

แนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญา
ของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ

โดย

พลตรี จตุรภัทร วงศ์ศรีเผือก
รองเสนาธิการหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๖๔
ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช ๒๕๖๔ - ๒๕๖๕

หนังสือรับรอง

วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ ได้อนุมัติให้เอกสารวิจัยส่วนบุคคล เรื่อง “แนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เสริมสร้างความมั่นคงของชาติ” ลักษณะวิชา สังคมจิตวิทยา ของ พลตรี จตุรภัทร วงศ์ศรีเผือก เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๖๔ ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช ๒๕๖๔ – ๒๕๖๕

พลโท

(ไพศาล งามวงษ์วาน)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

บทคัดย่อ

เรื่อง แนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
เสริมสร้างความมั่นคงของชาติ

ลักษณะวิชา สังคมจิตวิทยา

ผู้วิจัย พลตรี จตุรภัทร วงศ์ศรีเผือก **หลักสูตร** วปอ. รุ่นที่ ๖๔

การศึกษาเรื่อง “แนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ กระบวนการทำเกษตรผสมผสาน ที่ดำเนินการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้ประสบความสำเร็จ และเพื่อศึกษาปัจจัยที่เป็นปัญหาอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ ตลอดจนเพื่อเสนอแนะแนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ รวมทั้งกลไกการดำเนินงานที่จะมาเสริมให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

ผลการศึกษา พบว่า **๑. กระบวนการทำเกษตรผสมผสาน ที่ดำเนินการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้ประสบความสำเร็จ** มีปัจจัยที่สำคัญดังนี้ ๑.๑ ด้านการวางแผนการผลิต ได้แก่ การมีพื้นที่ถือครองของตนเอง การมีความรู้และประสบการณ์ในด้านเทคโนโลยีการผลิตพืชหลายชนิด การมีทุนเริ่มต้นและทุนหมุนเวียนพอสมควร และการเป็นผู้มีความมานะอดทน และมีแรงงานที่พอเพียงเหมาะสมกับกิจกรรมภายในพื้นที่เกษตรผสมผสาน ๑.๒ ด้านการบริหารจัดการ ได้แก่ การเป็นผู้มีความสามารถในการวางแผนการใช้แหล่งน้ำที่มีอยู่ และการเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถในการจัดการเทคโนโลยีสำหรับการผลิตพืชชนิดต่าง ๆ และ ๑.๓ ด้านการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการเกษตร ได้แก่ การมุ่งพัฒนาให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ และสามารถปรับเปลี่ยนจากการผลิตพืชเชิงเดี่ยวมาทำการเกษตรแบบผสมผสานได้ **๒. ปัญหาและอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ** ได้แก่ ๒.๑ จุดอ่อนในการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน เช่น การขาดความรู้ความเข้าใจ และขาดผู้เชี่ยวชาญในการขยายผลการทำการเกษตรผสมผสานมาสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม การไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ปัญหาหนี้สินและทรัพย์สินของเกษตรกร งบประมาณในการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานยังไม่ต่อเนื่องเท่าที่ควร และความนิยมปลูกพืชเชิงเดี่ยวของเกษตรกรในพื้นที่ ๒.๒ อุปสรรคในการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน ได้แก่ แรงงานภาคการเกษตรมีแนวโน้มลดลงและการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากร และความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประชากรภาคเกษตร **๓. แนวทางการแนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ** ดังนี้ ๓.๑ ระยะสั้น ได้แก่ การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในเกษตรผสมผสานแก่เกษตรกรในพื้นที่ การมีวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้ถึงประโยชน์ของเกษตรผสมผสานเป็นการเฉพาะ ๓.๒ ระยะกลาง ได้แก่ มีการสร้างระบบสวัสดิการแก่เกษตรกร การสนับสนุนงบประมาณในการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานอย่างต่อเนื่อง ๓.๓ ระยะยาว ได้แก่ การเสริมสร้างความภาคภูมิใจในการประกอบอาชีพเกษตรกรใหม่ การปรับกฎหมายหรือกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเกษตร และการร่วมกันแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย คือ **ระยะสั้น** ได้แก่ ๑. มีการขยายผลการทำเกษตรผสมผสาน โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เห็นผลในทางปฏิบัติ ๒. การพัฒนาองค์ความรู้ให้เกษตรกรจนสามารถปรับตัวสู่เกษตรกรมืออาชีพ (Smart Farmer) ๓. การส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกรพัฒนาเครือข่ายเกษตรกร องค์กรเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร (Smart Group, Smart Enterprise) ซึ่งจะช่วยให้กับเกษตรกร สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน ๔. ควรมีการพัฒนาความรู้ด้านเทคโนโลยีชีวภาพในการทำเกษตรผสมผสานให้แก่เกษตรกร เพื่อให้สินค้าเกษตรมีคุณภาพ **ระยะกลาง** ได้แก่ ๑. ควรมีการวางแผนความต้องการและการผลิตสินค้าเกษตร (Demand & Supply) ในระดับจังหวัด ๒. ควรมีการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันแก่เกษตรกร **ระยะยาว** ได้แก่ ๑. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสร้างความมั่นคงทางอาหารและพลังงาน ๒. การมุ่งให้ความรู้การเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ๓. มีการบริหารจัดการแรงงานภาคเกษตรและเทคโนโลยี และ ๔. ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาด้านการเกษตร รวมถึงนวัตกรรมและเทคโนโลยีการเกษตร

Abstract

Title Approaches to driving integrated agriculture using the philosophy of sufficiency economy to enhance national security
Field Social Psychology
Name Major General Jaturapart Wongsriphuak **Course** NDC **Class** 64

The study subject "The Approach to Driving Integrated Agriculture Using Sufficiency Economy Philosophy to Enhance National Security" aims to study and analyze an integrated farming process that operates under the philosophy of sufficiency economy to be successful and to study the factors that cause problems and obstacles in driving integrated agriculture to enhance national security. Moreover, the study aims to suggest ways to drive integrated agriculture using the philosophy of sufficiency economy to enhance national security as well as operational mechanisms that will be supported to achieve concrete results.

The results of the study found that 1. The integrated farming process operates according to the philosophy of sufficiency economy to be successful. There are important factors as follows: Production planning, including having its own holding area. Having knowledge and experience in the production technology of many crops. Having a reasonable start-up capital and working capital and being patient, and having sufficient labour suitable for activities within the integrated agricultural area. In addition, being knowledgeable, the ability to manage technology for different types of crop production can change from monocropping to integrated farming; 2. Problems and obstacles in driving integrated agriculture to strengthen national security are as follows: Weaknesses in driving integrated agriculture such as lack of knowledge and understanding, lack of expertise in expanding integrated farming results into concrete practice, and lack of arable land of its own Agricultural debt and property problems. The budget for driving integrated agriculture is not continual as it should be, and the popularity of monocropping among farmers in the area. Obstacles to driving integrated agriculture include the decline in agricultural labour and an ageing society. Climate change resource degradation problem and income inequality among people in the agricultural sector. 3. Approached to driving integrated agriculture using the philosophy of sufficiency economy to enhance national security are as follows: In the short term, i.e. enhancing knowledge and understanding of integrated agriculture for farmers in the area; Having a lecturer or an expert to give knowledge about the benefits of integrated agriculture in

a particular manner; Long-term continually supporting the budget to drive integrated agriculture, including enhancing pride in farming for new generation farmers. Adjustment of laws or regulations related to agricultural development and jointly solving the problem of the degradation of natural resources sustainably.

คำนำ

การศึกษาในหลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักรของวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร ได้กำหนดให้นักศึกษาทุกคนต้องจัดทำเอกสารวิจัยส่วนบุคคลในเรื่องที่ตนสนใจ ซึ่งนอกจากเพื่อให้เป็นไปตามที่หลักสูตรกำหนดแล้ว เหตุผลที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ความคาดหวังว่าเรื่องที่ทำการวิจัยนั้น จะได้ถูกนำไปใช้ประโยชน์ โดยผู้ที่สนใจทั้งในการศึกษาต่อยอดหรือพิจารณาใช้เป็นข้อมูลประกอบ ในการปฏิบัติงาน ดังนั้น ผู้วิจัยในฐานะนักศึกษาหลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๖๔ จึงได้ สนใจเลือกหัวข้อวิจัย เรื่อง “แนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ” ซึ่งเป็นเรื่องที่ผู้วิจัยมีความเชี่ยวชาญ และมีความสนใจศึกษา ติดตามมาอย่างต่อเนื่อง ผู้วิจัยเชื่อว่าผลการวิจัยที่ได้ผ่านการศึกษาและวิเคราะห์อย่างละเอียด เพื่อหา แนวทาง การขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเสริมสร้าง ความมั่นคงของชาติฉบับนี้ จะเป็นกลไกหลักที่จะช่วยสนับสนุนและบริหารจัดการให้เกิดความ เชื่อมโยงของภารกิจที่มีความคุ้มค่า สนับสนุนการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ของพื้นที่และทิศทาง การพัฒนาประเทศ ตลอดจนสามารถตอบสนองต่อความต้องการของเกษตรกรและประชาชนต่อไป

ผู้วิจัยจึงหวังว่า เอกสารวิจัยฉบับนี้ จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจตามที่ผู้วิจัยมีความตั้งใจ และเป็นไปตามเจตนารมณ์ของวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรที่กำหนดไว้ อย่างไรก็ตามการจัดทำ เอกสารวิจัยฉบับนี้ จัดทำขึ้นในระยะเวลาดำเนินการจำกัดตามขอบเขตของการวิจัย จึงไม่สามารถศึกษาให้ ครอบคลุมกว้างขวางครบทุกประเด็นตามที่บางท่านสนใจ แต่ได้มุ่งเน้นประเด็นสำคัญที่จะนำไป กำหนดเป็นนโยบายด้านความมั่นคงในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ แนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ รวมทั้งกลไกการดำเนินงาน ที่จะมาเสริมให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมตามวัตถุประสงค์หลักของผู้เสนอหัวข้อวิจัยนี้

สุดท้ายนี้ หากเอกสารวิจัยฉบับนี้มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ผิดพลาดไม่สมบูรณ์โดยไม่ตั้งใจ ผู้วิจัย ขออภัยและขออนุมัติไว้ แต่หากมีประโยชน์สิ่งหนึ่งประการใดที่เกิดจากงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอมอบแด่ กองบัญชาการกองทัพไทย สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร และหน่วยบัญชาการ ทหารพัฒนา ที่ได้ให้โอกาสแก่ผู้วิจัยได้เข้ามาศึกษาในหลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๖๔ นี้

พลตรี

(จตุรภัทร วงศ์ศรีเผือก)

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ ๖๔

ผู้วิจัย

กิตติกรรมประกาศ

เอกสารวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ เนื่องด้วยบุคลากรที่เกี่ยวข้องหลายฝ่ายทั้งในส่วนของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา กองบัญชาการกองทัพไทย ที่ผู้วิจัยปฏิบัติงานอยู่ในขณะศึกษา ตลอดจนคณาจารย์ ผู้ทรงคุณวุฒิ และเจ้าหน้าที่ของวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ ที่กรุณาตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่อง ให้ข้อคิดเห็น ให้ข้อเสนอแนะ ที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ทำให้เอกสารวิจัยฉบับนี้มีความสมบูรณ์ครบถ้วน

สำหรับในส่วนข้อมูลปฐมภูมินั้น ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ให้สัมภาษณ์ทุกท่านทั้งในส่วนของผู้บังคับบัญชา ได้แก่ รองผู้บัญชาการทหารสูงสุด รองผู้บัญชาการหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา เสนาธิการหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา และผู้มีส่วนที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่สำนักงานพัฒนาภาค ๑ และ ๒ ในพื้นที่ที่ นทพ. รับผิดชอบ ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน และเกษตรกรต้นแบบ ซึ่งล้วนเป็นผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ และมีหน้าที่โดยตรงเกี่ยวกับการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ ที่กรุณาให้ข้อมูลเชิงลึกและแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ และกระบวนการทำเกษตรผสมผสาน ที่ดำเนินการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้ประสบความสำเร็จ จนนำมาสู่ข้อเสนอแนะแนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ รวมทั้งกลไกการดำเนินงานที่จะมาเสริมให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม ทำให้เอกสารวิจัยฉบับนี้มีเนื้อหาที่สอดคล้องตรงกับความเป็นจริง และผลการวิจัยสามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

ในการดำเนินการวิจัยได้รับความอนุเคราะห์ข้อมูลจาก น.อ.ดร.โสภณ ทับแก้ว ที่ให้คำปรึกษา ผู้ศึกษาจึงขอขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณสมาชิกในครอบครัวของข้าพเจ้าทุกคน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยมีพลังใจสามารถดำเนินการวิจัยจนเสร็จสิ้นสมบูรณ์ อย่างไรก็ตามหากเอกสารวิจัยฉบับนี้มีข้อบกพร่อง หรือมีข้อผิดพลาดประการใด ผู้วิจัยขอน้อมรับไว้เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขและพัฒนาการเขียนเอกสารวิจัยในโอกาสต่อไป

พลตรี

(จตุรภัทร วงศ์ศรีเผือก)

นักศึกษาวិทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ ๖๔

ผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
Abstract	ค
คำนำ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ฌ
สารบัญแผนภาพ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๒
ขอบเขตของการวิจัย	๓
วิธีดำเนินการวิจัย	๓
ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย	๔
คำจำกัดความ	๔
บทที่ ๒ การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	๖
ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๘๐)	๖
นโยบายและแผนระดับชาติว่าด้วยความมั่นคงแห่งชาติ (พ.ศ.๒๕๖๒-๒๕๖๕)	๘
แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๖๔)	๙
ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ ระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๗๙)	๑๒
แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรผสมผสาน (Integrated Farming)	๑๓
แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินโครงการ	๒๓
ทฤษฎีการบริหาร ๔M	๒๙
ทฤษฎีกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking)	๓๑
หลักการทรงงานของรัชกาลที่ ๙	๓๖
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔๒
กรอบแนวคิดของการวิจัย	๔๔
สรุป	๔๕

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ ๓	
สถานการณ์การเกษตรที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่	
ที่หน่วยทหารพัฒนา (นทพ.) รับผิดชอบ	๕๖
ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของ หน่วยทหารพัฒนา (นทพ.)	๕๖
การจัดโครงสร้างของหน่วยงานที่สัมพันธ์กับพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยของ นทพ.	๕๙
ระเบียบและแผนงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการด้านเกษตรผสมผสาน	๕๓
การดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับด้านเกษตรผสมผสานในพื้นที่ที่รับผิดชอบของ นทพ.	๕๔
ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญด้านเกษตรผสมผสานในประเทศไทย	
และในพื้นที่ที่ นทพ. รับผิดชอบ	๕๘
สรุป	๖๐
บทที่ ๔	
การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค เพื่อกำหนด	
แนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญา	
ของเศรษฐกิจพอเพียง เสริมสร้างความมั่นคงของชาติ	๖๓
การวิเคราะห์ปัญหา จุดอ่อนและอุปสรรคที่สำคัญต่อการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน	๖๓
การกำหนดวิธีการแก้ปัญหา จุดอ่อนและอุปสรรค เสริมจุดแข็ง และเพิ่มโอกาส	๖๘
การกำหนดแนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจ	
พอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ	๗๘
สรุป	๘๑
บทที่ ๕	
สรุปและข้อเสนอแนะ	๘๔
สรุป	๘๔
ข้อเสนอแนะ	๙๐
บรรณานุกรม	๙๒
ภาคผนวก	
แบบสัมภาษณ์เชิงลึก	๙๔
ประวัติย่อผู้วิจัย	๙๗

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๓-๑	บัญชีแสดงที่ตั้งหน่วยขึ้นตรงของสำนักงานพัฒนาภาค ๑ นทพ.	๕๐
๓-๒	พื้นที่ความรับผิดชอบ ของ หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ ๑๑ - ๑๖ สนภ.๑ นทพ.	๕๑
๓-๓	บัญชีแสดงที่ตั้งหน่วยขึ้นตรงของสำนักภาค ๒ นทพ.	๕๒
๓-๔	พื้นที่ความรับผิดชอบ ของ หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ ๒๑ - ๒๖ สนภ.๒ นทพ.	๕๓

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่		หน้า
๓-๑	โครงสร้างการจัด หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา	๔๘
๓-๒	โครงสร้างการจัด สำนักงานพัฒนาภาค ๑ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา	๕๐
๓-๓	โครงสร้างการจัด สำนักงานพัฒนาภาค ๒ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา	๕๒
๕-๑	สรุปต้นแบบ (Model) แนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ	๘๙

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากนโยบายของรัฐบาล โดยมี พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา เป็นนายกรัฐมนตรี ภายใต้วิสัยทัศน์ “ภาคเกษตรก้าวไกลด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม ตลาดนำการผลิต ชีวิตเกษตรกรมีคุณภาพ ทรัพยากรการเกษตรมีความสมดุลและยั่งยืน” ซึ่งสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา (นทพ.) ที่กล่าวว่า “นทพ. เป็นหน่วยงานหลักชั้นเยี่ยมของกองทัพไทย ในด้านการพัฒนาเพื่อความมั่นคง โดยเตรียมความพร้อมของทรัพยากร บุคคล ชุมชน พื้นที่ เพื่อป้องกันภัยคุกคามทุกรูปแบบ และประชาชนมีความเชื่อมั่น ศรัทธา ต่อกองทัพไทย” ซึ่งตรงกับประเด็นยุทธศาสตร์ที่ ๒ ของ นทพ. ที่กล่าวว่า “พัฒนาศักยภาพของ คน ชุมชน พื้นที่ ให้เกื้อกูลต่อการผนึกกำลังป้องกันประเทศ ให้มีภูมิคุ้มกันมีความมั่นคงแบบองค์รวม พร้อมทั้งจะเผชิญปัญหาในทุกมิติของความมั่นคง โดยใช้ศักยภาพ ในรูปแบบของแผนงานพัฒนาที่มีอยู่ ลดเงื่อนไขของปัญหาที่กระทบต่อความมั่นคงในทุกมิติ ส่งผลให้ คน ชุมชน มีความสุขอย่างยั่งยืนในการดำเนินชีวิต และพร้อมสนับสนุนการปฏิบัติการของทหารได้” นั้น จะพบว่า นทพ. เป็นองค์กรหลักของประเทศ ที่สามารถขับเคลื่อนภารกิจเหล่านี้ให้บรรลุตามนโยบายของรัฐบาลได้จริง

การพัฒนาภาคการเกษตรของประเทศไทย ในช่วงระยะเวลา ๖๐ ปี หลังจากมีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ ในปี พ.ศ.๒๕๐๔ เป็นต้นมา นั้น ประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศแห่งเกษตรกรรม สิ่งที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่ง คือ การทำเกษตรกรรม ซึ่งในอดีตคนไทยจะเข้าใจในการทำเกษตรแบบต่าง ๆ มายาวนาน แต่ก็ยังใช้ประโยชน์จากพื้นที่ หรือการทำเกษตรที่ยังไม่ตรงจุดอย่างเต็มที่ ซึ่งรัฐบาลได้เล็งเห็นปัญหาเหล่านี้ จึงกำหนดแผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๖๔) ที่เป็นส่วนหนึ่งของแผนยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ ระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๗๙) ซึ่งถือว่าเป็นกรอบแนวทางสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาภาคการเกษตรในระยะ ๕ ปีแรก (พ.ศ.๒๕๖๐- ๒๕๖๔) ที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๘๐) ประเด็นการเกษตร ที่กำหนดให้การเกษตรมีบทบาทสำคัญในการสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารและสร้างรายได้เข้าสู่ประเทศ รวมทั้งเป็นแหล่งการจ้างงานที่สำคัญ โดยการพัฒนาภาคการเกษตรให้มีศักยภาพและขีดความสามารถในการแข่งขัน ซึ่งเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จ (Key Success Factors) ที่สำคัญ ที่จะช่วยให้การดำเนินการตามยุทธศาสตร์ชาติในด้านต่าง ๆ สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้ตามเป้าหมาย

ยิ่งในสภาวะการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 (COVID-19) ส่งผลให้เศรษฐกิจทั่วโลกถดถอยอย่างรุนแรง ทำให้คนไทยเกิดความเข้าใจอย่างชัดเจนในแนวพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ ๙ เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy)” ซึ่งเป็นหลักการที่สังคมพึงยึดถือปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงภาคการเกษตร ซึ่งการทำการเกษตรยั่งยืนนั้น จะประกอบด้วย ๕ รูปแบบหลัก คือ การเกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรอินทรีย์ เกษตรธรรมชาติ เกษตรผสมผสาน และ

วนเกษตร ซึ่งงานวิจัยนี้จะเน้นเรื่องการแก้ปัญหาความยากจนของคนในชาติ แบบการทำสวน ไร่ นา เลี้ยงสัตว์ แบบผสมที่เรียกว่า **เกษตรผสมผสาน** ซึ่งจัดว่าเป็นความพอเพียงในการใช้พื้นที่ให้คุ้มค่า เกิดประโยชน์สูงสุด ประหยัดแรงงานในการจัดการกับพื้นที่กว้าง ๆ ประหยัดเงินในการซื้อที่ ที่ทำการเกษตรจำนวนมาก ๆ

สำหรับพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ สำนักงานพัฒนาภาค ๑ นทพ. รับผิดชอบพื้นที่ ภาคกลาง รวม ๒๘ จังหวัด และสำนักงานพัฒนาภาค ๒ นทพ. รับผิดชอบพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตอนบน รวม ๑๐ จังหวัด ซึ่งถือว่าเป็นพื้นที่ทำการเกษตรที่สำคัญของไทย พร้อมทั้งเป็นพื้นที่ที่เกษตรกรมี กระบวนการทำเกษตรผสมผสาน ที่ดำเนินการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี ภาคประชาสังคมในพื้นที่มีกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจากการปฏิบัติจริงในการจัดทำโครงการที่เกี่ยวข้องกับเกษตรผสมผสานบนฐานทรัพยากรชุมชนที่มีอยู่ โดยเฉพาะ ประชาชนชาวบ้านและเกษตรกรต้นแบบ ทำให้การพัฒนาในพื้นที่ สำนักงานพัฒนาภาค ๑ และ สำนักงานพัฒนาภาค ๒ มีความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนในพื้นที่ จนสามารถขับเคลื่อน เกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติให้เกิดผล อย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า พื้นที่ของการวิจัยดังกล่าวสามารถเป็นต้นแบบของความสำเร็จ ให้กับพื้นที่อื่น ๆ ในการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของชาติให้สำเร็จได้

เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวและมุ่งให้เกิดการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลัก ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติได้อย่างเป็นรูปธรรม และตอบสนองกับ ความต้องการของประชาชนนั้น ในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นผู้บริหารระดับสูงของ นทพ. จึงหวังว่าผลงาน การวิจัยที่ได้ผ่านการศึกษาและวิเคราะห์อย่างละเอียด เพื่อหารูปแบบหรือแนวทางการขับเคลื่อน เกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ ฉบับนี้ จะเป็นกลไกหลักที่จะช่วยสนับสนุนและบริหารจัดการให้เกิดความเชื่อมโยงของภารกิจที่มีความคุ้มค่า ไม่ซ้ำซ้อน เป็นไปตามเป้าหมาย เกิดประสิทธิภาพ และสนับสนุนการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ของพื้นที่ ทิศทางการพัฒนาประเทศ และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของเกษตรกรและประชาชน ในการพัฒนาแนวทางการดำรงชีพที่นำไปสู่การพึ่งพาตนเอง การรักษาความหลากหลายและ ความสมดุลของระบบนิเวศและสภาพแวดล้อม รวมทั้งการรักษาความมั่นคงแห่งชาติด้านอาหาร และน้ำตามที่กำหนดไว้ในนโยบายและแผนระดับชาติว่าด้วยความมั่นคงแห่งชาติ (พ.ศ.๒๕๖๒-๒๕๖๕) ในการผลิตอาหารปลอดภัยสำหรับการดำรงชีวิตอันนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ในที่สุด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ กระบวนการทำเกษตรผสมผสาน ที่ดำเนินการตาม หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้ประสบความสำเร็จ

๒. เพื่อศึกษาปัจจัยที่เป็นปัญหาอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ

๓. เพื่อเสนอแนะแนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ รวมทั้งกลไกการดำเนินงานที่จะมาเสริมให้เกิดผล อย่างเป็นรูปธรรม

ขอบเขตของการวิจัย

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา : การวิจัยครั้งนี้เน้นการวางแนวทางที่ควรจะเป็น พร้อมทั้งปัจจัยอันเป็นโอกาส และ/หรือ อุปสรรคต่อการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานมาเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ หรือทำให้ไม่สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ รวมถึงศึกษาปัจจัยภายในของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่เป็นจุดแข็ง และ/หรือจุดอ่อน เพื่อนำมาวิเคราะห์และพัฒนาแนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม ตรงประเด็น มีประสิทธิภาพ

๒. ขอบเขตด้านประชากร :

๒.๑ ผู้บังคับบัญชา ระดับชั้นนายพล (น.๖ ขึ้นไป) จำนวน ๓ นาย ประกอบด้วย

๒.๑.๑ รองผู้บัญชาการทหารสูงสุด (รอง ผบ.ทสส.)

๒.๑.๒ รอง ผู้บัญชาการ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา (รอง ผบ.นทพ.)

๒.๑.๓ เสนาธิการ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา (เสธ.นทพ.)

๒.๒ ผู้มีส่วนที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๑๐ ท่าน

๒.๒.๑ หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ จำนวน ๒ ท่าน

๒.๒.๒ ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน ๒ ท่าน

๒.๒.๓ เกษตรกรต้นแบบ จำนวน ๖ ท่าน

๓. ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา : สำนักงานพัฒนาภาค ๑ และ ๒ ในพื้นที่ที่ นทพ.

รับผิดชอบ

๔. ขอบเขตด้านเวลา : ระยะเวลาของข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา ๗ เดือน ตั้งแต่ ต.ค.๖๔ -

พ.ค.๖๕

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาวิเคราะห์กระบวนการ รูปแบบ และลักษณะของการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานจากแหล่งข้อมูลที่มาจากรวบรวมกรณีที่เกี่ยวข้อง โดยมีการดำเนินการ ดังนี้

๑. การรวบรวมข้อมูล (Data Compilation)

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) โดยการใช้คำถาม การพูดคุย การสนทนาซักถามแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งผู้วิจัยได้เตรียมประเด็นคำถามไว้ล่วงหน้าในแบบการสัมภาษณ์ที่เป็นทางการ (Formal Interview) และไม่เป็นทางการ (Informal Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการและตรงประเด็นในเรื่อง แนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งจากภาครัฐและภาคประชาชน จำนวน ๑๓ ท่าน ดังนี้

๑.๑.๑ ผู้บังคับบัญชา ที่มีความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ ในด้านเกษตรผสมผสานตามแนวทางพระราชดำริ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของกองบัญชาการกองทัพไทย จำนวน ๓ นาย (รอง ผบ.ทสส., รอง ผบ.นทพ. และ เสธ.นทพ.)

๑.๑.๒ หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๒ ท่าน ประชาชนชาวบ้าน จำนวน ๒ ท่าน และเกษตรกรต้นแบบที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา จำนวน ๖ ท่าน

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เช่น ห้องสมุดวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร (วปอ.) และสำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยต่าง ๆ รวมถึง รายงาน เอกสารทางราชการ บทความ สิ่งพิมพ์ สื่อดิจิทัล ตลอดจนเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง

๒. การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis) ซึ่งจะดำเนินการโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ทั้งจากข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ เพื่อสรุปปัจจัยทั้งภายในและภายนอกอย่างรอบด้านที่มีผลกระทบต่อทั้งจุดแข็ง (Strengths) จุดอ่อน (Weaknesses) โอกาส (Opportunities) และอุปสรรค (Threats) ในการกำหนดแนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ อย่างยั่งยืนต่อไป

ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

๑. ทำให้ทราบความสำคัญของ กระบวนการทำเกษตรผสมผสาน ที่ดำเนินการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้ประสบความสำเร็จ

๒. ทำให้ทราบปัจจัยที่เป็นปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น จากการนำเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ

๓. ทำให้ทราบแนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ

คำจำกัดความ

แนวความคิด	หมายถึง	การกล่าวถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งใช้ความเชื่อ ความรู้สึก ทศนคติ แง่คิด ความรู้ และประสบการณ์เข้าร่วม อาจจะเป็นบทความ เป็นข่าว เป็นข้อเสนอแนะ หรือความคิดจากผู้เชี่ยวชาญก็ได้ แนวคิดอาจจะถูกหรือผิดก็ได้
การขับเคลื่อน	หมายถึง	การปรับแต่ง สร้างความเชื่อมโยงและบูรณาการการปฏิบัติงานของภาคส่วนต่าง ๆ อย่างเป็นระบบและระเบียบ เป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องให้สอดคล้องรับกับเป้าหมาย แผน หลักปรัชญา และยุทธศาสตร์ ที่กำหนดไว้ ภายใต้กระบวนการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ (Strategic Decision) จนประสบความสำเร็จ
เกษตรผสมผสาน	หมายถึง	ระบบการเกษตรที่มีการเพาะปลูกพืช และการเลี้ยงสัตว์ชนิดต่าง ๆ อยู่ในพื้นที่เดียวกัน ภายใต้การเกื้อกูลประโยชน์ต่อกันอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ภายในไร่นาอย่างเหมาะสมเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

หมายถึง	แนวปฏิบัติ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ทรงปรารภนาจะให้รากแก้วในสังคมได้ยึดเป็นแนว ดำรงชีวิตเพื่อความอยู่ดีกินดี ซึ่งองค์ประกอบสำคัญของเศรษฐกิจ พอเพียงมีด้วยกัน ๗ ข้อ คือ พึ่งพาตนเอง พอประมาณ เดินสายกลาง มีภูมิคุ้มกัน มีเหตุผล เป็นคนดี และรู้จักสามัคคี โดยหลักสำคัญทั้ง ๗ ข้อนี้ คนทุกกลุ่ม ทุกอาชีพ สามารถน้อมนำไปประยุกต์ใช้ ในการดำเนินชีวิตให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้
การเสริมสร้าง หมายถึง	การเพิ่มพูนให้ดี หรือมั่นคงยิ่งขึ้นเช่นเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ เสริมสร้าง สัมพันธไมตรีอันดี
ความมั่นคงของชาติ หมายถึง	สภาพการณ์ของชาติอันประกอบไปด้วย กลุ่มคน หรือประชาชนที่มี วัฒนธรรม ประเพณี แหล่งกำเนิด ประวัติศาสตร์ ภาษา เดียวกัน หรือร่วมกัน อาศัยอยู่ในดินแดนด้านภูมิรัฐศาสตร์ ภายใต้การนำ ของรัฐบาลที่มีอำนาจอธิปไตยในการปกครองดินแดนดังกล่าวด้วย ตนเอง อยู่ในสภาพที่มีความปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งปวง
กระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking)	
หมายถึง	กระบวนการคิดเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาแนวคิดใหม่ ๆ โดยมี จุดมุ่งหมายคือการหาแนวทางการแก้ปัญหาที่เน้นมุมมองของผู้ใช้ (user-centered) และมีเจตนาในการสร้างผลลัพธ์ในอนาคตที่เป็น รูปธรรม เพื่อให้ได้แนวทางหรือนวัตกรรมที่ตอบโจทย์กับผู้ใช้และ สถานการณ์
ระเบิดจากข้างใน หมายถึง	ต้องสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนที่เราเข้าไปพัฒนาให้มีสภาพ พร้อมที่จะรับการพัฒนาเสียก่อนแล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคม ภายนอกมิใช่การนำความเจริญหรือบุคคลจากสังคมภายนอกเข้าไป หาชุมชนที่ยังไม่ทันได้มีโอกาสเตรียมตัวหรือตั้งตัว อย่างให้โดยที่ ผู้รับยังไม่พร้อมที่จะใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่

บทที่ ๒

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การน้อมนำหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศท่ามกลางสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และเชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิดกันมากขึ้นนั้น ถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันและช่วยให้สังคมไทยสามารถยืนหยัดอยู่ได้อย่างมั่นคง เกิดภูมิคุ้มกัน และมีการบริหารจัดการความเสี่ยงอย่างเหมาะสม ส่งผลให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืน โดยปัจจุบันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๖๕ กำหนดให้รัฐพึงจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ตามหลักธรรมาภิบาลเพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนต่าง ๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการกันเพื่อให้เกิดเป็นพลังผลักดันร่วมกันไปสู่เป้าหมายดังกล่าว โดยให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายว่าด้วยการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ โดยยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปี (๒๕๖๑-๒๕๘๐) ซึ่งจะต้องนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้ประเทศไทยบรรลุ วิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ดังนั้น การศึกษาเรื่อง “แนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เสริมสร้างความมั่นคงของชาติ” ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษารายละเอียดตามประเด็นหัวข้อ ดังนี้

๑. ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๘๐)
๒. นโยบายและแผนระดับชาติว่าด้วยความมั่นคงแห่งชาติ (พ.ศ.๒๕๖๒-๒๕๖๕)
๓. แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๖๔)
๔. ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ ระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๗๙)
๕. แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรผสมผสาน (Integrated Farming)
๖. แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินโครงการ
๗. ทฤษฎีการบริหาร 4M
๘. ทฤษฎีกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking)
๙. หลักการทรงงานของรัชกาลที่ ๙
๑๐. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
๑๑. กรอบแนวคิดของการวิจัย
๑๒. สรุป

ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๘๐)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา ๖๕ กำหนดให้รัฐจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ตามหลักธรรมาภิบาลเพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนต่าง ๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการกันเพื่อให้เกิดเป็นพลังผลักดันร่วมกันไปสู่เป้าหมายดังกล่าว โดยให้

เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายว่าด้วยการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ โดยยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐) ซึ่งจะต้องนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้ประเทศไทยบรรลุ วิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” โดยแบ่งยุทธศาสตร์ชาติออกเป็น ๖ ด้าน คือ (๑) ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคง (๒) ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน (๓) ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ (๔) ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม (๕) ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และ (๖) ยุทธศาสตร์ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ (สำนักงานขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ ยุทธศาสตร์ชาติ และการสร้างความสามัคคีปรองดอง, ออนไลน์, ๒๕๖๕)

โดย “แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็นความมั่นคง” มีเป้าหมายสำคัญ คือ (๑) ประชาชนอยู่ดี กินดี และมีความสุข (๒) บ้านเมืองมีความมั่นคงในทุกมิติ และทุกระดับ (๓) กองทัพหน่วยงานด้านความมั่นคง ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน มีความพร้อม ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาความมั่นคง (๔) ประเทศไทยมีบทบาทด้านความมั่นคงเป็นที่ชื่นชมและได้รับการยอมรับ โดยประชาคมระหว่างประเทศ และ (๕) การบริหารจัดการความมั่นคงมีผลสำเร็จที่เป็นรูปธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวข้างต้น ในช่วงปี พ.ศ.๒๕๖๑ - ๒๕๖๕ ได้มีการดำเนินการ “ปรับสภาพแวดล้อม พร้อมแก้ไขปัญหา” ให้ลดระดับลงอย่างมีนัยยะสำคัญ ในช่วงปี พ.ศ.๒๕๖๖ - ๒๕๗๐ จะดำเนินการให้ “ปัญหาเก่าหมดไป ปัญหาใหม่ไม่เกิด” เอื้อต่อการบริหารประเทศมากยิ่งขึ้น ในช่วงปี พ.ศ.๒๕๗๑ - ๒๕๗๕ กำหนดให้ “ประเทศชาติพัฒนา ปวงประชาร่วมผลักัดัน” จนกระทั่งสามารถบรรลุเป้าหมายสุดท้ายในห้วงปี พ.ศ.๒๕๗๖ - ๒๕๘๐ คือ “ประเทศชาติ มั่นคง ประชาชนมีความสุข” โดยสาระสำคัญประกอบไปด้วยแผนย่อยจำนวนทั้งสิ้น ๕ แผนย่อย ได้แก่

๑. การรักษาความสงบภายในประเทศ ซึ่งแผนย่อยนี้รองรับประเด็นการพัฒนา ๔ ประเด็น ได้แก่ (๑) การพัฒนาและเสริมสร้างคนในทุกภาคส่วนให้มีความเข้มแข็ง มีความพร้อมตระหนักในเรื่องความมั่นคง และมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา (๒) การพัฒนาและเสริมสร้างความจงรักภักดีต่อสถาบันหลักของชาติ (๓) การพัฒนาและเสริมสร้างการเมืองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ที่มีเสถียรภาพและมีธรรมาภิบาล เห็นแก่ประโยชน์ของประเทศชาติเหนือกว่าประโยชน์ส่วนตน และ (๔) การพัฒนาและเสริมสร้างกลไกที่สามารถป้องกันและขจัดสาเหตุของประเด็นปัญหาความมั่นคงที่สำคัญ

๒. การป้องกันและแก้ไขปัญหาที่มีผลกระทบต่อความมั่นคง ซึ่งแผนย่อยนี้รองรับประเด็นการพัฒนา ๔ ประเด็น ได้แก่ (๑) การแก้ไขปัญหาความมั่นคงในปัจจุบัน (๒) การติดตามเฝ้าระวัง ป้องกัน และแก้ไขปัญหาที่อาจอุบัติขึ้นใหม่ (๓) การสร้างความปลอดภัยและความสันติสุขอย่างถาวรในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และ (๔) การรักษาความมั่นคงและผลประโยชน์ทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งทางบกและทางทะเล

๓. การพัฒนาศักยภาพของประเทศ ให้พร้อมเผชิญภัยคุกคามที่กระทบต่อความมั่นคงของชาติ ซึ่งแผนย่อยนี้รองรับประเด็นการพัฒนา ๓ ประเด็น ได้แก่ (๑) การพัฒนาระบบงานข่าวกรองแห่งชาติ แบบบูรณาการอย่างมีประสิทธิภาพ (๒) การพัฒนาและฝึกพลกำลังอำนาจแห่งชาติ กองทัพและหน่วยงานความมั่นคง รวมทั้งภาครัฐและภาคประชาชน ให้พร้อมป้องกันและรักษา

อธิปไตยของประเทศ และเผชิญกับภัยคุกคามได้ทุกมิติทุกรูปแบบและทุกระดับ และ (๓) การพัฒนาระบบเตรียมพร้อมแห่งชาติและการบริหารจัดการภัยคุกคามให้มีประสิทธิภาพ

๔. การบูรณาการความร่วมมือด้านความมั่นคงกับอาเซียนและนานาชาติ รวมทั้งองค์กรภาครัฐและมิใช่ภาครัฐ ซึ่งแผนย่อยนี้รองรับประเด็นการพัฒนา ๒ ประเด็น ได้แก่ (๑) การเสริมสร้างและรักษาคุณภาพสภาวะแวดล้อมระหว่างประเทศ และ (๒) การเสริมสร้างและธำรงไว้ซึ่งสันติภาพและความมั่นคงของภูมิภาค

๕. การพัฒนาглоการบริหารจัดการความมั่นคงแบบองค์รวม ซึ่งแผนย่อยนี้รองรับประเด็นการพัฒนา ๓ ประเด็น ได้แก่ (๑) การพัฒนากลไกให้พร้อมสำหรับการติดตาม เฝ้าระวัง แจ้งเตือน ป้องกัน และแก้ไขปัญหาความมั่นคงแบบองค์รวมอย่างเป็นรูปธรรม (๒) การบริหารจัดการความมั่นคงให้เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาประเทศในมิติอื่น ๆ และ (๓) การพัฒนากลไกและองค์กรขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง สำหรับแนวทางการพัฒนาที่สำคัญ

นโยบายและแผนระดับชาติว่าด้วยความมั่นคงแห่งชาติ (พ.ศ.๒๕๖๒-๒๕๖๕)

นโยบายและแผนระดับชาติว่าด้วยความมั่นคงแห่งชาติ (พ.ศ.๒๕๖๒-๒๕๖๕) เป็นแผนหลักที่เป็นกรอบในการดำเนินการป้องกัน แจ้งเตือน แก้ไข หรือระงับยับยั้งภัยคุกคามเพื่อธำรงไว้ซึ่งความมั่นคงแห่งชาติ โดยคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ ๓ กันยายน ๒๕๖๒ เห็นชอบนโยบายและแผนระดับชาติว่าด้วยความมั่นคงแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๖๒ - ๒๕๖๕) ตามที่สภาความมั่นคงแห่งชาติเสนอ ซึ่งเป็นแผนระดับที่ ๒ ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๖๐ ภายใต้วิสัยทัศน์ให้ประเทศ “มีเสถียรภาพภายในประเทศ มีศักยภาพในการลดภัยข้ามเขตพรมแดนไทย มีบทบาทสร้างสรรค์ในภูมิภาคและประชาคมโลก” กล่าวคือ ชาติมีเสถียรภาพและเป็นปึกแผ่น ประชาชนมีความมั่นคงในชีวิต ประเทศมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ปลอดภัยจากภัยคุกคามข้ามพรมแดน พร้อมเผชิญวิกฤตการณ์ มีบทบาทที่สร้างสรรค์และรับผิดชอบเป็นที่ยอมรับในภูมิภาคและประชาคมโลกเพื่อรักษาความมั่นคงและผลประโยชน์ของชาติ (สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, ออนไลน์, ๒๕๖๓)

นโยบายและแผนระดับชาติว่าด้วยด้านความมั่นคงแห่งชาติฯ มีทั้งหมด ๑๖ นโยบาย ได้แก่ (๑) เสริมสร้างความมั่นคงของสถาบันหลักของชาติและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (๒) สร้างความเป็นธรรม ความโปร่งใส และความสมานฉันท์ในชาติ (๓) ป้องกันและแก้ไขการก่อเหตุรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (๔) จัดระบบการบริหารจัดการชายแดนเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาข้ามพรมแดน (๕) สร้างเสริมศักยภาพการป้องกันและแก้ไขปัญหาภัยคุกคามข้ามชาติ (๖) ปกป้องรักษาผลประโยชน์แห่งชาติทางทะเล (๗) จัดระบบป้องกันและแก้ไขปัญหาผู้หลบหนีเข้าเมือง (๘) เสริมสร้างความเข้มแข็งและภูมิคุ้มกันความมั่นคงภายใน (๙) เสริมสร้างความมั่นคงของชาติจากภัยการทุจริต (๑๐) เสริมสร้างความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ (๑๑) รักษาความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (๑๒) เสริมสร้างความมั่นคงทางพลังงานและอาหาร (๑๓) พัฒนาระบบการเตรียมพร้อมแห่งชาติเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ (๑๔) เสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพการป้องกันประเทศ (๑๕) พัฒนาระบบงานข่าวกรองให้มีประสิทธิภาพ และ (๑๖) เสริมสร้างคุณภาพในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

โดยนโยบายทั้ง ๑๖ นโยบาย มีแผนรองรับทั้งหมด ๑๙ แผน ได้แก่ (๑) การเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์ (๒) การข่าวกรองและการประเมินสถานการณ์ด้านความมั่นคง (๓) การเสริมสร้างความมั่นคงของสถาบันหลักของชาติภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (๔) การพัฒนาระบบการเตรียมพร้อมแห่งชาติ (๕) การพัฒนาศักยภาพการป้องกันประเทศ (๖) การสร้างความสามัคคีปรองดอง (๗) การป้องกันและแก้ไขปัญหาการก่อเหตุรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ (๘) การบริหารจัดการผู้หลบหนีเข้าเมือง (๙) การป้องกันและแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์ (๑๐) การป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (๑๑) การเสริมสร้างความมั่นคงของชาติจากภัยทุจริต (๑๒) การรักษาความมั่นคงพื้นที่ชายแดน (๑๓) การรักษาความมั่นคงทางทะเล (๑๔) การป้องกันและแก้ไขปัญหากลุ่มคนข้ามชาติ (๑๕) การป้องกันและแก้ไขปัญหาคาความมั่นคงทางไซเบอร์ (๑๖) การรักษาคุณภาพสถานะแวดล้อมระหว่างประเทศ (๑๗) การรักษาความมั่นคงทางพลังงาน (๑๘) การรักษาความมั่นคงด้านอาหารและน้ำ และ (๑๙) การรักษาความมั่นคงด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๖๔)

แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) เป็นส่วนหนึ่งของแผนยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ ระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๗๙) ถือเป็นกรอบแนวทางสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาภาคการเกษตรในระยะ ๕ ปีแรก (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) ที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ได้จัดทำแผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) ขึ้นภายใต้วิสัยทัศน์ “ภาคเกษตรก้าวไกลด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม ตลาดนำการผลิต ชีวิตเกษตรกรมีคุณภาพ ทรัพยากรการเกษตรมีความสมดุลและยั่งยืน” ครอบคลุมการพัฒนาภาคการเกษตรใน ๕ ด้าน ประกอบด้วย การสร้างความเข้มแข็งให้เกษตรกรและสถาบันเกษตรกร การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการสินค้าเกษตรตลอดโซ่อุปทาน การเพิ่มความสามารถในการแข่งขันด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน และการพัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐ โดยมีกระบวนการขับเคลื่อนแผนไปสู่การปฏิบัติ ผ่านกลไกขับเคลื่อนในระดับนโยบาย ยุทธศาสตร์ และหน่วยปฏิบัติที่จะช่วยกำกับให้ทุกหน่วยงานจัดทำแผนงาน / โครงการสำคัญที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนา ภายใต้แผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒(พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) รวมทั้งติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานตามแผนงาน / โครงการสำคัญดังกล่าวให้บรรลุผลสัมฤทธิ์ ซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ได้ในท้ายที่สุด

๑. กรอบแนวคิด

การกำหนดกรอบแนวคิดและทิศทางการพัฒนาของแผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) ได้เน้นความต่อเนื่องกับแผนที่ผ่านมา โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาเกษตรกรให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาอย่างสมดุล มีการรวมกลุ่มเป็นสถาบันเกษตรกรในชุมชนต่าง ๆ เพื่อผลักดันให้สามารถดำเนินงานในรูปแบบของธุรกิจเกษตรที่สามารถพึ่งพาตนเองได้

โดยน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ มาขยายผลและประยุกต์ใช้อย่างต่อเนื่องการพัฒนาการเกษตรในระยะต่อไป ถือเป็นก้าวสำคัญของการพัฒนาประเทศจากวิถีการทำเกษตรแบบดั้งเดิมไปสู่การบริหารจัดการการเกษตรแบบสมัยใหม่ โดยอาศัยเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาสนับสนุนการผลิตสินค้าเกษตร ซึ่งถือเป็นกาขับเคลื่อนในช่วง ๕ ปีแรก (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) ของยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๐ - ๒๕๗๙) ที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔)และการพัฒนาประเทศไทยภายใต้นโยบายไทยแลนด์ ๔.๐ ดังนั้น การพัฒนาการเกษตรภายใต้แผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) จะเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านที่สำคัญในระยะ ๕ ปีแรก ของยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๗๙) โดยมีการกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมาย โดยมีวิสัยทัศน์ คือ “ภาคเกษตรก้าวไกลด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม ตลาดนำการผลิตชีวิตเกษตรกรมีคุณภาพ ทรัพยากรการเกษตรมีความสมดุลและยั่งยืน” (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ออนไลน์, ๒๕๕๙)

๒. เป้าหมาย

๒.๑ ความผาสุกของเกษตรกรเพิ่มขึ้นอยู่ที่ระดับ ๘๕ ในปี ๒๕๖๔

๒.๒ เกษตรกรมีรายได้เงินสดสุทธิทางการเกษตรเพิ่มขึ้นเป็น ๕๙,๔๖๐ บาทต่อครัวเรือน ในปี ๒๕๖๔

๒.๓ เศรษฐกิจภาคเกษตรเติบโตเฉลี่ยร้อยละ ๓ ต่อปี

๒.๔ จำนวนงานวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรมด้านการเกษตรถูกนำไปใช้ประโยชน์เพิ่มขึ้นอย่างน้อยร้อยละ ๕ ต่อปี

๒.๕ ทรัพยากรการเกษตรได้รับการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์อย่างสมดุลและยั่งยืน

๓. ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนา

การดำเนินงานตามแผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) จะสามารถบรรลุเป้าหมายได้ โดยมีการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนา ดังนี้

๓.๑ ยุทธศาสตร์ที่ ๑ สร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร
เพื่อให้เกษตรกรพึ่งพาตนเองได้ มีความมั่นคงและภาคภูมิใจในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม รวมทั้งพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรและสถาบันเกษตรกรให้เป็นผู้ประกอบธุรกิจเกษตร บนพื้นฐานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงต่อเนื่องมาตั้งแต่แผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ - ๑๐ โดยเน้นการขยายผลการทำเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เสริมสร้างความภาคภูมิใจและความมั่นคงในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมด้วยการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่เข้าสู่ภาคการเกษตร สร้างระบบสวัสดิการและดำเนินการปรับโครงสร้างหนี้สินให้กับเกษตรกร ส่งเสริมการทำเกษตรกรรมยั่งยืนให้เห็นผลในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะการทำเกษตรแบบผสมผสานเกษตรทฤษฎีใหม่ และเกษตรอินทรีย์ ซึ่งจะช่วยเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร รวมทั้งส่งเสริมการพัฒนาองค์ความรู้ของเกษตรกรสู่เกษตรกรมืออาชีพให้สามารถบริหารจัดการฟาร์มแบบครบวงจรตั้งแต่การผลิตแปรรูป และการตลาด ตลอดจนสร้างการรวมกลุ่มเกษตรกรให้เข้มแข็งและสามารถเชื่อมโยงเครือข่ายของเกษตรกร และสถาบันเกษตรกรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓.๒ ยุทธศาสตร์ที่ ๒ เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการสินค้าเกษตรตลอดโซ่อุปทาน เพื่อลดต้นทุนการผลิตและสร้างโอกาสในการแข่งขันของสินค้าเกษตร ใช้การตลาดนำการผลิตด้วยการส่งเสริมการผลิตสินค้าเกษตรในรูปแบบแปลงใหญ่ มีการบริหารจัดการร่วมกันระหว่างภาครัฐเกษตรกร กับภาคเอกชน เพื่อให้สินค้าเกษตรได้มาตรฐานรองรับความต้องการของตลาด ส่งเสริมการบริหารจัดการโซ่อุปทานสินค้าเกษตร สนับสนุนการจัดการองค์ความรู้ด้านโลจิสติกส์สินค้าเกษตร และโซ่อุปทานให้กับเกษตรกร สถาบันเกษตรกร และผู้ประกอบการธุรกิจเกษตรส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรโดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างเรื่องราว (Story) ให้กับสินค้าเกษตรและชุมชน เพื่อเป็นจุดขาย สร้างความเป็นเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของสินค้าเกษตร สนับสนุนการจัดตั้งศูนย์กลางและพัฒนาระบบตลาดสินค้าเกษตร เสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน ตลอดจนสนับสนุนการจัดการความเสี่ยงที่จะกระทบต่อพืชผลทางการเกษตร การดำเนินงานดังกล่าวควรให้ความสำคัญกับการสนับสนุนความร่วมมือระหว่างภาครัฐเอกชน กับเกษตรกร รวมถึงส่งเสริมการค้าชายแดน การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ และความร่วมมือระหว่างประเทศ ซึ่งจะเป็นส่วนสนับสนุนและสร้างผลประโยชน์ร่วมกันในการพัฒนาระดับภูมิภาค

๓.๓ ยุทธศาสตร์ที่ ๓ เพิ่มความสามารถในการแข่งขันภาคการเกษตรด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อพัฒนาการเกษตรของประเทศให้มีศักยภาพ ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก โดยส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรมด้านการเกษตรอย่างต่อเนื่อง มุ่งเน้นความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับภาคเอกชนในการลงทุนเพื่อการวิจัยและพัฒนา โดยกำหนดกรอบงานวิจัยและสร้างนวัตกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่ พัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศการเกษตร และสร้างการเชื่อมโยงของข้อมูลอย่างเป็นระบบ รวมถึงส่งเสริมการนำงานวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรมมาใช้ประโยชน์ เน้นการเข้าถึงเทคโนโลยีการเกษตรของเกษตรกรรายย่อยและกลุ่มเกษตรกร เพื่อช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาภาคการเกษตรให้สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

๓.๔ ยุทธศาสตร์ที่ ๔ การบริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เป็นประเด็นสำคัญของการพัฒนาภาคเกษตรบนพื้นฐานการบริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรที่มีอยู่อย่างจำกัด โดยเน้นการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรการเกษตรให้คงความหลากหลายทางชีวภาพ สนับสนุนกิจกรรมเกษตรเชิงอนุรักษ์เพื่อคงความสมดุลขอทรัพยากรธรรมชาติ ส่งเสริมการเกษตรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม บริหารจัดการทรัพยากรน้ำและพื้นที่ทำกินทางการเกษตรและสร้างภูมิคุ้มกันทางการเกษตรต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

๓.๕ ยุทธศาสตร์ที่ ๕ พัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐ เป็นการปรับกระบวนการทำงานภายในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน พัฒนาบุคลากรภาครัฐ และกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่องให้เป็นองค์กรที่มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ตามหลักธรรมาภิบาล รวมทั้งพัฒนากฎหมายใหม่ และปรับปรุงกฎหมายที่มีอยู่เดิมให้มีความทันสมัยสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการพัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐ จะช่วยให้เกิดความคล่องตัวในการปฏิบัติงาน และเป็นการเตรียมความพร้อมขององค์กรให้สามารถปรับตัวและทำงานในลักษณะบูรณาการร่วมกับหน่วยงานภายนอกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ ระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๐ - ๒๕๗๙)

จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ภาคการเกษตรของไทยยังคงประสบกับปัญหามากมาย เช่น ราคาผลผลิตที่ขาดเสถียรภาพ การใช้จ่ายการผลิตที่ไม่เหมาะสม ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและปัญหาหนี้สินครัวเรือนเกษตรกรที่ยังอยู่ระดับสูง แม้รัฐบาลจะได้กำหนดแนวทางและมาตรการในการช่วยเหลือต่าง ๆ มาโดยตลอด แต่ส่วนใหญ่เป็นแผนระยะสั้นที่ขาดความต่อเนื่องและการแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้า ดังนั้นเพื่อเป็นการวางรากฐานการพัฒนาในระยะยาวอันจะนำไปสู่การพัฒนาและแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้จัดทำยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๐ - ๒๕๗๙) เพื่อเป็นกรอบการดำเนินงานในการพัฒนาภาคการเกษตรให้สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์และแผนพัฒนาที่สำคัญ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๗๙) ทั้ง ๖ ยุทธศาสตร์ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ แผนปฏิรูปของสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ (สปท.) และยังสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ซึ่งเป็นเป้าหมายการพัฒนาในระดับโลกขององค์การสหประชาชาติ เพื่อบรรลุ วิสัยทัศน์ “เกษตรกรรมมั่นคง ภาคการเกษตรมั่นคง ทรัพยากรการเกษตรยั่งยืน” (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ออนไลน์, ๒๕๖๐)

๑. กรอบแนวคิด

๑.๑ เกษตรกรมีข้อมูลข่าวสารและความรู้ความสามารถทันสถานการณ์ พึ่งพาตนเองได้ และสถาบันเกษตรกรเป็นกลไกหลักขับเคลื่อนภาคการเกษตร ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชา

๑.๒ ตลาดนำกระบวนการผลิต และสินค้าเกษตรมีคุณภาพ มาตรฐานความปลอดภัย ภาคการเกษตรเติบโตอย่างยั่งยืน ด้วยงานวิจัย เทคโนโลยี/นวัตกรรม สามารถประยุกต์กับองค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

๑.๓ พื้นที่เกษตรมีการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ และปรับเปลี่ยนการผลิตให้เหมาะสมกับศักยภาพพื้นที่ ด้วยเทคโนโลยี/นวัตกรรม อาทิ Agri-Map และ Application เป็นต้น

๒. เป้าประสงค์

๒.๑ เกษตรกรมีความสามารถในอาชีพของตนเอง (Smart Farmers)

๒.๒ สถาบันเกษตรกรมีประสิทธิภาพในการดำเนินงาน (Smart Agricultural Groups)

๒.๓ สินค้าเกษตรมีคุณภาพมาตรฐานตรงตามความต้องการของตลาด (Smart Agricultural Products)

๒.๔ พื้นที่เกษตรและภาคการเกษตรมีศักยภาพ (Smart Area/Agriculture)

๓. ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ ระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๐ - ๒๕๗๙)

๓.๑ ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรและสถาบันเกษตรกรได้แก่ (๑) สร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร Smart Farmer, Smart Group, Smart Enterprise (๒) เสริมสร้างความรู้ภาคภูมิใจและความมั่นคงในการประกอบอาชีพเกษตรกร, (๓) บริหารจัดการแรงงานภาคเกษตรและเทคโนโลยีเพื่อทดแทนแรงงานอย่างเป็นระบบรองรับสังคมเกษตรสูงอายุ

๓.๒ ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและยกระดับมาตรฐานสินค้าเกษตร ได้แก่ (๑) พัฒนาประสิทธิภาพการผลิตและคุณภาพมาตรฐานสินค้าสู่มาตรฐานระดับสากล โดยใช้วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและความรู้แบบองค์รวม (๒) ส่งเสริมการเกษตรตลอดโซ่อุปทานสอดคล้องกับความต้องการของตลาดและมูลค่าสูงมุ่งสู่การเป็นฟาร์มอัจฉริยะ

๓.๓ ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การเพิ่มความสามารถในการแข่งขันภาคการเกษตรด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม ได้แก่ (๑) พัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อการขับเคลื่อนเกษตร ๔.๐ ภายใต Thailand ๔.๐ (๒) บริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการเกษตร ให้เกษตรกรเข้าถึงและนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างทั่วถึง (๓) พัฒนางานวิจัยและสารสนเทศให้ไปสู่เชิงพาณิชย์ ประชาสัมพันธ์ และเชื่อมโยงเครือข่ายข้อมูลระดับโลก

๓.๔ ยุทธศาสตร์ที่ ๔ การบริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ได้แก่ (๑) บริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรอย่างยั่งยืนที่สอดคล้องกับ SDGs (Sustainable Development Goals) และ (๒) พนฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรการเกษตรให้มีความสมดุลและยั่งยืน

๓.๕ ยุทธศาสตร์ที่ ๕ การพัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐ ได้แก่ (๑) พัฒนาบุคลากรและนักวิจัยให้เป็น Smart officers และ Smart researchers (๒) เชื่อมโยงและบูรณาการการทำงานของ หน่วยงานทุกภาคส่วนโดยกลไกประชารัฐ และปรับระบบบริหารงานให้ทันสมัย (๓) ปรับปรุงและพัฒนากฎหมายด้านการเกษตรเพื่อรองรับบริบทการเปลี่ยนแปลง

แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรผสมผสาน (Integrated Farming)

เกษตรผสมผสาน (Integrated Farming) เป็นแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ที่มีวัตถุประสงค์หลัก คือ มุ่งแก้ไขปัญหาความแห้งแล้ง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือการแก้ปัญหาเรื่องน้ำในการประกอบอาชีพของเกษตรกร ทั้งนี้ นอกจากการแก้ปัญหาในเรื่องน้ำแล้ว เกษตรผสมผสาน ยังจะช่วยในการแก้ปัญหาการขาดแคลนอาหารและการมีงานทำของเกษตรกร กล่าวคือ หากเกษตรกรทำเกษตรผสมผสานแล้ว จะไม่ขาดแคลนน้ำในการเพาะปลูก ซึ่งจะช่วยให้เกษตรกรสามารถดำรงชีพได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน (มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน, ออนไลน์, ๒๕๖๐)

นอกจากนี้ เกษตรผสมผสาน ยังเป็นการทำเกษตรที่ช่วยในด้านของการกระจายความเสี่ยงแก่เกษตรกรด้วยการปลูกพืชหลากหลายชนิดในพื้นที่แปลงเดียว เพื่อที่ราคาผลผลิตของพืชแต่ละชนิดมีราคาสูงขึ้นลดลงไม่เหมือนกัน ซึ่งการที่ราคาผลผลิตชนิดหนึ่งตกต่ำจะสามารถนำพืชชนิดอื่นที่ราคาสูงมาชดเชย ส่งผลให้เกษตรกรสามารถบรรเทาปัญหารายได้ไม่เพียงพอจากความผันผวนของราคาผลผลิตได้ (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, ออนไลน์, ๒๕๕๕) โดยแนวคิดเกี่ยวกับเกษตรผสมผสาน (Integrated Farming) มีดังนี้

๑. ความหมาย

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (๒๕๕๑: ๖๗) ได้ให้ความหมายของระบบเกษตรผสมผสาน (Integrated Farming System) ว่าเป็นระบบเกษตรที่มีการเพาะปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ หลายชนิดอยู่ในพื้นที่เดียวกัน ภายใต้การเกื้อกูลประโยชน์ต่อกันและกันอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยอาศัยการอยู่ร่วมกันระหว่างพืช สัตว์และสิ่งแวดล้อม และต้องมีการวางรูปแบบดำเนินการ

ให้ความสำคัญต่อกิจกรรมแต่ละชนิดอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม มีการใช้แรงงาน เงินทุน ที่ดินปัจจัยการผลิตและทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด

กรณีการ ท่องจันทร์ (๒๕๔๖: ๓๔) กล่าวว่า เกษตรแบบผสมผสานนั้นมิใช่เป็นแค่เพียงเทคนิคการผลิตเท่านั้น หากแต่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาเกษตรกรรมและคนส่วนใหญ่ในชนบท ในฐานะที่เป็นระบบการผลิตที่เพิ่มพูนศักยภาพของเกษตรกรในการเลือกใช้ปัจจัยการผลิต เลือกรูปแบบการผลิต และเปิดโอกาสให้เกษตรกร มีอิสระระดับหนึ่งของระบบเกษตรกรรมไทย นอกเหนือจากระบบเกษตรผูกขาดครบวงจร

ธวัช ทองมณี (๒๕๓๙: ๙) เกษตรแบบผสมผสานเป็นระบบการเกษตรที่มีการเพาะปลูกหรือการเลี้ยงสัตว์หลาย ๆ ชนิดอยู่ในพื้นที่เดียวกัน ภายใต้การเกื้อกูลประโยชน์ต่อกันและกันอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยอาศัยหลักการของการอยู่ร่วมกันระหว่างพืช สัตว์ และสิ่งแวดล้อม สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ให้ความหมายว่า เกษตรผสมผสาน (integrated farming) เป็นเกษตรกรรมที่มีการปลูกพืชหลายชนิด อยู่ในพื้นที่เดียวกัน หรืออาจเป็นการปลูกพืชร่วมกับการทำปศุสัตว์ หรือประมงร่วมด้วยในพื้นที่เดียวกัน โดยพืชหรือสัตว์ที่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน จะช่วยเกื้อกูลกันทางธรรมชาติ เช่น พืชบางชนิดป้องกันศัตรูพืช ให้กับพืชอีกชนิด หรือการเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่อาจนำมูลสัตว์ไปทำปุ๋ยให้กับพืช เป็นต้น ซึ่งเป็นการเอื้อประโยชน์ซึ่งกันของสิ่งมีชีวิต ซึ่งต้องมีการวางแผนรูปแบบและดำเนินกิจกรรมแต่ละอย่างให้มีความเหมาะสม รวมทั้งมีการวางแผนการผลิต เพื่อให้ได้ใช้ทรัพยากรที่มีทั้งหมดให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด ทั้งนี้ เกษตรผสมผสาน มีความแตกต่างจากแนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่ ที่เน้นเรื่องการบริหารจัดการน้ำ เป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งโดยปกติแล้วนั้นเกษตรกรมักจะร่อนน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติ เพื่อที่จะเริ่มทำเกษตร แต่บางครั้งและบ่อยครั้งที่เกิดการขาดแคลนน้ำอย่างมากในหลายพื้นที่ แม้บางพื้นที่จะมีระบบชลประทาน แต่อย่างไรก็ตามชลประทานไม่สามารถเข้าถึงทุกพื้นที่เกษตรกรรมได้ ทำให้เกิดแนวคิดเรื่องของการทำเกษตรใหม่ขึ้น ด้วยการจัดสรรพื้นที่ของตนเองอย่างเหมาะสมตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

๒. หลักการทำเกษตรแบบผสมผสาน

กรณีการ ท่องจันทร์ กล่าวว่า หลักการทำเกษตรแบบผสมผสาน ประกอบด้วย

๒.๑ กิจกรรมตั้งแต่สองชนิดขึ้นไป โดยอาจจะเป็นพืชกับพืช สัตว์กับสัตว์ พืชกับสัตว์ก็ได้ผสมผสานกันไป

๒.๒ กิจกรรมการผลิตหนึ่งจะเกื้อกูลต่ออีกกิจกรรมหนึ่งอย่างเป็นวงจร โดยพิจารณาจากการหมุนเวียนการใช้ประโยชน์กับอาหาร อากาศ และพลังงาน การเกื้อกูลจะเกิดขึ้นพร้อมกันหรือต่างเวลากันก็ได้

๒.๓ ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อมตามเงื่อนไขและระดับของเศรษฐกิจ สังคมของท้องถิ่นนั้น ๆ

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กล่าวว่า หลักการพื้นฐานของระบบเกษตรกรรมแบบผสมผสานมีอยู่อย่างน้อย ๒ ประการสำคัญ คือ

๑. ต้องมีกิจกรรมการเกษตรตั้งแต่ ๒ กิจกรรมเป็นต้นไป โดยการทำการเกษตรทั้งสองกิจกรรมนั้น ต้องทำในพื้นที่และระยะเวลาเดียวกัน ซึ่งกิจกรรมเหล่านั้นควรประกอบไปด้วยการ

ปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์ และสามารถผสมผสานระหว่างการปลูกพืชต่างชนิด หรือการเลี้ยงสัตว์ต่างชนิดกันได้

๒. การเกื้อกูลประโยชน์ระหว่างกิจกรรมเกษตรต่าง ๆ และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในระบบเกษตรแบบผสมผสานนั้นเกิดขึ้นทั้งจากวงจรการใช้แร่ธาตุอาหารรวมทั้งอากาศและพลังงาน เช่น การหมุนเวียนใช้ประโยชน์จากมูลสัตว์ให้เป็นประโยชน์กับพืช และให้เศษพืชเป็นอาหารสัตว์ โดยที่กระบวนการใช้ประโยชน์จะเป็นไปทั้งโดยตรงหรือโดยอ้อม เช่น ผ่านการหมักของจุลินทรีย์เสียก่อน

ทั้งนี้ ลักษณะการผสมผสานในระบบเกษตรสามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ กลุ่มใหญ่ คือ การปลูกพืชแบบผสมผสาน เป็นการอาศัยหลักการความสัมพันธ์ระหว่างพืช สิ่งมีชีวิตและจุลินทรีย์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในระบบนิเวศตามธรรมชาติมาจัดการและปรับใช้ในระบบการเกษตร ตัวอย่างเช่น การปลูกตาลโตนดในนาข้าว การปลูกพริกไทยร่วมกับมะพร้าว การปลูกพืชไร่ผสมกับถั่ว การปลูกทุเรียนร่วมกับสะตอ การปลูกกระถางในสวนยาง เป็นต้น โดยที่ยังมีความหลากหลายของพืชปลูกมากเท่าใด ก็จะสามารถเพิ่มเสถียรภาพให้กับระบบมากขึ้นเท่านั้น

๓. การแบ่งกิจกรรมตามหลักการทำเกษตรแบบผสมผสาน

ระบบเกษตรผสมผสาน (Integrated Farming System) จะประสบผลสำเร็จได้จะต้องมีการวางรูปแบบ และดำเนินการโดยให้ความสำคัญต่อกิจกรรม แต่ละชนิดอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม มีการใช้แรงงาน เงินทุน ที่ดิน ปัจจัย การผลิตและทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนรู้จักนำวัสดุเหลือใช้จากการผลิตชนิดหนึ่งมาหมุนเวียนใช้ประโยชน์กับการผลิตอีกชนิดหนึ่งกับการผลิตอีกชนิดหนึ่งหรือหลายชนิด ภายในไร่นาแบบครบวงจร ตัวอย่างกิจกรรมดังกล่าว เช่น การเลี้ยงไก่ หรือสุกรบนบ่อปลา การเลี้ยงปลาในนาข้าว การเลี้ยงผึ้งในสวนผลไม้ เป็นต้น (องค์การบริหารส่วนตำบลหูลุบคา อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ, ออนไลน์, ไม่ระบุ) โดยการแบ่งกิจกรรมตามหลักการทำเกษตรแบบผสมผสาน มีดังนี้

๓.๑ แบ่งตามกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่เป็นหลัก

๓.๑.๑ ระบบเกษตรผสมผสานที่ยึดกิจกรรมพืชเป็นหลัก ซึ่งกิจกรรมที่ดำเนินการนี้จะมีพืชเป็นรายได้หลัก

๓.๑.๒ ระบบเกษตรผสมผสานที่ยึดกิจกรรมเลี้ยงสัตว์เป็นหลัก ซึ่งการดำเนินการเลี้ยงสัตว์จะเป็นรายได้หลัก

๓.๑.๓ ระบบเกษตรผสมผสานที่ยึดกิจกรรมประมงเป็นหลัก ซึ่งจะมีกิจกรรมเลี้ยงสัตว์น้ำเป็นรายได้หลัก

๓.๑.๔ ระบบเกษตรผสมผสานแบบไร่นาป่าผสม หรือวนเกษตรเป็นระบบที่มีการจัดการป่าไม้เป็นหลักร่วมกับการเกษตร ทุกแขนง อาจประกอบด้วยปลูกพืชเกษตรในสวนป่า

โดยการปลูกพืชเกษตรร่วมกับการเลี้ยงสัตว์ในสวนป่าระบบนี้ มุ่งหวังที่จะให้เป็นตัวกลางเพื่อผ่อนคลายความต้องการที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมกับความต้องการป่าไม้ เพื่อควบคุมสิ่งแวดล้อมให้สามารถดำเนินการควบคู่กันไปโดยคำนึงถึงสภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ประเพณี รวมทั้งช่วยพัฒนาความเป็นอยู่ของราษฎรที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ ระบบวนเกษตรที่ดีควรสามารถเพิ่มการซึมซับน้ำ รักษาน้ำใต้ดิน ลดการสูญเสียดิน ลักษณะพันธุ์พืชที่ใช้ควรเป็นทรงพุ่ม

เพื่อลดความรุนแรงของเมื่อดฝนที่ตกกระทบผิวดิน สามารถรักษาสภาพอุณหภูมิจนของสภาวะแวดล้อมให้เหมาะสมกับพืชที่ปลูกร่วม เช่น บั๊งร่มเงา พายุ ฝน อีกทั้งควบคุมสภาพความชุ่มชื้นและอุณหภูมิให้ดี นอกจากนี้ พันธุ์ไม้ที่ปลูกควรมีรากลึกพอที่จะสามารถหมุนเวียนธาตุอาหารในระดับที่ลึกขึ้นมาสู่บริเวณผิวดิน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อพืชรากตื้นที่ปลูกร่วมโดยรวมทั้งระบบ ควรให้ผลตอบแทนแก่เกษตรกรหลายด้าน เช่น ผลผลิตในรูปอาหาร ยารักษาโรค ไม้ฟืน ไม้สร้างบ้านและรายได้ ทั้งนี้ สิ่งสำคัญที่สุดควรเป็นระบบที่อนุรักษ์ดินและน้ำได้ดี ปลูกได้หลายสภาพแวดล้อม และง่ายต่อการปฏิบัติ ในสภาพของเกษตรกร โดยเกษตรกรที่พอประยุกต์ใช้ในประเทศไทยมีอยู่ ๓ ระบบใหญ่ คือ ระบบป่าไม้-ไร่ นา ระบบป่าไม้-เลี้ยงสัตว์ และระบบเลี้ยงสัตว์-ป่าไม้-ไร่นา ซึ่งวิธีการนำแต่ละระบบไปประยุกต์ใช้ ย่อมขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ของพื้นที่เป็นเกณฑ์

๓.๒ แบ่งตามวิธีการดำเนินการ

๓.๒.๑ ระบบเกษตรผสมผสานที่มีการใช้สารเคมี ในระบบการผลิตจะมีการใช้สารเคมีในกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อจุดประสงค์ให้ได้ผลผลิตและรายได้สูงสุด

๓.๒.๒ ระบบการเกษตรอินทรีย์หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีทุกชนิด เช่น ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช ฮอร์โมน สารเคมีในอาหาร สัตว์ คำนึงถึงการสงวนรักษาอินทรีย์วัตถุในดินด้วยการปลูกพืชหมุนเวียน การปลูกพืชคลุมดิน ใช้ปุ๋ยคอกปุ๋ยหมัก ใช้เศษอินทรีย์วัตถุจากไร่นา มุ่งสร้างความแข็งแรงให้แก่พืชด้วยการบำรุงดินให้อุดมสมบูรณ์ ผลผลิตที่ได้ก็จะอยู่ในรูปปลอดสารพิษ

๓.๒.๓ ระบบการเกษตรธรรมชาติ เป็นระบบการเกษตรที่ใช้หลักการจัดการระบบการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่ประสานความร่วมมือกับธรรมชาติอย่างสอดคล้องและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน งดเว้นกิจกรรมที่ไม่จำเป็น โดยมีหลักการใหญ่ ๆ ได้แก่ ไม่มีการพรวนดิน ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี ไม่กำจัดวัชพืช ไม่ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ทั้งนี้จะมีการปลูกพืชตระกูลถั่วคลุมดิน ใช้วัสดุ เศษพืชคลุมดิน อาศัยการควบคุมโรค แมลงศัตรูด้วยกลไกการควบคุมกันเองของสิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติ การปลูกพืชในสภาพแวดล้อมที่มีความสมดุลทางนิเวศวิทยา

๓.๓ แบ่งตามประเภทของพืชสำคัญเป็นหลัก

๓.๓.๑ ระบบเกษตรผสมผสานที่มีข้าวเป็นพืชหลัก พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่นาทำการปลูกข้าวนาปีเป็นพืชหลัก การผสมผสานกิจกรรมเข้าไปให้เกื้อกูลอาจทำได้ทั้งในรูปแบบของพืช-พืช เช่น การปลูกพืชตระกูลถั่ว พืชผัก พืชเศรษฐกิจอื่น ๆ ก่อนหรือหลังฤดูการทำนา อีกระบบหนึ่งที่นับได้ว่ามีความสำคัญเช่นกัน แต่ยังไม่ได้มีการกล่าวถึงมากนักในแง่ของการเกษตรผสมผสาน แต่จะมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของเกษตรกรในช่วงเวลาที่ผ่านมาอยู่ค่อนข้างมากและมีให้เห็นอยู่ทั่ว ๆ ไปในพื้นที่นาดอนอาศัยน้ำฝนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ ระบบต้นไม้นาข้าว ต้นไม้เหล่านี้มีทั้งเป็นป่าดั้งเดิม และเป็นป่าไม้ที่ชาวบ้านปลูกขึ้นใหม่ หรือเกิดจากการแพร่พันธุ์ตามธรรมชาติ ภายหลัง ต้นไม้เหล่านี้จะอยู่ทั้งในนา บนคันนาที่สูง เช่น จอมปลวก หรือบริเวณเถียงนา เป็นต้น ที่พบเห็นโดยทั่ว ๆ ไป ได้แก่ ยางนา ตะเคียนทอง กะบาก สะแบง ไม้รัง จามจุรี มะขาม มะม่วง เป็นต้น ซึ่งนับได้ว่าเป็นทรัพยากรเอนกประสงค์ใช้เป็นอาหารและยาแก่มนุษย์ อาหารสัตว์ เชื้อเพลิง ไม้ก่อสร้าง ไม้ใช้สอยขนาดเล็ก ผลิตภัณฑ์จากต้นไม้นำไปใช้ประโยชน์ เช่น น้ำยาง ทำคูปได้ ครั่ง เครื่องจุดไฟ ใ้ร่มเงา นอกจากนี้ยังช่วยรักษาคันนาให้คงรูป สามารถเก็บกักน้ำ ทั้งนี้เนื่องด้วยดินโดยทั่วไปมีเนื้อดินเป็นทราย มีโครงสร้างอ่อนแอ ไม่สามารถสร้างคันนาให้ทนทาน เว้นเสียแต่จะมีสิ่งที่มาเสริมหรือยึดไว้ ต้นไม้ยัง

ใช้เป็นหลักในการเป็นที่เก็บฟางข้าวมาสูมไว้ สำหรับเอาไว้เลี้ยงสัตว์ในฤดูแล้ง ระบบพืชในนาข้าวที่นับว่าเป็นคู่สมพงษ์และมีความยั่งยืนมาช้านาน ได้แก่ การปลูกตาลร่วมกับระบบการปลูกข้าว ที่พบเห็นกันในพื้นที่บางส่วนของภาคกลาง ภาคเหนือตอนล่าง และภาคใต้ เป็นต้น เป็นลักษณะการปลูกที่ต้นตาลบนคันนาเป็นส่วนใหญ่ และมีบางส่วนที่ต้นตาลขึ้นอยู่ในกระถางนา เกษตรกรได้ทั้งผลผลิตข้าวและผลิตภัณฑ์จากตาล ซึ่งอาจอยู่ในรูปของน้ำหวาน นำมาเคี่ยวเป็นน้ำตาล ผลตาลอ่อน ผลตาลแก่ นำมาทำขนมต่าง ๆ ได้ ต้นตาลที่มีอายุมาก ผลผลิตลดลง สามารถแปรสภาพเนื้อไม้มาใช้ในอุตสาหกรรมก่อสร้างได้ด้วย เช่น ทำเฟอร์นิเจอร์ต่าง ๆ อีกรูปแบบหนึ่ง ที่ปัจจุบันมีการดำเนินการกันมากขึ้นในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ การนำปลาเข้ามาในระบบ ซึ่งทำได้ทั้งในลักษณะการเลี้ยงปลาในนาข้าว การผสมผสาน พืช-สัตว์-ปลา เช่น การแปรเปลี่ยน พื้นที่นาบางส่วนเป็นร่องสวนปลูกไม้ผลเลี้ยงปลาในร่องสวน เลี้ยงสัตว์ปีก โค โดยใช้เศษอาหารจากพืชต่าง ๆ ไน้

ตัวอย่างของไม้แถบ เช่น กระจิน แคนฝรั่ง แคบ้าน ถั่วมะแฮะ ครามป่า ต้นเสี้ยว เป็นต้น สำหรับพืชแซมในแถวไม้พุ่ม ได้แก่ พืชตระกูลถั่ว พืชอาหารสัตว์ เช่น ถั่วดำ ถั่วเล็บบี๋นาง ถั่วแปบ ถั่วนี้วนางแดง ถั่วเหลือง ถั่วลิสง หนัญรูซี่ เนเปียร์ กินี บาเฮีย แฝกหอม เป็นต้น

๓.๔.๒ ระบบเกษตรผสมผสานในพื้นที่ราบเชิงเขา พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นที่ดอนอาศัยน้ำฝน มีการปลูกพืชไร่ชนิดต่าง ๆ เป็นหลัก รองลงมาจะเป็นไม้ผลยืนต้น ข้าวไร่ การจัดการในรูปผสมผสาน ได้แก่ การปลูกไม้ผลไม้ยืนต้น ตลอดจนไม้ใช้สอยร่วมกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในด้านผลผลิต รายได้ ตลอดจนสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติดีขึ้นได้ การปลูกพืชเศรษฐกิจแซมด้วยพืชอาหารสัตว์ ซึ่งมีรายงานผลการดำเนินการปลูกข้าวไร่แซมด้วยพืชอาหารสัตว์พวกเซ็นโตรซีมา และแกรมสโตไล จะทำให้ทั้งผลผลิตข้าวและถั่วต่าง ๆ ซึ่งใช้เป็นอาหารสัตว์ได้ต่อไป การปรับเปลี่ยนพื้นที่ปลูกพืชไร่เศรษฐกิจอายุสั้น หรือข้าวไร่บางส่วน มาทำกิจกรรมการเลี้ยงสัตว์และปลูกพืชอาหารสัตว์ประเภทต่าง ๆ ควบคู่กันไป จะเป็นการสร้างความหลากหลายของระบบได้มากขึ้นและช่วยลดความเสี่ยง

๓.๔.๓ ระบบเกษตรผสมผสานในพื้นที่ดอน โดยทั่วไปในพื้นที่ดอนจะมีการปลูกพืชไร่เศรษฐกิจต่าง ๆ เชิงเดี่ยวเป็นหลัก ลักษณะของการทำการเกษตรผสมผสานอาจทำได้หลายรูปแบบ เช่น ลักษณะการปลูกพืชแซม โดยใช้พืชตระกูลถั่วแซม ในแถวพืชหลักต่าง ๆ เช่น ข้าวโพดฝ้าย มันสำปะหลัง ฯลฯ การเปลี่ยนพื้นที่เป็นไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้ใช้สอย ผสมผสาน และอาจจะมีพืชตระกูลถั่วแซมในแถวพืชหลักในระยะแรก ๆ อีกแนวทางหนึ่ง ได้แก่ การใช้พื้นที่มาดำเนินการเลี้ยงปศุสัตว์ เช่น โค และปลูกพืชอาหารสัตว์ควบคู่กันไป เป็นต้น

๓.๔.๔ ระบบเกษตรผสมผสานในพื้นที่ราบลุ่ม พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นนาข้าวแบบแผนการปลูกพืชส่วนใหญ่จะเป็นข้าว อย่างเดียว ข้าว-ข้าว ข้าว-พืชไร่เศรษฐกิจ ข้าว-พืชผักเศรษฐกิจ พืชผัก-ข้าว-พืชไร่ พืชไร่-ข้าว-พืชไร่ เป็นต้น การจะปลูกพืชได้มากครั้งในรอบปีขึ้นอยู่กับระบบการชลประทานเป็นหลัก การเกษตรแบบผสมผสานในพื้นที่นี้จะมีรูปแบบและกิจกรรมที่ดำเนินการเช่นเดียวกับที่กล่าวไว้แล้วในข้อ ๓.๓.๑ (ระบบเกษตรผสมผสานที่มีข้าวเป็นพืชหลัก) สำหรับในพื้นที่ที่มีระดับน้ำสูง นอกจากจะทำการปลูกข้าวขึ้นน้ำแล้ว ยังมีลู่ทางพัฒนาและปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อทำกิจกรรมการเลี้ยงปลาในบ่อได้ด้วยรูปแบบการเกษตรผสมผสานหลัก ๆ

ตามที่กล่าวมาแล้วนี้ยังสามารถแบ่งย่อยออกไปได้อีกหลายรูปแบบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าจะใช้หลักการอะไรมาเป็นตัวกำหนด ซึ่งจะมีความคิดหลากหลายแตกต่างกันไป เช่น การใช้ลักษณะของทรัพยากรน้ำเป็นตัวกำหนด ซึ่งจะมีความคิดหลากหลายแตกต่างกันไป เช่น การใช้เกษตรผสมผสาน ในพื้นที่เขตใช้น้ำฝนและเกษตรผสมผสานในพื้นที่เขตชลประทาน นอกจากนี้ในเขตชลประทานก็สามารถแบ่งเป็นกลุ่มย่อยได้อีกตามระบบของชลประทาน คือ ชลประทานที่มีเขื่อนกักเก็บน้ำและมีคลองส่งน้ำไปไร่-นาชลประทานโดยการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าจากแหล่งน้ำ ระบบบ่อบาดาล น้ำตื้น น้ำลึก ตลอดจนระบบการใช้น้ำหยด เป็นต้น

นอกจากนี้ การใช้คุณสมบัติของดินเป็นตัวกำหนด ก็จะสามารถกำหนดรูปแบบของการเกษตรผสมผสานได้ดังนี้ คือ เกษตรผสมผสานใน พื้นที่ดินเปรี้ยว พื้นที่ดินเค็ม พื้นที่ดินต่าง และพื้นที่ดินพรุ เป็นต้น ถึงแม้จะมีการแบ่งรูปแบบการเกษตรผสมผสานได้หลายอย่าง แต่การดำเนินการตามกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งประกอบด้วย พืช-พืช พืช-สัตว์ พืช-ปลา สัตว์-ปลา และ พืช-สัตว์-ปลา จะมี

ลักษณะเป็นไปในทำนองเดียวกัน แล้วแต่ว่าในรูปแบบต่าง ๆ จะมีศักยภาพในการดำเนินการมากน้อย แตกต่างกันไปตามลักษณะพื้นที่ทรัพยากร และสภาพเศรษฐกิจ สังคม

๔. ปัจจัยและความสำเร็จของระบบเกษตรผสมผสาน

การดำเนินงานวิจัยและพัฒนาาระบบการเกษตรผสมผสานมีหลายหน่วยงานภายใต้สังกัดกระทรวงเกษตร และสหกรณ์ ได้พัฒนางานวิจัยและส่งเสริมให้เกษตรกรดำเนินการ หน่วยงานดังกล่าว ได้แก่ กรมวิชาการเกษตร ซึ่งมีสำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ ๑-๘ เป็นผู้ดำเนินการในส่วนภูมิภาค กรมส่งเสริมการเกษตร โดยมีสำนักงานเกษตรจังหวัดทุกจังหวัดเป็นผู้ดำเนินการสำหรับนโยบายของรัฐบาลในขณะนี้ยังได้เล็งเห็นความสำคัญของระบบ การผสมผสานว่า เป็นระบบที่สามารถจะแก้ปัญหาการว่างงานของประชากรและลดความเสี่ยงจากการประกอบอาชีพทางการเกษตรของเกษตรกรได้ จึงมีนโยบายการพัฒนาการเกษตรตามระบบแผนการผลิตของเกษตรกรโดยเริ่มโครงการตั้งแต่ปี ๒๕๓๕ เป็นต้นมา และได้ยึดหลักการที่สำคัญ ๓ ประการคือ ประการที่ ๑ จะเน้นการพัฒนาที่ตัวเกษตรกรให้เป็นผู้ริเริ่มคิดเอง ทำเองจนในที่สุดสามารถพัฒนาไปในทิศทางที่พึงตนเองได้ และจะเป็นผู้กำหนดแผนการผลิตของตนเอง ประการที่ ๒ แผนการผลิตของเกษตรกรจะปรับเปลี่ยนจากการผลิตพืชเดี่ยว เช่น ข้าว หรือพืชไร่ชนิดใดชนิดหนึ่ง มาทำการเกษตรแบบผสมผสาน ซึ่งรวมถึงการผลิตไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้ดอก ไม้ประดับ การเลี้ยงสัตว์และการประมง โดยคำนึงถึงความต้องการของตลาดภายในประเทศและความสอดคล้องกับทรัพยากรของพื้นที่นั้นเป็นหลัก ประการที่ ๓ สำหรับบทบาทของเจ้าหน้าที่ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จะเน้นให้ความรู้และทางเลือกในการประกอบอาชีพ เพื่อให้เกษตรกรตัดสินใจ ปรัชญาหรือคิดร่วมกับเกษตรกรและให้การสนับสนุนตามที่จำเป็น

อย่างไรก็ตาม ผลของการดำเนินงานตามนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่ผ่านมา พบว่า มีเกษตรกรจำนวนหนึ่งประสบผลสำเร็จ และมีเกษตรกรอีกจำนวนหนึ่งไม่ประสบความสำเร็จ ในด้านระบบเกษตรผสมผสาน ทั้งนี้เพราะระบบเกษตรผสมผสานเป็นระบบที่ต้องมีการวางแผน มีการจัดการทรัพยากรการผลิตในระดับไร่นาและการจัดการในด้านเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ทุน แรงงาน และการตลาด ซึ่งปัจจัยและความสำเร็จของระบบเกษตรผสมผสาน โดยการสรุปผลจากผลการดำเนินงานของเกษตรกรในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศสามารถสรุป ได้ดังนี้

๔.๑ ด้านการวางแผนการผลิต โดยเกษตรกรต้องสามารถวางแผนการผลิต ภายในฟาร์มของตนเองได้อย่างถูกต้องในทำนองที่เรียกว่า ต้องมีความถูกต้องทั้งความรู้ ใจเราจึงจะสามารถทำให้มีการวางแผนได้อย่างถูกต้อง โดยองค์ประกอบความรู้เขาและรู้เราที่สำคัญในการวางแผน ได้แก่

๔.๑.๑ ต้องมีพื้นที่ถือครองของตนเอง การเช่าที่ดินจากผู้อื่นมาดำเนินการเกษตรกรรม จะได้กล้าที่จะวางแผนลงทุนอย่าง ถาวร เพราะเกรงว่าเมื่อดำเนินการไประยะหนึ่งแล้วอาจจะถูกบอกเลิกเช่าได้

๔.๑.๒ ต้องทราบข้อมูลพื้นฐานภายในฟาร์มของตนเองเป็นอย่างดี ข้อมูลดังกล่าว ได้แก่ ข้อมูลทางด้านลักษณะพื้นที่ ดิน แหล่งน้ำ ซึ่งนับว่ามีความสำคัญ จะสามารถช่วยในการวางแผนภายในฟาร์มได้อย่างถูกต้อง

๔.๑.๓ ต้องมีความรู้และประสบการณ์ในด้านเทคโนโลยีการผลิตพืชหลายชนิด เช่น ข้าว พืชไร่ ไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก การเพาะเห็ดเศรษฐกิจ การปศุสัตว์ และการประมง ถ้าขาดความรู้

ในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง จำเป็นต้องไปชวนช่วย หาความรู้ โดยการไปศึกษาดูงาน รวมทั้งเข้ารับการฝึกอบรมจากหน่วยงานที่สามารถให้ความรู้นั้นได้

๔.๑.๔ ต้องมีทุนเริ่มต้นและทุนหมุนเวียนภายในฟาร์มพอสมควร ซึ่งการมีทุนสำรองไว้จะสามารถให้การวางแผนดำเนินกิจกรรมที่ผสมผสานกันเป็นไปอย่างเหมาะสม

๔.๑.๕ ต้องเป็นผู้มีความมานะอดทน ขยันขันแข็ง และมีแรงงานที่พอเพียงเหมาะสมกับกิจกรรมภายในฟาร์ม ทั้งนี้ เพราะการทำการเกษตรจะเห็นผลสำเร็จได้ต้องใช้เวลาและประสบการณ์ในการแก้ปัญหา ซึ่งจะมีอยู่ตลอดเวลา และสามารถปรับเปลี่ยนแผนได้ตลอดเวลา เพื่อให้แก้ปัญหาได้ทันเหตุการณ์

๔.๒ ด้านการจัดการ เกษตรกรผู้ดำเนินการระบบเกษตรผสมผสานจะประสบความสำเร็จได้ ควรจะต้องมีการจัดการที่เหมาะสมในด้านต่าง ๆ ดังนี้

๔.๒.๑ เป็นผู้มีความสามารถจัดการวางแผนการใช้แหล่งน้ำที่มีอยู่ในการผลิตพืชชนิดต่าง ๆ การเพาะเลี้ยงเห็ดเศรษฐกิจ การปศุสัตว์ และการประมง ได้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ ดิน ทุน แรงงาน รวมทั้งการตลาด ซึ่งจะทำให้เกษตรกรมีรายได้เพียงพออันประกอบด้วยรายได้ประจำวัน ประจำสัปดาห์ ประจำเดือน และรายได้ประจำฤดูกาล ในการนี้เกษตรกรควรจะมีการจัดการทำบัญชีฟาร์ม เพื่อแสดงรายรับ-รายจ่ายภายในฟาร์ม

๔.๒.๒ เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ จัดการเทคโนโลยีสำหรับการผลิตพืชชนิดต่าง ๆ การเพาะเลี้ยงเห็ดเศรษฐกิจ การปศุสัตว์ และการประมงได้เหมาะสม มีการหมุนเวียนนำสิ่งเหลือใช้ภายในฟาร์มมาใช้ประโยชน์ที่ก่อให้เกิดการสนับสนุนเกื้อกูลประโยชน์ซึ่งกันและกัน โดยจะส่งผลให้ต้นทุนการผลิตลดลง ลดการใช้สารเคมีในการป้องกันกำจัดศัตรูพืช อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ผลิตผลที่ปลอดภัยจากสารพิษ ซึ่งจะนำไปสู่ระบบการเกษตรที่ยั่งยืน

๕. ประโยชน์ที่ได้รับจากระบบเกษตรผสมผสาน

ระบบเกษตรผสมผสานเป็นรูปแบบหนึ่งของระบบเกษตรกรรมที่มีกิจกรรมตั้งแต่ ๒ กิจกรรมขึ้นไปในพื้นที่เดียวกัน และกิจกรรมเหล่านี้จะมีการเกื้อกูลประโยชน์ซึ่งกันและกันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ดังนั้น จึงเป็นระบบที่นำไปสู่ การเกษตรแบบยั่งยืน (Sustainable Agriculture) จึงก่อให้เกิดผลดีและประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๕.๑ ลดความเสี่ยงจากความแปรปรวนของสภาพลม ฟ้า อากาศ จากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มีความแปรปรวนในแต่ละปี ซึ่งมีแนวโน้มจะรุนแรงมากขึ้น เช่น เกิดภาวะฝนแล้ง ฝนทิ้งช่วง น้ำท่วมฉับพลัน เป็นต้น จึงเป็นปัญหาที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อเกษตรกรที่มีกิจกรรมการเกษตรเพียงอย่างเดียว เช่น ข้าว หรือพืชไร่ ดังนั้น หน่วยงานวิจัยและพัฒนาของกรมวิชาการเกษตร รวมทั้งเกษตรกรบางส่วนจึงได้พยายามศึกษาและพัฒนาการแปรเปลี่ยนพื้นที่นาหรือไร่บางส่วนมาดำเนินการระบบเกษตรผสมผสานที่มีหลาย ๆ ปลูกพืชสวน (ไม้ผล พืชผัก) การเลี้ยงสัตว์ หรือการเลี้ยงปลาทดแทนรายได้จากการปลูกข้าวหรือพืชไร่ที่อาจเสียหาย จากภาวะฝนแล้งหรือน้ำท่วม

๕.๒ ลดความเสี่ยงจากความผันแปรของราคาผลผลิต ในการดำเนินระบบการเกษตรที่มีเพียงกิจกรรมเดียว ที่มีการผลิตเป็นจำนวนมาก ผลผลิตที่ได้เมื่อออกสู่ตลาดพร้อมกันไม่ว่าจะเป็นข้าว พืชไร่ ไม้ผล หรือพืชผัก เมื่อมีปริมาณเกินความต้องการของตลาดย่อมทำให้ราคาของผลผลิตต่ำลง การแปรเปลี่ยนพื้นที่นาหรือไร่บางส่วนมาดำเนินการระบบเกษตรผสมผสานจะ

สามารถช่วยลดความเสี่ยงจากความผันแปรของราคาผลผลิตในตลาดลงได้ เนื่องจากเกษตรกรสามารถจะเลือกชนิดพืชปลูกและเลือกกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดได้เป็นอย่างดี

๕.๓ ลดความเสี่ยงจากการระบาดของศัตรูพืช ในการดำเนินกิจกรรมการปลูกข้าวหรือพืชไร่เพียงอย่างเดียว เกษตรกรจะมีความเสี่ยงอย่างมากเมื่อเกิดการระบาดของศัตรูพืชขึ้น เช่นกรณีการระบาดของเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาลและโรคใบหงิกอย่างรุนแรงในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ทำให้พื้นที่ปลูกข้าวทั่วประเทศ โดยเฉพาะในเขตภาคกลางได้รับความเสียหายอย่างมาก เกษตรกรต้องประสบความสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ โดยไม่มีรายได้จากกิจกรรมอื่นมาเจือจุนครอบครัวได้ ดังนั้น การแก้ปัญหาหลังจากเกิดเหตุการณ์ดังกล่าวจึงได้มีการวิจัยและพัฒนาระบบเกษตรผสมผสานที่เหมาะสมกับ สภาพพื้นที่นา ที่มีการระบาดของเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาลและโรคใบหงิกและจากผลการดำเนินงานวิจัยของ ประสงค์ วงศ์ชนะภัย และคณะ (๒๕๔๐) ในพื้นที่ตำบลสิงโตทอง อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า ระบบเกษตร ผสมผสานที่เหมาะสมกับสภาพทางกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ สังคมของเกษตรกร มีอยู่ด้วยกัน ๓ รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ ๑ ข้าว + ไม้ผลบนร่องสวน + บ่อปลา

รูปแบบที่ ๒ ข้าว + ไม้ผลบนร่องสวน + ไม้ดอกไม้ประดับ

รูปแบบที่ ๓ ข้าว + บ่อปลา + ไม้ผลรอบบ่อปลา + ไก่บนบ่อปลา

โดยทั้ง ๓ รูปแบบช่วยให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นร้อยละ ๑๑๕ ๑๕๖ และ ๒๙๙ ตามลำดับ เช่นเดียวกับรายงานของ Calora (๑๙๗๔, Hoppe (๑๙๗๖), IRRI (๑๙๘๓) ที่ระบุว่า การจัดระบบการปลูกพืชและระบบเกษตรผสมผสานเพื่อลดกิจกรรมการปลูกข้าว ซึ่งเป็นพืชอาหารของเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล จะช่วยยับยั้งชีวิตรูป (life cycle) ของเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาลได้

๕.๔ ช่วยเพิ่มรายได้และกระจายรายได้ตลอดปี การดำเนินระบบเกษตรผสมผสานซึ่งมีกิจกรรมหลายกิจกรรม ในพื้นที่เดียวกัน จะก่อประโยชน์ในด้านทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นและมีรายได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งอาจจะเป็นรายได้ รายวัน รายสัปดาห์ รายเดือน และรายได้ประจำฤดูกาลจากการดำเนินงานวิจัยและพัฒนาของสำนักวิจัยและพัฒนาการ เกษตรเขตที่ ๖ ที่บ้านโคกกราด (หมู่ ๘) ตำบลทัพราช อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดสระแก้ว เกษตรกรที่เคยมีรายได้จากการปลูกข้าวเพียงอย่างเดียว เมื่อแปรเปลี่ยนพื้นที่นาบางส่วนเป็นระบบเกษตรผสมผสาน จะมีรายได้ประจำวันจากการขายพืชผัก รายได้ประจำสัปดาห์จากการเพาะเห็ดฟางในช่วงฤดูแล้ง (ม.ค.-เม.ย.) รายได้ประจำเดือนจากไม้ผลอายุสั้น ได้แก่ กัลย ฝรั่ง ละคร และรายได้ประจำฤดูกาลจากข้าว ข้าวโพดหวาน ถั่วลิสง ถั่วเขียว ที่ปลูกหลังนา ตัวอย่างการดำเนินกิจกรรมระบบเกษตรผสมผสานของนายจวน หอมมิ่ง เกษตรกรบ้านโคกกราด ที่เข้าร่วมดำเนินการระบบเกษตรผสมผสาน มาตั้งแต่ปี ๒๕๓๗ พบว่าในปี ๒๕๔๐ จะมีรายได้ประจำวันจากการขายพืชผัก (ถั่ว แตงกวา ผักบุ้ง กระบี่ ผักชี ต้นหอม ผักกะเฉด) เฉลี่ยเพิ่มขึ้นจากเดิม

๕.๕ ช่วยก่อให้เกิดความหลากหลายทางชีวพันธุ์ (Species Diversity) การดำเนินระบบเกษตรผสมผสาน ซึ่งจะมีกิจกรรมหลากหลายในพื้นที่เดียวกัน พบว่า ทำให้เกิดความหลากหลายทาง ชีวพันธุ์ (Species Diversity) เกิดขึ้นในพื้นที่ จากการศึกษาในระบบเกษตรผสมผสานตามแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่ ที่บ้านโคกกราด ตำบลทัพราช อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดสระแก้ว ของประสงค์ วงศ์ชนะภัย และคณะ (๒๕๔๐) พบว่า มีความหลากหลายทางชีวพันธุ์เพิ่มขึ้นจาก ๑๒ ชนิด เป็น ๒๕ ชนิด ซึ่งจะช่วยให้ระบบนิเวศน์วิทยาในพื้นที่ดีขึ้น

๕.๖ ช่วยกระจายการใช้แรงงาน ทำให้มีงานทำตลอดปี เป็นการลดปัญหาการเคลื่อนย้ายแรงงานออกนอกภาคการเกษตร และในสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำของประเทศขณะนี้ ทำให้เกิดปัญหาคนว่างงานจำนวนมาก ระบบเกษตรผสมผสานจะรองรับแรงงานเหล่านี้ได้ ทั้งนี้เนื่องมาจากระบบเกษตรผสมผสาน มีกิจกรรมหลายกิจกรรมแต่ละกิจกรรมมีการใช้แรงงานแตกต่างกันไป เมื่อรวมกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ไว้ด้วยกันในระบบเกษตรผสมผสานจึงมีการใช้แรงงานมากขึ้น มีการกระจายแรงงานไปตามกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดปี เมื่อเปรียบเทียบกับระบบเกษตรที่มีกิจกรรมเดียว เช่น ข้าวหรือพืชไร่ โดย ผสุก ทองพูล และคณะ (๒๕๔๐) ได้สรุปผลการวิจัยและพัฒนาระบบเกษตรผสมผสานในพื้นที่สภาพไร้อาศัยน้ำฝน ตำบลหนองหว้า อำเภอเขาฉกรรจ์ จังหวัดสระแก้ว พบว่าระบบเกษตรผสมผสานจะมีการใช้แรงงานตลอดทั้งปี ๒๖๕ วันงาน เมื่อเทียบกับการปลูกข้าวโพดและถั่วเหลือง ซึ่งพบว่ามีการใช้แรงงานเพียง ๑๙ วันงานเท่านั้น ในขณะเดียวกัน ประสงค์ วงศ์ชนะภัย และคณะ (๒๕๔๐) พบว่า เกษตรกรบ้านโคกกรวด ตำบลทัพราช อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว ที่ดำเนินระบบเกษตรผสมผสาน จะมีการใช้แรงงานตลอดทั้งปี (ม.ค.-ธ.ค.) ๒๖๗ วันงานเมื่อเทียบกับการปลูกข้าวในพื้นที่ ๕ ไร่ เท่ากัน จะมีการใช้แรงงานเพียง ๖๑ วันงาน และสามารถลดปัญหาการเคลื่อนย้ายแรงงาน ออกจากพื้นที่ได้ถึงร้อยละ ๘๗

๕.๗ ช่วยก่อให้เกิดการหมุนเวียน (Recycling) ของกิจกรรมต่าง ๆ ในระดับไร่นา เป็นการช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรในระดับไร่นา ไม่ให้เสื่อมสลายหรือถูกใช้ให้หมดไปอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เนื่องจากระบบเกษตรผสมผสานจะมีการเกื้อกูลประโยชน์ต่อกัน ดังที่ พูลสวัสดิ์ อาจละกะ และคณะ (๒๕๓๖) และประทีป วีระพัฒนนิรันดร์ (๒๕๓๖) รายงานว่า ระบบเกษตรผสมผสานที่มีการปลูกพืชที่มีความหลากหลายผสมผสานกันและมีการเกื้อกูลซึ่งกันและกันในลักษณะของการปลูกต่างระดับ (Multistorey) โดยเลียนแบบลักษณะป่าธรรมชาติ จะทำให้ความสมดุลของระบบนิเวศน์วิทยาเป็นไปอย่างเหมาะสม เช่น การหมุนเวียนของธาตุอาหารในระบบการควบคุมโรคและแมลงเป็นไปตามธรรมชาติ ลดการใช้สารเคมี เพิ่มความยั่งยืนในการให้ผลผลิต เป็นต้น

๕.๘ ช่วยให้เกษตรกรมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคภายในครัวเรือน ในการดำเนินระบบเกษตรผสมผสานที่มีหลายกิจกรรมช่วยทำให้เกษตรกรสามารถมีอาหารไว้บริโภคในครอบครัวครบทุกหมู่ โดยอาหารประเภทคาร์โบไฮเดรตจะได้จากข้าว ข้าวโพด อาหารประเภทโปรตีน จะได้จากไก่ ปลา พืชตระกูลถั่ว อาหารประเภทวิตามิน เส้นใยจากพืชผักผลไม้และเห็ดฟาง ช่วยทำให้เกษตรกรสามารถลดค่าใช้จ่ายค่าอาหารและมีการปรับปรุงคุณภาพโภชนาการและสุขภาพของเกษตรกรในท้องถิ่นให้ดีขึ้น

๕.๙ ช่วยทำให้คุณภาพชีวิตของเกษตรกรดีขึ้น การดำเนินกิจกรรมในระบบเกษตรผสมผสานช่วยทำให้มีการกระจายการใช้แรงงานทำให้มีงานทำตลอดทั้งปี และมีการกระจายรายได้จากกิจกรรมต่าง ๆ เป็นการลดปัญหาการเคลื่อนย้ายแรงงานออกจากภาคการเกษตรไปสู่ภาคอื่น ๆ เช่น ภาคอุตสาหกรรม ภาคการขายบริการต่าง ๆ ซึ่งมักก่อให้เกิดปัญหาตามมา เช่น ปัญหาอาชญากรรมในเมืองและต่างประเทศ ปัญหายาเสพติด ปัญหาโรคเอดส์ เป็นต้น เมื่อไม่มีการอพยพแรงงานออกจากท้องถิ่น ทำให้ครอบครัวได้อยู่กันพร้อมหน้าทั้งพ่อ แม่ ลูก ช่วยทำให้สภาพจิตใจดีขึ้น สภาพทางสังคมในท้องถิ่นดีขึ้น ช่วยทำให้คุณภาพชีวิตของเกษตรกรดีขึ้น โดย อภาภรณ์ แสงพรรค (๒๕๓๗) ได้ทำการศึกษาผลการดำเนินงานทางด้านระบบเกษตรผสมผสานโดยทำการสำรวจครัวเรือนเกษตรกร

จำนวน ๓๕ ครั้วเรื้อน ในพื้นที่อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า คุณภาพชีวิตของครั้วเรื้อน เกษตรกรที่ทำระบบเกษตรผสมผสานดีกว่าครั้วเรื้อนที่ไม่ได้ทำ กล่าวคือ มีการเจ็บป่วยรุนแรง และ เสียค่ารักษาพยาบาลน้อยกว่า เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินโครงการ

ในการประเมินโครงการใด ๆ ผู้ที่ทำหน้าที่ประเมิน จำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในการประเมินอย่างลึกซึ้ง เพื่อจะสามารถนำแนวคิดและวิธีการต่าง ๆ ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในงานอย่างเหมาะสม สำหรับเนื้อหาของโครงการประเมินโครงการ จะเริ่มจากการทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการของการประเมินโครงการ ซึ่งประกอบด้วย ความหมายของโครงการ ความหมายของการประเมิน ความสำคัญของการประเมิน ประเภทของการประเมิน ขั้นตอนการประเมิน รูปแบบการประเมินโครงการ ดังนี้

๑. ความหมายของโครงการ

มีผู้ให้คำนิยามของคำว่าโครงการไว้อย่างหลากหลายได้แก่

รัตนะ บัวสนธ์ (๒๕๔๐, หน้า ๔) ได้ให้ความหมายของโครงการไว้ว่า คือ สวนย่อยหนึ่งของแผนงาน ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรม ทรัพยากรในการดำเนินงานและระยะเวลาดำเนินงาน เพื่อบรรลุเป้าหมาย/ วัตถุประสงค์ของโครงการนั้น

สมคิด พรหมจุย (๒๕๔๒, หน้า ๑๑) ได้ให้ความหมายของโครงการไว้ว่า คือ กลุ่มของกิจกรรมที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน และแต่ละกิจกรรมมีเป้าหมายเดียวกัน มีเวลาเริ่มต้นและสิ้นสุดของงานและมักจะเป็นงานพิเศษ ต่างจากงานประจำ โดยโครงการจะประกอบด้วยงานและกิจกรรม

สุวิมล ดิรกานนท (๒๕๔๕, หน้า ๑๗) ได้ให้ความหมายของโครงการไว้ว่าเป็นแผนย่อยที่เป็นแผนปฏิบัติการและถูกจัดทำขึ้นในลักษณะเป็นรูปธรรม มีความชัดเจนในระดับที่สามารถนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติได้

๒. ความหมายของการประเมิน

การประเมิน (Evaluation) การประเมิน หมายถึง กระบวนการตัดสินคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามตัวชี้วัด โดยการเปรียบเทียบกับเกณฑ์หรือมาตรฐานที่กำหนดไว้ ดังนั้น การประเมินโครงการ จึงหมายถึงการตัดสินคุณค่าของโครงการ โดยเก็บข้อมูลจากตัวชี้วัดที่กำหนดขึ้น และนำข้อมูลมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์หรือมาตรฐาน เพื่อแสดงถึงความสำเร็จของโครงการ (ศูนย์ทดสอบและประเมินเพื่อพัฒนาการศึกษาและวิชาชีพ, ออนไลน์, ๒๕๖๕)

จากความหมายดังกล่าว จะเห็นได้ว่า การประเมินจะต้องเกี่ยวข้องกับคำ ๓ คำ คือ ตัวชี้วัด เกณฑ์ และมาตรฐาน โดยสามารถอธิบายได้ดังนี้

๒.๑ ตัวชี้วัด (Indicator) หมายถึง ตัวประกอบ ตัวแปร หรือค่าที่สังเกตได้ ซึ่งใช้บ่งบอกถึงสถานภาพหรือสะท้อนลักษณะหรือผลของการดำเนินงาน

๒.๒ เกณฑ์ (Criteria) หมายถึง ระดับที่แสดงถึงความสำเร็จของการดำเนินงานหรือผลที่ได้รับ

๒.๓ มาตรฐาน (Standard) หมายถึง ระดับการปฏิบัติที่แสดงถึงความสำเร็จอันเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ดังนั้น การกำหนดตัวชี้วัดและเกณฑ์/มาตรฐาน ที่เหมาะสม จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่

ทำให้ผลการประเมินเป็นที่น่าเชื่อถือ และยอมรับได้อย่างแท้จริง (ศูนย์ทดสอบและประเมินเพื่อพัฒนาการศึกษาและวิชาชีพ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ออนไลน์, ๒๕๖๕)

๓. ความสำคัญของการประเมิน

ในการดำเนินงานโครงการ จำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการจะต้องทราบถึงความเป็นไปได้ ความพร้อม ความก้าวหน้า และความสำเร็จของโครงการ ดังนั้นข้อมูลที่ได้จากการประเมิน จะช่วยตอบคำถามต่าง ๆ ได้ ถ้าการดำเนินงานปราศจากการประเมิน ผู้ปฏิบัติจะไม่ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น ความพร้อม ความเหมาะสมของการดำเนินงานและเมื่อสิ้นสุดการดำเนินงาน ก็จะไม่ทราบว่าผลการดำเนินงานเป็นอย่างไรบ้าง ควรยกเลิก หรือปรับหรือขยายโครงการหรือไม่ อย่างไร ทั้งนี้เพราะไม่มีสารสนเทศ จากการประเมินมาช่วยสนับสนุนการตัดสินใจนั่นเอง

ดังนั้นสารสนเทศที่ได้จากการประเมินจึงเป็นสารสนเทศที่มีความสำคัญต่อการตัดสินใจของผู้บริหาร หรือผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ ผู้ประเมินจึงมีบทบาทสำคัญในการนำเสนอผลการประเมินในลักษณะที่เหมาะสมกับผู้ใช้ผลการประเมินแต่ละกลุ่ม โดยผู้ที่ทำหน้าที่ประเมินสามารถแบ่งได้เป็น ๒ กลุ่ม (ศูนย์ทดสอบและประเมินเพื่อพัฒนาการศึกษาและวิชาชีพ, ออนไลน์, ๒๕๖๕) คือ

๑. ผู้ประเมินภายใน (Internal Evaluator) ได้แก่ ผู้ประเมินที่เป็นบุคคลที่ปฏิบัติงานในโครงการนั้น ซึ่งเป็นผู้ที่รับผิดชอบต่อโครงการนั้นโดยตรง

๒. ผู้ประเมินภายนอก (External Evaluator) ได้แก่ ผู้ประเมินที่เป็นบุคคลภายนอกที่ไม่ได้ปฏิบัติงานในโครงการและไม่มีส่วนในการดำเนินการของโครงการนั้นโดยตรง ซึ่งอาจเป็นบุคคลจากหน่วยงานอื่นภายใต้สังกัดเดียวกัน แต่อยู่นอกโครงการ หรืออาจเป็นบุคคลจากสังกัดอื่นภายนอกก็ได้

กรณีที่ผู้ประเมินเป็นบุคคลภายนอก ผู้ประเมินจะต้องพยายามสร้างความเข้าใจแก่ผู้ปฏิบัติงานในโครงการว่า การประเมินไม่ใช่การจับผิด แต่เป็นการนำเสนอข้อมูลเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินงานของโครงการ โดยเฉพาะถ้านำเสนอต่อผู้บริหารหรือผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ ข้อมูลดังกล่าวจะเป็นทางเลือกสำคัญเพื่อประกอบการตัดสินใจต่อการดำเนินการของโครงการว่าจะปรับขยาย เปลี่ยนแปลงโครงการในลักษณะใดจึงจะเหมาะสม ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานในโครงการเกิดความรู้สึกที่ดีต่อการประเมินและยอมรับการประเมินว่าเป็นกิจกรรมสร้างสรรค์ไม่ใช่ทำลาย ซึ่งจะส่งผลต่อการให้ความร่วมมือในการเก็บและรวบรวมข้อมูลของผู้ประเมิน

ดังนั้น บุคคลที่จะเป็นนักประเมินที่ดี ควรจะต้องมีคุณลักษณะดังนี้

๑. เข้าใจในสิ่งที่ต้องการประเมินอย่างชัดเจน เพื่อนำไปสู่การวางแผนและดำเนินการประเมินอย่างมีประสิทธิภาพ

๒. ควรเป็นนักวิจัยที่ดีด้วย เพราะข้อมูลที่ใช้ในการประเมินเกิดจากกระบวนการวิจัย ดังนั้นการประเมินจะมีคุณภาพก็ต่อเมื่อเริ่มจากการได้ข้อมูลที่มีคุณภาพ ความแตกต่างของการวิจัยและการประเมินอยู่ที่ การวิจัย เน้นการสร้างองค์ความรู้ใหม่ สนใจความจริง (Fact) ของสิ่งต่าง ๆ แต่การประเมิน เน้นการตัดสินคุณค่า มุ่งผลในทางปฏิบัติการนำไปใช้ประโยชน์ การประเมินจึงมีลักษณะเฉพาะเจาะจงมากกว่า

๓. ต้องมีความรู้ความเข้าใจในเชิงปรัชญา กล่าวคือ นอกจากที่นักประเมินจะมีความรู้ในทฤษฎีการประเมินและรูปแบบต่าง ๆ แล้ว นักประเมินจำเป็นต้องรู้จักพิจารณาเบื้องหลัง

แนวความคิดของการสร้างทฤษฎีการประเมินแต่ละทฤษฎีด้วย เพราะนักประเมินจะต้องทำหน้าที่เป็นผู้ตัดสินคุณค่า ดังนั้นจึงต้องมีความสามารถในการตัดสินใจเลือกรูปแบบการประเมินที่เหมาะสมกับแต่ละสถานการณ์

๔. ต้องรู้จักประนีประนอม เพราะนักประเมินจะต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย ได้แก่ คณะผู้ประเมินเอง ผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติการในโครงการ ผู้สนับสนุนด้านการเงิน ผู้รับผลจากโครงการ ฯลฯ จึงต้องรู้จักการประสานประโยชน์บนพื้นฐานของความยุติธรรม ให้เกิดแก่ทุกฝ่ายอย่างเหมาะสม

๔. ประเภทของการประเมิน

การประเมินมีอยู่ด้วยกันหลายลักษณะ ซึ่งถ้าพิจารณาจัดประเภทของการประเมินแล้วสามารถแบ่งได้เป็น ๒ กลุ่มใหญ่ (ศูนย์ทดสอบและประเมินเพื่อพัฒนาการศึกษาและวิชาชีพ, ออนไลน์, ๒๕๖๕) ดังนี้

๔.๑ แบ่งตามวัตถุประสงค์การประเมิน แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๔.๑.๑ การประเมินความก้าวหน้า (Formative Evaluation) เป็นการประเมินระหว่างการดำเนินโครงการ เพื่อพิจารณาความก้าวหน้าของโครงการ ว่าจำเป็นต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงส่วนใด เพื่อให้เกิดความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพของการทำงานมากขึ้น

๔.๑.๒ การประเมินผลสรุป (Summative Evaluation) เป็นการประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการ เพื่อตัดสินความสำเร็จของโครงการว่าบรรลุวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใดหรือบรรลุเป้าหมายที่ควรจะเป็นเพียงใด

๔.๒ แบ่งตามช่วงเวลาของการประเมิน แบ่งได้เป็น ๕ ประเภท ดังนี้

๔.๒.๑ การประเมินความต้องการจำเป็น (Needs Assessment) เป็นการประเมินความต้องการจำเป็นของโครงการในเบื้องต้น ก่อนที่จะจัดทำโครงการใด ๆ เป็นการประเมินที่มีประโยชน์ต่อการวางนโยบายและการวางแผน เพื่อให้ได้แนวคิดของการจัดโครงการที่สามารถสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายได้

๔.๒.๒ การประเมินความเป็นไปได้ (Feasibility Study) เป็นการประเมินเพื่อพิจารณาความเป็นไปได้ของโครงการที่จะดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ถึงปัจจัย/เงื่อนไขที่จำเป็นต่อความสำเร็จของโครงการ มักจะประเมินในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการบริหาร

๔.๒.๓ การประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) เป็นการประเมินสิ่งที่ป้อนเข้าสู่โครงการว่ามีความเหมาะสมเพียงใดก่อนที่จะเริ่มโครงการ สิ่งที่ป้อนเข้าเช่น คน วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ งบประมาณ เป็นต้น

๔.๒.๔ การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) เป็นการประเมินกระบวนการดำเนินการตามที่กำหนด ทำการประเมินในขณะที่โครงการกำลังดำเนินการอยู่ เพื่อใช้ผลการปรับปรุง หรือเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงาน ซึ่งมีลักษณะครอบคลุม การประเมินความก้าวหน้า (Formative Evaluation) ของโครงการ

๔.๒.๕ การประเมินผลผลิต (Output / Product Evaluation) เป็นการประเมินผลที่ได้จากโครงการโดยตรง และเป็นผลที่คาดหวังจากโครงการ ว่าผลที่ได้เป็นไปตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของโครงการมากน้อยเพียงใด

๔.๒.๖ การประเมินผลกระทบ (Outcome / Impact Evaluation) เป็นการประเมินผลที่ได้จากผลของโครงการทั้งที่คาดหวังและไม่ได้คาดหวัง ซึ่งเป็นผลทางบวกและทางลบ เพื่อนำผลไปประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการ เช่น การยกเลิก หรือดำเนินโครงการดังกล่าวต่อไป

๔.๒.๗ การประเมินงานประเมิน (Meta Evaluation) เป็นการประเมินผลของการประเมินอีกครั้งหนึ่ง เพื่อศึกษาความถูกต้องและความเหมาะสมของการประเมิน และผลการประเมินวิธีการนี้ยังไม่แพร่หลายมากนัก

๕. ขั้นตอนการประเมิน

ในการประเมินแต่ละครั้ง ผู้ประเมินจำเป็นต้องดำเนินการตามขั้นตอนของการประเมิน ได้แก่ (๑) การวิเคราะห์โครงการที่จะประเมิน (๒) การศึกษารูปแบบการประเมิน (Model) (๓) การกำหนดประเด็นของการประเมิน (๔) การพัฒนาตัวชี้วัดและกำหนดเกณฑ์ (๕) การออกแบบการประเมิน (๖) การเก็บรวบรวมข้อมูล (๗) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล (๘) การวิเคราะห์ข้อมูล (๙) การตัดสินผล สรุปผล และอภิปรายผลการประเมิน (๑๐) การเขียนรายงานการประเมินอธิบายได้ดังต่อไปนี้

๕.๑ การวิเคราะห์โครงการที่จะประเมิน

เป็นการศึกษารายละเอียดต่างๆ ของโครงการและความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆ ของโครงการที่จะประเมิน เพื่อให้ผู้ประเมินเกิดความรู้ความเข้าใจโครงการอย่างลึกซึ้ง ตั้งแต่หลักการและเหตุผลของโครงการ วัตถุประสงค์ วิธีดำเนินการ การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล จนถึงผลของโครงการ การวิเคราะห์โครงการอย่างละเอียดรอบคอบ จะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้ประเมินเกิดแนวคิดต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่การกำหนดประเด็นการประเมินได้ ดังนั้นการวิเคราะห์โครงการที่จะประเมินจึงเป็นขั้นตอนการประเมินที่สำคัญอย่างยิ่งขั้นตอนแรกของการประเมิน

๕.๒ การกำหนดประเด็นของการประเมิน

ผู้ประเมินจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับรูปแบบของการประเมินแบบต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง รูปแบบของการประเมินแต่ละแบบ จะได้มาจากแนวความคิดที่แตกต่างกันไปของเจ้าของรูปแบบแต่ละท่าน การศึกษารูปแบบของการประเมินหลายๆ แบบ จะทำให้ผู้ประเมินได้เห็นทางเลือกที่หลากหลายที่จะนำไปสู่การเลือกใช้รูปแบบที่เหมาะสมที่สุดกับโครงการที่จะประเมิน แต่โดยส่วนใหญ่โครงการแต่ละโครงการไม่สามารถประเมินโดยใช้รูปแบบใดรูปแบบหนึ่งอย่างเดี่ยวเสมอไป ผู้ประเมินจึงใช้การผสมผสานหลาย ๆ รูปแบบการประเมิน เพื่อให้ผลการประเมินสมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะทำได้

๕.๓ การกำหนดประเด็นของการประเมิน

ผู้ประเมินจำเป็นต้องกำหนดประเด็นของการประเมินอย่างเหมาะสม เพื่อจะนำไปสู่การกำหนดรายละเอียดในขั้นตอนต่อ ๆ ไป อย่างสมบูรณ์ตามประเด็นที่กำหนด ผู้ประเมินสามารถกำหนดประเด็นของการประเมินได้จากการวิเคราะห์โครงการที่จะประเมิน ในขั้นตอนที่หนึ่ง ผสมผสานกับการศึกษารูปแบบของการประเมินในขั้นตอนที่สอง ทั้งนี้ผู้ประเมินจะต้องคำนึงถึงความต้องการของผู้ใช้ผลการประเมิน ซึ่งอาจจะเป็นผู้ให้ทุน ผู้บริหาร ผู้มีอำนาจตัดสินใจ เจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการ ฯลฯ เพื่อให้ผลจากการประเมินเป็นประโยชน์ต่อบุคคลต่าง ๆ อย่างแท้จริง

๕.๔ การพัฒนาตัวชี้วัดและกำหนดเกณฑ์

ในการประเมินใด ๆ สิ่งสำคัญที่จะทำให้เกิดความเชื่อถือในผลการประเมินได้ ย่อมขึ้นอยู่กับคุณภาพของตัวชี้วัด (Indicator) และเกณฑ์ (Criteria) ดังนั้น ขั้นตอนสำคัญของการประเมินอีกขั้นตอนหนึ่งก็คือ การพัฒนาตัวชี้วัด และการกำหนดเกณฑ์ที่เหมาะสม ตัวชี้วัดแต่ละตัวจะได้อาจมาจากประเด็นของการประเมินที่ผู้ประเมินได้กำหนดไว้ในขั้นตอนที่สาม ผู้ประเมินต้องพยายาม ค้นหาตัวชี้วัดที่สามารถแสดงประสิทธิภาพของแต่ละประเด็นได้ชัดเจนที่สุด ซึ่งสามารถสังเกตหรือวัดได้และเมื่อได้ตัวชี้วัดที่เหมาะสมแล้ว ผู้ประเมินจำเป็นต้องกำหนดเกณฑ์ที่เหมาะสมให้กับตัวชี้วัดแต่ละตัวดังกล่าว เพื่อเป็นเกณฑ์ตัดสินได้ว่าผลการดำเนินงานของโครงการที่พิจารณาจากตัวชี้วัดแต่ละตัวนั้น ประสบความสำเร็จเป็นไปตามเกณฑ์มากน้อยเพียงใด

๕.๕ การออกแบบการประเมิน

หลังจากที่ผู้ประเมินกำหนดประเด็นของการประเมิน และพัฒนาตัวชี้วัดและเกณฑ์ที่เหมาะสมได้แล้ว ผู้ประเมินสามารถเริ่มออกแบบการประเมินได้ เริ่มตั้งแต่การผสมผสานความคิดทั้งหมด เป็นรูปแบบการประเมินที่เลือกใช้ให้เหมาะสมกับโครงการที่จะประเมิน การกำหนดวิธีการประเมิน การสุ่มตัวอย่าง ตัวชี้วัดและเกณฑ์ที่จะใช้ แหล่งข้อมูลที่ต้องการ เครื่องมือที่ใช้ และการวิเคราะห์ข้อมูล การออกแบบการประเมินจึงเป็นเสมือนแนวทางการประเมินที่ผู้ประเมินได้เตรียมการ ออกแบบไว้สำหรับแต่ละโครงการ

๕.๖ การเก็บรวบรวมข้อมูล

หลังจากที่ผู้ประเมินได้ออกแบบการประเมินไว้แล้ว ผู้ประเมินต้องลงมือเก็บรวบรวมข้อมูลตามที่ต้องการ โดยอาจจะใช้วิธีการหลาย ๆ อย่าง เช่น การสอบ การสังเกต การสัมภาษณ์ การสอบถาม ซึ่งการเลือกใช้วิธีการใดย่อมขึ้นกับวัตถุประสงค์ของการประเมินและลักษณะข้อมูลที่ต้องการ เป็นสำคัญ

๕.๗ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนนี้จะสอดคล้องกับขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล กล่าวคือ ถ้าผู้ประเมินเลือกวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลวิธีใด เครื่องมือที่ใช้ก็ต้องสอดคล้องกับวิธีการนั้น เช่น ถ้าใช้วิธีการสอบเครื่องมือที่ใช้ก็คือ แบบสอบ ถ้าใช้วิธีการสอบถาม เครื่องมือที่ใช้ก็คือ แบบสอบถาม นั่นเอง ผู้ประเมินจำเป็นต้องมีความรู้ในเรื่องการสร้างเครื่องมือแต่ละชนิดให้มีคุณภาพ เพราะผลการประเมินจะเชื่อถือได้มากน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นกับเครื่องมือที่มีคุณภาพเป็นสำคัญ

๕.๘ การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อผู้ประเมินเก็บรวบรวมข้อมูลที่ต้องการได้แล้ว ผู้ประเมินต้องทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้วิธีการทางสถิติที่เหมาะสม เพื่อให้ได้ผลออกมาตามวัตถุประสงค์ของการประเมิน

๕.๙ การตัดสินผล สรุปผล และอภิปรายผลการประเมิน

หลังจากได้ผลการวิเคราะห์ค่าสถิติ ผู้ประเมินจำเป็นต้องตัดสินผลว่า โครงการดังกล่าวดำเนินการอย่างมีคุณภาพมากน้อยเพียงใด โดยพิจารณาทั้งผลผลิต (Output/ Product) และผลลัพธ์ (Outcome / Impact) จากนั้นผู้ประเมินต้องสรุปผลการประเมินให้เห็นภาพรวมทั้งหมด

และเพื่อให้เกิดแนวความคิดเชิงสร้างสรรค์ ผู้ประเมินจำเป็นต้องอภิปรายผลการประเมินด้วย เพื่อจะได้ทราบเหตุผลต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดผลการประเมินดังเช่นที่ปรากฏ

๕.๑๐ การเขียนรายงานการประเมิน

เมื่อการประเมินได้เสร็จสิ้น ผู้ประเมินต้องเขียนรายงานการประเมินโดยเป็นการนำเสนอการดำเนินการประเมินโครงการทุกขั้นตอน เพื่อให้ผู้อื่นได้รับทราบและเข้าใจการประเมินในครั้งนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารและผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ เทคนิคการเขียนรายงานการประเมินจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งจากขั้นตอนการประเมินทั้งหมด ๑๐ ขั้นตอน จะทำให้ผู้ประเมินมีแนวทางการทำงานในลักษณะการประเมินอย่างเป็นระบบมากขึ้น

๖. รูปแบบการประเมินโครงการ

รูปแบบหรือแบบจำลองการประเมินโครงการมีหลายแบบ เช่น CIPP Model ของ Stufflebeam (๑๙๗๑) แบบจำลองของ Tyler (๑๙๕๙) Taba (๑๙๖๒) Stake, Provas (๑๙๗๓) และแบบผสมผสานกัน (สำนักบริการวิชาการ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ออนไลน์, ไม่ระบุ) ซึ่งในที่ผู้วิจัยขอนำเสนอรูปแบบพอสังเขปของ CIPP Model ของ Stufflebeam และรูปแบบการประเมินของ โพรวัส ซึ่งสอดคล้องกับหัวข้องานวิจัยเรื่อง “แนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ” ดังนี้

๖.๑ รูปแบบการประเมินแบบซีพี (CIPP Model) เป็นการประเมินภาพรวมของโครงการ ตั้งแต่บริบท ปัจจัยป้อน กระบวนการ และผลผลิต (Context, Input, Process and Product) โดยจะใช้วิธีการสร้างเกณฑ์และประสิทธิภาพของโครงการ ทั้งภาพรวมหรือรายปัจจัยเป็นสำคัญ ซึ่งพออธิบายได้ดังนี้

๖.๑.๑ การประเมินด้านบริบท หรือประเมินเนื้อความ (Context Evaluation) เป็นการศึกษาปัจจัยพื้นฐานที่นำไปสู่การพัฒนาเป้าหมายของโครงการ ได้แก่ บริบทของสภาพแวดล้อม นโยบาย วิสัยทัศน์ ปัญหา แหล่งทุน สภาพความผันผวนทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ตลอดจนแนวโน้มการก่อตัวของปัญหาที่อาจจะเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินโครงการ เป็นต้น

๖.๑.๒ การประเมินปัจจัยป้อน เพื่อค้นหาประสิทธิภาพขององค์ประกอบที่นำมาเป็นปัจจัยป้อนซึ่งในด้านการทองเที่ยวอาจจะจำแนกเป็นบุคคล สิ่งอำนวยความสะดวก เครื่องมือ อุปกรณ์ ครุภัณฑ์ ศักยภาพการบริหารงาน ซึ่งแต่ละปัจจัยก็ยังจำแนกย่อยออกไปอีก เช่น บุคคล อาจพิจารณาเป็น เพศ อายุ มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจความพึงพอใจ ความคาดหวัง ทัศนคติ ศักยภาพ ความสามารถ ประสบการณ์ ความรู้ คุณวุฒิทางการศึกษาถิ่นที่อยู่และลักษณะกระบวนการกลุ่ม เป็นต้น

๖.๑.๓ การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) เป็นการศึกษาต่อจากการประเมินบริบทและปัจจัยป้อนว่า กระบวนการเป็นไปตามแผนที่วางไว้เป็นการศึกษา ค้นหา ขอบกพร่อง จุดอ่อน หรือจุดแข็งของกระบวนการบริหารจัดการโครงการที่จะนำโครงการบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ว่ามีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด

๖.๑.๔ การประเมินผลผลิต (Product Evaluation) เป็นการตรวจสอบประสิทธิผลของโครงการ โดยเฉพาะความสอดคล้องระหว่างวัตถุประสงค์กับผลลัพธ์ที่ได้แลวนำเกณฑ์ที่กำหนดไว้ไปตัดสิน เกณฑ์มาตรฐานนั้นอาจกำหนดขึ้นเองหรืออาศัยเกณฑ์ที่บุคคลหรือหน่วยงานอื่นกำหนดไว้ก็ได้

๖.๒ รูปแบบการประเมินของโพรวัส โดยโพรวัส (Malcolm Provas) ได้เสนอรูปแบบการประเมินที่ใช่ว่าการวิเคราะห์ความไม่สอดคล้อง (The Discrepancy Evaluation) คือ วิเคราะห์ความไม่สอดคล้องระหว่างความคาดหวังกับการปฏิบัติจริงในโครงการ ขั้นตอนต่าง ๆ ในโครงการที่จะนำมาวิเคราะห์ โพรวัสแนะนำว่า ควรจะทำการวิเคราะห์ใน ๕ ขั้นตอนด้วยกัน คือ

ขั้นที่ ๑ การกำหนดโครงการ (Program Definition) เป็นการพิจารณาคุณภาพของสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์ของโครงการ สิ่งที่จะพิจารณาในขั้นนี้มี ๓ ประการ คือ (๑) วัตถุประสงค์ของโครงการ (๒) คุณลักษณะของครู นักเรียน วัสดุอุปกรณ์ ฯลฯ (๓) กิจกรรมของนักเรียนและครูที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์

ขั้นที่ ๒ ประเมินการเอาโครงการลงในพื้นที่ (Program Installation) เป็นการประเมินกิจกรรมต่าง ๆ ที่ใช้ในการดำเนินโครงการ ว่าเหมาะสมกับมาตรฐานที่ตั้งไว้เพียงใด การประเมินในขั้นนี้ทำให้ทราบความแตกต่างระหว่างสิ่งที่คาดหวังในขั้นตอนที่ ๑ กับสิ่งที่จริง

ขั้นที่ ๓ การประเมินกระบวนการในโครงการ (Program Process) เป็นการประเมินขั้นตอน วิธีการ ในการดำเนินงานตามโครงการ การประเมินในขั้นนี้มุ่งหาคำตอบว่า โครงการได้บรรลุวัตถุประสงค์ย่อยที่จะนำไปสู่วัตถุประสงค์สุดท้ายเพียงใด ทั้งนี้ เพื่อการนำไปปรับปรุงการดำเนินงานต่อไป

ขั้นที่ ๔ การประเมินผลผลิตของโครงการ (Program Product) เป็นการประเมินผลขั้นสุดท้ายที่เกิดจากโครงการ เป็นการประเมินที่มุ่งหาคำตอบที่ว่า โครงการได้บรรลุวัตถุประสงค์ขั้นสุดท้ายหรือไม่

ขั้นที่ ๕ การวิเคราะห์ค่าใช้จ่าย (Cost-Benefit Analysis) เป็นการวิเคราะห์ว่าโครงการดังกล่าวได้ผลตอบแทนคุ้มค่ากับการลงทุนมากน้อยเพียงใด ซึ่งการประเมินข้อนี้ อาจจะมีหรือไม่ก็ได้ ซึ่งทั้ง ๕ ขั้นตอนของการประเมินจะมีการเปรียบเทียบระหว่างมาตรฐานกับการปฏิบัติจริงว่าสอดคล้องหรือไม่ถ้าไม่สอดคล้องหรือมีความแตกต่างมาก ก็จะนำไปสู่การตัดสินใจ ต่อไปนี้ (๑) ดำเนินการต่อไป (๒) ดำเนินการขึ้นเดิมน่าจะทำได้ตามเกณฑ์มาตรฐาน (๓) ดำเนินการเริ่มต้นในขั้นที่ ๑ ใหม่ และ (๔) สิ้นสุดโครงการ

ทฤษฎีการบริหาร 4M

หลักการบริหาร 4M ประกอบด้วย คน (Man) หน่วยงานหรือองค์การต่าง ๆ จำเป็นต้องมีคนที่ปฏิบัติงาน เงิน (Money) มีการกำหนดแนวทางการบริหารการ ใช้จ่ายเงินหรือต้นทุนการผลิตอย่างประหยัด (Material) ใช้ให้สิ้นเปลืองน้อยที่สุด หรือเกิดประโยชน์สูงสุด และการบริหารจัดการ (Management) ควบคุมเพื่อให้งานทั้งหมดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยสามารถอธิบายได้ ดังนี้

ดอกจันทน์ คำมีรัตน์, บุญทัน ดอกไธสง, และ อิมรอน มะลูลีม. (อ้างถึงใน นิสาชล ณ ระนอง, ออนไลน์, ๒๕๕๔) กล่าวว่า ทรัพยากรในการบริหาร (Resources) ได้แก่ วัตถุและเครื่อง

ใช้เพื่อประกอบกรดำเนินการดำเนินงานรวมถึงความสามารถในการจัดการ โดยทรัพยากรในการบริหารสามารถแบ่งแยกได้เป็น ๔ ประเภท หรือเรียกดังนี้

๑. บุคลากร (Man) มีการกำหนดนโยบายการบริหารงานให้พนักงานแต่ละคนต้องผ่านกระบวนการการฝึกฝนทักษะความสามารถก่อนเข้างาน จึงจะมอบหมายงานที่มีลักษณะเหมาะสมกับทักษะที่มีให้แต่ละคนเป็นไปตามแนวคิดของ Max Weber (๑๘๖๔-๑๙๒๐) ทฤษฎีการจัดการตามระบบราชการ (Bureaucratic management) ที่องค์กรควรจะถูกบริหารบนพื้นฐานของเหตุผลและไม่เป็นส่วนตัว โดยการแบ่งงานกันทำเฉพาะด้าน มีการส่งเสริมพัฒนาความรู้ความสามารถของพนักงานให้เกิดความเชี่ยวชาญอยู่ตลอดเวลา สร้างคนใหม่ประสิทธิภาพมีความพร้อมต่อการทำงานและการเรียนรู้งานใหม่ ๆ เพื่อให้ชิ้นงานที่ผลิตออกมามีคุณภาพ เป็นการบริหารคนใหม่ประสิทธิภาพตามแนวคิดของ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (๒๕๔๘) ที่กล่าวว่า การบริหารคนเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการบริหารและเรียกได้ว่าเป็นองค์ประกอบของการบริหาร ที่ผู้บริหารแต่ละคนนำไปในกระบวนการทำงานเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

๒. งบประมาณ (Money) มีการกำหนดแนวทางการบริหารการใช้จ่ายเงินหรือต้นทุนการผลิตอย่างประหยัดและคุ้มค่า ให้ได้ผลลัพธ์มากกว่าต้นทุนที่กำหนดไว้ ซึ่งการบริหารการเงินองค์ประกอบที่สำคัญของการบริหารจัดการตามแนวคิดของ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (๒๕๔๘) การควบคุมการผลิตงานที่มีผลงานที่ไม่มีคุณภาพในน้อยที่สุด ซึ่งมาจากเทคนิค เครื่องมือเครื่องใช้และพนักงานผลิตที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรง เป็นหลักของการบริหารในด้านการควบคุมของเฮนรี ฟาโยล (Henry Fayol) และพัฒนาสิ่งเหล่านี้อยู่ตลอดเวลา การใช้เครื่องมืออย่างระมัดระวังและช่วยกันดูแลรักษาเพื่อให้ต้นทุนการผลิตที่มีในกระบวนการต่าง ๆ เป็นไปอย่างประหยัดคุ้มค่า ทำให้องค์กรมีเงินไปพัฒนาด้านอื่น ๆ หรือการจัดสวัสดิการอื่นเพิ่มเติมให้พนักงานได้ต่อไป กล่าวคือการบริหารการเงินเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเชิงกลยุทธ์ได้โดยค่านึงถึง (๑) ลักษณะการดำเนินงานขององค์กร (๒) ลักษณะธุรกิจในอนาคต (๓) สภาพแวดล้อม (๔) การจัดสรรทรัพยากร (๕) การปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ นอกจากนั้นการบริหารการเงินอย่างประหยัดและคุ้มค่านั้นมีความสอดคล้องกับการกำหนดกลยุทธ์ระดับธุรกิจที่ต้องการเป็นผู้นำด้านต้นทุนต่ำ (Cost Leadership) ในเชิงการแข่งขันเป็นการกำหนดกลยุทธ์ที่ครอบคลุมวิธีการในการแข่งขัน แก่ผู้เกี่ยวข้องในหน่วยงาน (Function) ต่าง ๆ มุ่งเน้นให้แผนงานตามหน้าที่พัฒนากลยุทธ์ขึ้นมาโดยอยู่ภายใต้กรอบของกลยุทธ์ เช่น แผนการผลิต แผนการตลาด แผนการดำเนินงานทั่วไป แผนการด้านทรัพยากรบุคคล แผนการเงิน เป็นต้น

๓. วัสดุอุปกรณ์ (Material) โดยการกำหนดแนวทางการใช้งานเครื่องมือเครื่องใช้ที่เป็นส่วนสำคัญของการผลิตออกมาให้มีคุณภาพ และผลิตได้ในระยะเวลาที่กำหนด ดังนั้นจึงกำหนดให้พนักงานทุกคน ต้องมีความรู้ความสามารถในการใช้งานเครื่องมือต่างๆ ได้เป็นอย่างดี โดยมีการฝึกฝนและทำความเข้าใจรวมถึงเทคนิคต่าง ๆ ที่จะเป็นการดูแลรักษาและป้องกันอันตรายหรือความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นระหว่างปฏิบัติงานได้

๔. การจัดการ (Management) มีการกำหนดกลยุทธ์การบริหารงานที่ค่านึงถึงปัจจัยแวดล้อมภายในและภายนอกองค์กรโดยทำการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาสและอุปสรรคที่มีผลกระทบต่อการบริหารงานอยู่ตลอดเวลา เพื่อหากกลยุทธ์ในการหลีกเลี่ยงและปรับเปลี่ยนแนวทางการบริหารให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นกลยุทธ์การ

บริหารที่มีความครอบคลุมการจัดการ 4M โดยใช้หลักการควบคุมเป็นส่วนสำคัญของการบริหารจึงจะทำให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ โดยที่ต้องควบคุมปริมาณงาน ควบคุมคุณภาพของงาน ควบคุมเวลาการทำงานของพนักงาน และควบคุมค่าใช้จ่ายในการปฏิบัติงาน ต่าง ๆ เหล่านี้จะส่งผลต่อความสำเร็จขององค์กร และต้องสร้างจิตสำนึกให้ทุกคนให้เกิดขึ้นกับพนักงานทุกคน รวมทั้งผู้บริหารด้วยกันด้วย ที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในกระบวนการต่าง ๆ ที่จัดทำขึ้นเพื่อพัฒนาองค์กรให้มุ่งไปสู่ความเป็นเลิศในด้านการจัดการภายใน ได้แก่ การรักษามาตรฐานการผลิตสินค้าที่มีคุณภาพ การสร้างรวมถึงการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกันด้วย

สมคิด บางโม (๒๕๔๖ : ๖๐) กล่าวว่า การจัดการ (Management) การจัดการ คือ กระบวนการจัดการบริหารควบคุมเพื่อให้งานได้กล่าวถึงปัจจัยการบริหาร ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญดังต่อไปนี้

๑. คนหรือบุคคล (Man) เป็นปัจจัยสำคัญของการบริหารงาน หน่วยงานหรือองค์การต่าง ๆ จำเป็นต้องมีคนที่ปฏิบัติงาน ผลงานที่ดีจะออกมาได้ต้องประกอบด้วยบุคคลที่มีคุณภาพและมีความรับผิดชอบต่อองค์การหรือหน่วยงานนั้น ๆ

๒. เงิน (Money) หน่วยงานจำเป็นที่จะต้องมีงบประมาณเพื่อการบริหารงาน หากขาดงบประมาณการบริหารงานของหน่วยงานก็ยากที่จะบรรลุเป้าหมาย

๓. ทรัพยากรหรือวัสดุ (Material) การบริหารจำเป็นต้องมีวัสดุอุปกรณ์หรือทรัพยากรในการบริหารหากหน่วยงานขาดวัสดุอุปกรณ์ หรือทรัพยากรในการบริหารแล้วก็จะย่อมจะเป็นอุปสรรคหรือก่อให้เกิดปัญหาในการบริหารงาน

๔. การบริหารจัดการ (Management) เป็นภารกิจของผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชาโดยตรง คือ เป็นกลไกและตัวประสานที่สำคัญที่สุดในการประมวล ผลักดันและกำกับปัจจัยต่าง ๆ ทั้ง ๓ ประการ ให้สามารถดำเนินไปได้โดยมีประสิทธิภาพจนบรรลุเป้าหมายของหน่วยงานตามที่ต้องการ

ทฤษฎีกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking)

กระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) เป็นเครื่องมือที่อยู่ในความสนใจของผู้นำทางด้านนวัตกรรมและการแก้ไขปัญหา และเหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนารอบแนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ ดังนี้

๑. ความหมายของกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking)

โดยทั่วไป เมื่อกล่าวถึง “การออกแบบ” ความหมายกว้าง ๆ คือ การสร้างแผน (plan) หรือ รูปแบบ (convention) เพื่อนำไปสู่การสร้างวัตถุ (object) ระบบ (system) หรือ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ที่วัดได้ (measurable human interaction) ซึ่งปรากฏใน ภาพร่างเชิงสถาปัตยกรรม การเขียนแบบเชิงวิศวกรรม กระบวนการธุรกิจ แผนผังวงจร รูปแบบการปักเย็บ รวมไปถึง โครงสร้างขององค์กร ความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยย่อยต่าง ๆ ภายในองค์กร ฯลฯ ด้วยเหตุนี้การออกแบบจึงมีนัยยะที่แตกต่างกันไปในแต่ละสาขา ตัวอย่างความหมายของการออกแบบ (มหาวิทยาลัยพระจอมเกล้าธนบุรี, ออนไลน์, ๒๕๖๐) เช่น

การออกแบบ หมายถึง การรู้จักวางแผนจัดตั้งขั้นตอน และรู้จักเลือกใช้วัสดุวิธีการ เพื่อทำตามที่ต้องการนั้น โดยให้สอดคล้องกับลักษณะรูปแบบ และคุณสมบัติของวัสดุแต่ละชนิด ตามความคิดสร้างสรรค์และการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ขึ้นมา เช่น การจะทำโต๊ะขึ้นมาซักหนึ่งตัว เราจะต้องวางแผนไว้เป็นขั้นตอน โดยต้องเริ่มต้นจากการเลือกวัสดุที่จะใช้ในการทำโต๊ะนั้นว่าจะใช้ วัสดุอะไรที่เหมาะสม ในการยึดต่อระหว่างจุดต่าง ๆ นั้นควรใช้กาว ตะปูสกรูหรือใช้ข้อต่อแบบใด รู้ถึง วัตถุประสงค์ของการนำไปใช้งาน ความแข็งแรงและการรองรับน้ำหนักของโต๊ะสามารถรองรับได้มาก น้อยเพียงใด สีสนควรใช้สีอะไรจึงจะสวยงาม เป็นต้น หรือ

การออกแบบ หมายถึง การปรับปรุงแบบ ผลงานหรือสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วให้ เหมาะสม และดูมีความแปลกใหม่ขึ้น เช่น โต๊ะที่เราทำขึ้นมาใช้เมื่อใช้ไปนาน ๆ ก็เกิดความเบื่อหน่าย ในรูปทรง หรือสีเราก็จัดการปรับปรุงให้เป็น รูปแบบใหม่ให้สวยกว่าเดิม ทั้งความเหมาะสม ความ สะดวกสบายในการใช้งานยังคงเหมือนเดิม หรือดีกว่าเดิม เป็นต้น

นิยามอีกประเภทสำหรับคำว่า Design คือ แผน (roadmap) หรือแนวทางเชิง ยุทธวิธี (strategic approach) เพื่อให้บุคคลสามารถบรรลุความคาดหวังที่มีลักษณะเฉพาะ ซึ่งมีการระบุ ข้อกำหนด (specifications), แผน (plans), ตัวแปรเสริม (parameters), ต้นทุน (costs), กิจกรรม (activities) และกระบวนการ (processes) รวมถึงสิ่งที่ต้องทำและวิธีการภายใต้กรอบและข้อจำกัด ด้านกฎหมาย การเมือง สังคม สิ่งแวดล้อม ความปลอดภัยและเศรษฐกิจ เพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายนั้น เป็นต้น

๒. แหล่งกำเนิดของการคิดเชิงออกแบบ (The Root of Design Thinking)

การคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) เป็นกระบวนการคิดที่ใช้การทำความเข้าใจ ในปัญหาต่าง ๆ อย่างลึกซึ้ง โดยมีผู้ใช้เป็นศูนย์กลาง และนำเอาความคิดสร้างสรรค์และมุมมองที่ หลากหลายมาพัฒนาเป็นแนวในการแก้ไขปัญหา แนวคิดนี้กำลังได้รับความสนใจและถูกนำไปใช้ใน หลายบริษัท ไม่ว่าจะเป็นภาคธุรกิจ การศึกษา เศรษฐกิจ และสังคม อย่างกว้างขวาง ถึงจะดูเหมือนว่า เป็นสิ่งใหม่ แต่อันจริงแล้ว การคิดเชิงออกแบบมีจุดเริ่มต้นอย่างชัดเจนตั้งแต่ในทศวรรษที่ ๑๙๖๐ ผ่านพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งกลายเป็นแนวคิดและเครื่องมือที่ได้รับการใช้อย่างแพร่หลายใน ปัจจุบัน ทั้งนี้ เพื่อให้เข้าใจถึงภาพรวมวิวัฒนาการ รวมถึงช่วงเวลาสำคัญ ๆ ที่การคิดเชิงออกแบบ ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในฐานะ “เครื่องมือ” “วิธีการ” หรือ “วิธีคิด” ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ (ตั้งแต่ ยุคทศวรรษที่ ๑๙๘๐ ถึงปัจจุบัน) โดยมีรายละเอียด (มหาวิทยาลัยพระจอมเกล้าธนบุรี, ออนไลน์, ๒๕๖๐) ดังนี้

๒.๑ แนวคิดในยุคเริ่มต้น

ความเคลื่อนไหวด้านการออกแบบในช่วงทศวรรษที่ ๑๙๖๐ เป็นจุดเริ่มต้นของ การถกเถียงทางแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการและวิธีวิทยา (process and methodology) ของการ ออกแบบ นักคิดคนสำคัญในยุคนี้ประกอบด้วย

๒.๑.๑ Herbert A. Simon: การออกแบบคือวิทยาศาสตร์ โดย Herbert A. Simon (๑๙๑๖-๒๐๐๑) อธิบายว่าการออกแบบคือ กระบวนการที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อปรับปรุง สภาพแวดล้อมในปัจจุบันเพื่อให้เป็นที่น่าพึงพอใจยิ่งขึ้น เขาเชื่อว่าโลกในปัจจุบันคือส่วนผสมของ สิ่งประดิษฐ์และวัตถุ

ที่ถูกสร้างโดยมนุษย์หนังสือของเขาชื่อ “วิทยาศาสตร์และการประดิษฐ์ (The Sciences of the Artificial) ได้วิเคราะห์ถึง “โลกประดิษฐ์ที่มนุษย์เป็นผู้ออกแบบ” ได้อย่างลึกซึ้ง โดยครอบคลุมตั้งแต่ประเด็นทางเศรษฐศาสตร์ไปจนถึงจิตวิทยา

Simon กล่าวว่า สิ่งประดิษฐ์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดที่มนุษย์รู้จักก็คือ “สมอง” ของมนุษย์นั่นเอง เขาเปรียบเทียบการทำงานของสมองกับคอมพิวเตอร์เพื่อจะนำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า สมอง (ซึ่งมีลักษณะการทำงานแบบเดียวกับคอมพิวเตอร์) มีข้อจำกัด เนื่องจากไม่สามารถประมวลตัวแปรภายนอกซึ่งมีความซับซ้อนมากได้ทั้งหมด สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์สามารถทำได้คือทำการออกแบบเพื่อสร้างความพึงพอใจให้มนุษย์ใสม่อนเสนอว่าการสร้างสถานการณ์จำลอง (หรือตัวต้นแบบ) เป็นวิธีการเดียวที่จะทำให้ไปสู่ทางออกที่น่าพึงพอใจที่สุด เขากล่าวว่า ในการที่จะเข้าใจเรื่องใด จะต้องมีการสร้างระบบและทำการสังเกตมัน

Simon เน้นว่าปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การออกแบบและการแก้ปัญหาใด ๆ ประสบความสำเร็จก็คือ ความเข้าใจที่ตรงกันของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย นอกจากนั้นเขายังเชื่อว่า เป้าหมายของการแก้ปัญหาที่ซับซ้อนในลักษณะนี้จะต้องเป็นอะไรที่เปิดกว้างและพัฒนาเติบโตได้เรื่อย ๆ ดังนั้นแล้วจึงไม่มีคำว่าคำตอบสุดท้ายในกระบวนการออกแบบเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อม

๒.๑.๒ Victor Papanek ปรมาจารย์คนแรกของการออกแบบเพื่อความยั่งยืน Victor Papanek เป็นนักออกแบบอุตสาหกรรมที่ทุ่มเทผลักดันให้งานออกแบบแสดงบทบาทในเชิงสังคมและยั่งยืน” มาจนทุกวันนี้ในหนังสือเล่มนี้ Papanek แสดงจุดยืนว่า “โลกแห่งการออกแบบนั้นมีหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นประเด็นหลัก แต่ที่น่าเศร้าคือบทบาทในเชิงจริยธรรมนี้กำลังถูกละเลยไป นักออกแบบส่วนมากมักมัวแต่หมกมุ่นอยู่กับความต้องการชั่ววูบของผู้บริโภค ในขณะที่ความต้องการที่จริงแท้ในระยะยาวกลับไม่มีใครสนใจ” หนังสือ Design for the Real World: Human Ecology and Social Change ของ Papanek (ตีพิมพ์ครั้งแรกในปีค.ศ. ๑๙๗๒) ยังคงได้รับการยกย่องในฐานะสุดยอดตำราแห่ง “การออกแบบเพื่อความยั่งยืน”

๒.๒ แนวคิดในยุคที่สอง (๑๙๘๐s-๑๙๙๐s)

หลังจากการเปลี่ยนแปลงทางความคิดครั้งสำคัญในยุคแรกในทศวรรษที่ ๑๙๗๐-๑๙๘๐ ทฤษฎีการออกแบบก็เข้าสู่ช่วงของการ “ค้นหาตัวตน” อีกครั้งในทศวรรษที่ ๑๙๘๐-๑๙๙๐ เริ่มมีการตั้งคำถามต่อแง่มุมเชิงลึกของการออกแบบ เช่น ความสร้างสรรค์คืออะไร สัญชาตญาณสำคัญแค่ไหน และกระบวนการออกแบบมีความเป็นส่วนบุคคลแค่ไหน ฯลฯ ในวงการการคิดเชิงออกแบบ เราจะยังได้ยินชื่อนักทฤษฎีสำคัญในยุคนี้อยู่เสมอ เนื่องจากทฤษฎีเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการออกแบบในปัจจุบันและยังไม่มีเปลี่ยนแปลงแนวคิดในการออกแบบอย่างมีนัยสำคัญนักในปัจจุบัน

๒.๒.๑ Nigel Cross ผู้เชื่อมั่นในสัญชาตญาณ เขาเป็นนักวิชา นักวิจัยเรื่องการออกแบบ และนักการศึกษาชาวอังกฤษ ณ Open University Cross มองกระบวนการออกแบบว่าเป็นเรื่องของความพิเศษเฉพาะตน สัญชาตญาณ และทักษะที่ไม่สามารถอธิบายเป็นคำพูด นอกจากนั้น เขายังเชื่อว่างานออกแบบมีความเป็น “งานฝีมือ” ซึ่งสามารถดำรงอยู่ได้โดยอิสระไม่จำเป็นต้องพึ่งพาองค์ความรู้แขนงอื่นใด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “วิทยาศาสตร์” เขากล่าวว่า “เราเดินมาถึงจุดที่เรารู้ว่าดีไซเนอร์ไม่ใช่ภาพสะท้อนหรือผลผลิตของวิทยาศาสตร์และในขณะเดียวกัน มันก็ไม่ใช่

เรื่องของศิลปะที่ลึกลับอธิบายไม่ได้ด้วย ดีไซน์มีเหตุผล มีวัฒนธรรม และมีวิถีของมันเอง ซึ่งนักออกแบบจะรู้ได้เองว่าอะไรคือสิ่งที่เขาต้องการรู้และเขาจะรู้มันได้ด้วยวิธีการหรือหนทางใด”

Cross เชื่อว่า “ตัวนักออกแบบ” คือหัวใจที่สำคัญที่สุดในกระบวนการออกแบบ และ “มันสมองอันสูงส่ง” ของนักออกแบบก็คือสิ่งที่กำหนดชะตาของงานออกแบบทั้งหมดได้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องของ “สัญชาตญาณ” เฉพาะบุคคล

๒.๒.๒ Richard Buchanan ผู้ทำให้คำว่า Wicked Problem เป็นที่รู้จักทั่วไป โดยเขาเป็นศาสตราจารย์ด้านการออกแบบ บริหาร และระบบจัดการข้อมูลที่ Weatherhead School of Management, Case Western Reserve University ก่อนหน้านี้เขาดำรงตำแหน่งเป็น Head of the Carnegie Mellon School of Design งานเขียนของ Buchanan เรื่อง “Wicked Problems in Design Thinking” ในปี ค.ศ. ๑๙๙๒ ช่วยผลักดันคำว่า “wicked” และ “design thinking” เข้าสู่กระแสหลักของวัฒนธรรมการออกแบบ เช่นเดียวกับนักทฤษฎีหลายคนในยุคนี้ Buchanan ก็คืออีกคนหนึ่งที่ต้องด้านการผูกโยง “งานออกแบบ” เข้ากับ “วิทยาศาสตร์” เขามีมุมมองต่อการคิดเชิงออกแบบว่าเป็นเหมือนศิลปศาสตร์ (Liberal Art) ที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมร่วมสมัย และสามารถถูกใช้งานในฐานะข้อมูลความเข้าใจ (Insight) ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในสังคม (Wicked problems) ได้

๒.๓ แนวคิดที่นำไปสู่การคิดเชิงออกแบบ

๒.๓.๑ การออกแบบโดยให้ผู้อื่นมีส่วนร่วม (Participatory Design) ในช่วงต้นของวิวัฒนาการ วิธีคิดและกรอบการทำงานในลักษณะนี้ถูกนำมาใช้มากในสายงาน Urban Planning (การออกแบบผังเมือง) จากนั้นจึงค่อยๆ แพร่ขยายสู่ศาสตร์สาขาอื่น และถูกบัญญัติเป็นชื่อกกลางว่า “Participatory Design” ในที่สุด ซึ่งอันที่จริงแล้วประวัติความเป็นมาของแนวคิดนี้สามารถเชื่อมโยงกลับไปได้ถึงยุคของเพลโต (Plato) ในยุคกรีกเลยทีเดียว เพราะ “กระบวนการคิดและตัดสินใจร่วมกันกับผู้อื่น” มันก็คือ รากเหง้าของสังคมประชาธิปไตยที่เราคุ้นเคยกันในทุกวันนี้ นั่นเอง

๒.๓.๒ การออกแบบที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Human-Centered Design) เช่นเดียวกับวิธีคิดอื่น ๆ รากฐานของการออกแบบที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลางเกิดขึ้นครั้งแรกในอุตสาหกรรมเทคโนโลยีและการออกแบบระบบ ในชื่อ “การมีปฏิสัมพันธ์แบบมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Human Centered Interaction) จนกระทั่งในช่วงปลายยุค ๑๙๙๐s ภาพรวมของแนวคิดนี้จึงได้เคลื่อนการให้ความสำคัญจากโลกของ “เทคโนโลยี” มาสู่กรอบความคิดที่เป็น “มนุษย์” มากขึ้น William B. Rouse อาจารย์และผู้อำนวยการสถาบัน Tennenbaum Institute (Georgia Institute of Technology) ได้ให้คำจำกัดความของการออกแบบที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลางไว้ว่า “หมายถึงการมีบทบาทของมนุษย์ในระบบที่ซับซ้อน เป็นการยกระดับศักยภาพของมนุษย์เพื่อก้าวข้ามข้อจำกัดหลายๆ อย่าง และส่งเสริมการยอมรับจากผู้ใช้เป็นสำคัญ” Rouse มองว่าการออกแบบที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลางมีศักยภาพที่จะแก้ไขปัญหาใหญ่ ๆ ในระดับสังคมได้และคำว่า “ผู้ใช้ (User)” ของเขาก็เปิดกว้างและเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมอย่างชัดเจนด้วย

๓. กระบวนการออกแบบ

กระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) แสดงถึงขั้นตอนการทำงานด้วยกระบวนการออกแบบ (Design Process) ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยนำเข้า กระบวนการและผลลัพธ์

และมีหลากหลายรูปแบบจากนักคิดหลายกลุ่ม สรุปขั้นตอนที่สำคัญนำมาใช้ในงานวิจัยได้ (ภุขงค์ โรจน์แสงรัตน์, ออนไลน์, ๒๕๕๙) ดังนี้

ขั้นที่ ๑ เป็นการเข้าใจปัญหา นิยามปัญหา กำหนดขอบเขตของปัญหา นิยามนี้เกี่ยวข้องกับกลุ่มเป้าหมาย ผู้บริโภค จุดประสงค์ในการออกแบบ และค้นหาข้อมูลเพื่อสร้างแรงบันดาลใจ (Inspiration) เป็นขั้นตอนในการสร้างแรงบันดาลใจในการทำงาน และเป็นค้นพบปัญหา และการแก้ปัญหาจากแหล่งข้อมูล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการร่วมกันทำงานกลุ่ม การศึกษาข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญและกลุ่มผู้มีความคิดต่าง เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือการนำตนเองเข้าไปทำกิจกรรมใหม่ ๆ เพื่อสร้างประสบการณ์ใหม่

ขั้นที่ ๒ การสร้างความคิด เป็น การค้นหาวิธีการ ค้นหาคำตอบหลากหลายและเลือกคำตอบที่ดีที่สุดก่อนที่จะทำงานในขั้นต่อไป ด้วยการจัดกลุ่ม คัดกรอง และวิเคราะห์ข้อมูล ขั้นตอนของการคิดสร้างผลงานที่สร้างตัวเลือก ที่เหมาะสมที่สุด ในขั้นนี้มีการตีความข้อมูลที่ได้มาจากแหล่งข้อมูล นำไปสู่แนวทางการปฏิบัติด้วยการระดมกำลังสมอง

ขั้นที่ ๓ การสร้างผลผลิต เป็นการสร้างหุ่นต้นแบบ เป็นการดำเนินการสร้างผลงานจริงจากการเลือกผลงานที่เหมาะสมที่สุดและแก้ไขจนแก้ปัญหาก็กำหนดไว้ได้ นำออกจำหน่าย หรือนำเสนอสู่สาธารณะ ในขั้นตอนนี้ อาจจะมีการตรวจสอบย้อนหลังสรุปโครงการ อาจจะมีข้อบ่งชี้ถึงความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม

๔. ประโยชน์จากการคิดเชิงออกแบบ

ประโยชน์จากการคิดเชิงออกแบบมีด้วยกันในหลายด้าน (ภุขงค์ โรจน์แสงรัตน์, ออนไลน์, ๒๕๕๙) ดังนี้

๔.๑ ความสามารถในการสื่อสาร (Communication) ความสามารถในการที่จะสื่อสารข้อมูลจากความคิดและจินตนาการของนักออกแบบไปสู่ผู้อื่น ด้วยการสื่อสารทางภาษาอวัจนภาษาโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสื่อสารด้วยภาพ การสร้างแบบร่างภาพ การนำเสนอ การสื่อสารเหล่านี้เกิดขึ้นระหว่างนักออกแบบด้วยกันในการที่จะทำงานร่วมกัน หรือการสื่อสารระหว่างนักออกแบบกับผู้จ้างหรือผู้บริโภค และการสื่อสารระหว่างนักออกแบบกับโรงงานผู้ผลิต ที่จะให้ผู้ผลิตเข้าใจในโครงสร้างของงานออกแบบเพื่อผลิตออกมาได้อย่างถูกต้อง

๔.๒ ความสามารถในการคิดแก้ปัญหา (Problem and Solution) การคิดแก้ปัญหาของนักออกแบบมีมิติความคิดหลายประเด็น เช่น ความสวยงามในการออกแบบ การใช้วัสดุในการผลิตพฤติกรรมและการใช้งานของผู้บริโภค ข้อกฎหมาย กระบวนการผลิตในระบบอุตสาหกรรม การตลาด ฯลฯ ประเด็นเหล่านี้จะถูกรักนักออกแบบนำมาประมวลความคิด และคัดกรองในหลายระดับชั้น จนเกิดเป็นแนวทางการแก้ปัญหาที่เหมาะสมที่สุด

๔.๓ การร่วมมือในการทำงาน (Collaboration) การร่วมมือในการทำงานเป็นการระดมความคิดจากคนที่มีประสบการณ์หลากหลาย จะช่วยในการแก้ปัญหาที่ซับซ้อนได้ดีกว่าการทำงานคนเดียว เพราะในปัจจุบันความซับซ้อนของปัญหามีเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้เกิดการเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น (Empathy) เป็นการเข้าใจถึงความรู้สึกและความต้องการที่หลากหลายของผู้อื่น เช่น ผู้บริโภค ผู้ร่วมงาน จากการทำงานร่วมกับผู้อื่น ส่งผลไปยัง การมองในแง่ดี (Optimism) เป็นมุมมองที่มีความจำเป็นในการเลือกทิศทางที่ดีในการแก้ปัญหาในการออกแบบ

๔.๔ ความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) จากแรงบันดาลใจในการทำงานร่วมกันหรือข้อค้นพบใหม่ ๆ และ ความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ (Critical Thinking) เป็นการสรุปปัญหา ตัดสินใจในการแก้ปัญหา เพื่อนำไปสู่การคิดบูรณาการ (Integrative Thinking) ที่สามารถมองภาพรวมของการทำงาน ใช้ความคิดในการผสมผสานกระบวนการ หรือเทคนิคที่หลากหลายในการแก้ปัญหา

๔.๕ การรู้แจ้งที่เกิดจากการทดลองเชิงประจักษ์ (Experimentalism) เกิดสร้างผลงานภายใต้หลักตรรกะด้วยการทดลอง

หลักการทรงงานของรัชกาลที่ ๙

ตลอดระยะเวลา ๗ ทศวรรษการครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ทรงอุทิศพระวรกายบำเพ็ญพระราชกรณียกิจด้วยพระวิริยะอุตสาหะทั้งในพื้นที่ห่างไกลและถิ่นทุรกันดาร เพื่อพัฒนาประเทศและช่วยบรรเทาทุกข์ของพสกนิกรให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี พออยู่พอกิน ด้วยพระมหากรุณาธิคุณอันล้นพ้นแก่ราษฎรทุกหมู่เหล่า และทรงเปี่ยมด้วยพระปรีชาสามารถรอบด้าน ได้พระราชทานแนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่จะช่วยให้การพัฒนาเกิดความสมดุล องค์กรวม และยั่งยืน โดยมีหลักการความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอที่จะต้านทานผลกระทบจากสภาพภายนอกได้อย่างรอบคอบ โดย “๒๓ หลักการทรงงาน ในหลวงรัชกาลที่ ๙” (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.), ออนไลน์, ๒๕๖๑) มีดังนี้

๑. ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ

การที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงศึกษาข้อมูลรายละเอียดอย่างเป็นระบบ ทั้งจากข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสาร แผนที่ สอบถามเจ้าหน้าที่ นักวิชาการ และราษฎรในพื้นที่ให้ได้รายละเอียดอย่างถูกต้อง เพื่อที่จะพระราชทานความช่วยเหลือได้อย่างถูกต้อง รวดเร็ว ตรงตามความต้องการของประชาชน

๒. ระเบิดจากข้างใน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ทรงมุ่งเน้นเรื่อง การพัฒนาคน มีพระราชดำรัสว่า “ต้องระเบิดจากข้างใน” นั้นหมายความว่า ต้องมุ่งพัฒนาเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้คนและครอบครัวในชุมชนที่เข้าไปพัฒนา ให้มีสภาพพร้อมที่จะรับการพัฒนาเสียก่อน แล้วจึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก มิใช่การนำเอาความเจริญจากสังคมภายนอกเข้าไปหาชุมชนและหมู่บ้าน ซึ่งหลายชุมชนยังไม่ทันได้มีโอกาสเตรียมตัวหรือตั้งตัว จึงไม่สามารถปรับตัวได้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงและนำไปสู่ความล้มเหลวได้

๓. แก้ปัญหาที่จุดเล็ก

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ทรงเปี่ยมไปด้วยพระอัจฉริยภาพในการแก้ไขปัญหา ทรงมองปัญหาในภาพรวม (Macro) ก่อนเสมอ แต่การแก้ปัญหาของพระองค์จะเริ่มจากจุดเล็ก ๆ คือ การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่คนมักจะมีมุมมองข้าม ดังพระราชดำรัสที่ว่า “ถ้าปวดหัวก็คิดอะไรไม่ออก เป็นอย่างนั้นต้องแก้ไขการปวดหัวนี้ก่อน...มันไม่ได้เป็นการแก้อาการจริง แต่ต้องแก้ปวดหัวก่อน เพื่อที่จะให้อยู่ในสภาพที่คิดได้...แบบ Macro นี้เขาจะทำแบบรู้

ทั้งหมด ฉันไม่เห็นด้วย...อย่างบ้านคนอยู่ เราบอกบ้านนี้ มันบุตรงั้น บุตรงั้น ไม่คุ้มที่จะไปซ่อม...เอา ตกลงรื้อบ้านนี้ระเบิดเลย เราจะไปอยู่ที่ไหน ไม่มีที่อยู่...วิธีทำต้องค่อย ๆ ทำจะไประเบิดหมดไม่ได้”

๔. ทำตามลำดับขั้น

ในการทรงงาน พระองค์จะทรงเริ่มต้นจากสิ่งที่จำเป็นของประชาชนที่สุดก่อน ได้แก่ สาธารณสุข เมื่อมีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงแล้วก็จะสามารถทำประโยชน์ด้านอื่น ๆ ต่อไปได้ จากนั้นจะเป็นเรื่องสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานและสิ่งจำเป็นในการประกอบอาชีพ อาทิ ถนน แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การอุปโภคบริโภคที่เอื้อประโยชน์ต่อประชาชนโดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงการให้ความรู้ทางวิชาการและเทคโนโลยีที่เรียบง่าย เน้นการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ราษฎรสามารถนำไปปฏิบัติได้และเกิดประโยชน์สูงสุด ดังพระบรมราโชวาท เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๑๗ ความตอนหนึ่งว่า “การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานคือความพอมีพอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน ใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานที่มั่นคงพร้อมพอสมควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญ และฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มสร้างความสำเร็จความเจริญยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชน โดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด ดังเห็นได้ที่อารยประเทศกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจอย่างรุนแรง ในเวลานี้ การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชน ในการประกอบอาชีพและตั้งตัวให้มีความพอกิน พอใช้ก่อนอื่นเป็นพื้นฐานนั้น เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งยวด เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าระดับที่สูงได้ต่อไปโดยแน่นอน ส่วนการถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญให้ค่อยเป็นไปตามลำดับ ด้วยความรอบคอบระมัดระวังและประหยัดนั้น ก็เพื่อป้องกันความผิดพลาดล้มเหลวและเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จได้แน่นอนบริบูรณ์”

๕. ภูมิสังคม

การพัฒนาใด ๆ ต้องคำนึงถึงสภาพภูมิประเทศของบริเวณนั้นว่าเป็นอย่างไร และสังคมวิทยาเกี่ยวกับลักษณะนิสัยใจคอของคน ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า “การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศทางภูมิศาสตร์และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ในสังคมวิทยา คือ นิสัยใจคอของคนเรา จะไปบังคับให้คนคิดอย่างอื่นไม่ได้ เราต้องแนะนำ เราเข้าไปช่วย โดยที่จะคิดให้เขาเข้ากับเราไม่ได้ แต่ถ้าเราเข้าไปแล้ว เราเข้าไปดูว่า เขาต้องการอะไรจริง ๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจหลักการของการพัฒนานี้ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง”

๖. องค์กรวม

ทรงมีวิธีคิดอย่างองค์กรวม (Holistic) หรือมองอย่างครบวงจร ในการที่จะพระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับโครงการหนึ่งนั้น จะทรงมองเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น และแนวทางแก้ไขอย่างเชื่อมโยง ดังเช่นกรณีของ “ทฤษฎีใหม่” ที่พระราชทานให้แก่ปวงชนชาวไทย เป็นแนวทางในการประกอบอาชีพนับเป็นแนวทางหนึ่งที่พระองค์ทรงมองอย่างองค์กรวม ตั้งแต่การถือครองที่ดินโดยเฉลี่ยของประชาชนคนไทยประมาณ ๑๐ – ๑๕ ไร่ เพื่อการบริหารจัดการที่ดินและแหล่งน้ำ อันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการประกอบอาชีพ เมื่อน้ำในการทำเกษตรแล้วจะส่งผลให้ผลผลิตดีขึ้น และหากมีผลผลิต

เพิ่มมากขึ้น เกษตรกรจะต้องรู้จักวิธีการจัดการและการตลาด รวมถึงการรวมกลุ่มรวมพลังชุมชนให้มีความเข้มแข็ง เพื่อพร้อมที่จะออกสู่การเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอกได้อย่างครบวงจร นั่นคือ ทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๑, ๒ และ ๓

๗. ไม่ติดตำรา

การพัฒนาตามแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในหลวงรัชกาลที่ ๙ มีลักษณะของการพัฒนาที่อนุโลมและรวมชอมกับสภาพธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสภาพของสังคมจิตวิทยาแห่งชุมชน คือ “ไม่ติดตำรา” ไม่ผูกมัดติดกับวิชาการและเทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสมกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่แท้จริงของคนไทย

๘. ประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ทรงประหยัดมาก แม้เป็นเรื่องส่วนพระองค์ดังที่ประชาชนชาวไทยเคยเห็นว่า หลอดยาสีพระทนต์นั้น ทรงใช้อย่างคุ้มค่าอย่างไร ฉลองพระองค์แต่ละองค์ทรงใช้อยู่เป็นเวลานาน หรือแม้แต่ฉลองพระบาทหากชำรุดก็จะซ่อมและใช้อย่างคุ้มค่า ขณะเดียวกันการพัฒนาและช่วยเหลือราษฎรทรงใช้หลักในการแก้ไขปัญหาด้วยความเรียบง่ายและประหยัด ราษฎรสามารถทำได้เอง หาได้ในท้องถิ่นและประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่ในภูมิภาค นั้น ๆ มาแก้ไขปัญหาโดยไม่ต้องลงทุนสูงหรือใช้เทคโนโลยีที่ยุ่งยากนัก ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า “ให้ปลูกป่า โดยไม่ต้องปลูก โดยปล่อยให้ขึ้นเองตามธรรมชาติ จะได้ประหยัดงบประมาณ”

๙. ทำให้ง่าย

ด้วยพระอัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชในหลวงรัชกาลที่ ๙ ทำให้การคิดค้น ดัดแปลง ปรับปรุงและแก้ไขงานการพัฒนาประเทศตามแนวพระราชดำรินั้นไปได้โดยง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อน และที่สำคัญคือ สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่และระบบนิเวศโดยรวม ตลอดจนสภาพทางสังคมของชุมชนนั้น ๆ ทรงโปรดที่จะทำสิ่งที่ยากให้กลายเป็นง่ายทำสิ่งที่สลับซับซ้อนให้เข้าใจง่าย อันเป็นการแก้ปัญหาดูด้วยการใช้กฎแห่งธรรมชาติเป็นแนวทางนั่นเอง ฉะนั้นคำว่า “ทำให้ง่าย” จึงเป็นหลักคิดสำคัญของการพัฒนาประเทศในรูปแบบของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

๑๐. การมีส่วนร่วม

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ทรงเป็นนักประชาธิปไตย ทรงเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายทั้งสาธารณชน ประชาชน หรือเจ้าหน้าที่ทุกระดับได้เข้ามา ร่วมกันแสดงความคิดเห็นและร่วมกัน ทำงานโครงการพระราชดำริ โดยคำนึงถึงความเห็นของประชาชน ประชาชนหรือความต้องการของสาธารณชนด้วย สำหรับวิธีการมีส่วนร่วมพระองค์ทรงนำ “ประชาพิจารณ์” มาใช้ในการบริหารจัดการดำเนินงาน ซึ่งเป็นวิธีการที่เรียบง่ายตรงไปตรงมา โดยหากจะทำโครงการใดจะทรงอธิบายถึงความจำเป็นและผลกระทบที่เกิดกับประชาชนทุกฝ่าย รวมทั้งผู้นำชุมชนในท้องถิ่น เมื่อประชาชนในพื้นที่เห็นด้วยแล้ว หน่วยราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และร่วมดำเนินการมีความพร้อม จึงจะพระราชทานพระราชดำริให้ดำเนินโครงการนั้น ๆ ต่อไป

๑๑. ประโยชน์ส่วนรวม

การปฏิบัติพระราชกรณียกิจ และการพระราชทานพระราชดำริในการพัฒนาและช่วยเหลือพสกนิกรในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในหลวงรัชกาลที่ ๙

ทรงระลึกถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า “ใครต่อใครบอกว่า ขอให้เสียสละส่วนตัวเพื่อส่วนรวม อันนี้ฟังจนเบื่อ อาจรำคาญด้วยซ้ำว่า ใครต่อใครมาก็บอกว่า ขอให้คิดถึงประโยชน์ส่วนรวม อาจมานึกในใจว่า ให้ ๆ อยู่เรื่อยแล้ว ส่วนตัวจะได้อะไร ขอให้คิดว่าคนที่ให้เพื่อส่วนรวมนั้นมิได้ให้ส่วนรวมแต่อย่างเดียว เป็นการให้เพื่อตัวเอง สามารถที่จะมีส่วนรวมที่จะอาศัยได้” (พระบรมราโชวาท มหาวิทยาลัยขอนแก่น ๒๕๑๔)

๑๒. บริการรวมที่จุดเดียว

การบริการรวมที่จุดเดียวเป็นรูปแบบการบริการแบบเบ็ดเสร็จ หรือ One Stop Services ที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในระบบบริหารราชการแผ่นดินของประเทศไทย โดยทรงให้ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นต้นแบบในการบริการรวมที่จุดเดียว เพื่อประโยชน์ต่อประชาชนที่จะมาขอใช้บริการจะประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย โดยจะมีหน่วยงานราชการต่าง ๆ มาร่วมดำเนินการและให้บริการประชาชน ณ ที่แห่งเดียว ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า “กรม กองต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประชาชนทุกด้านได้ สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประองตอกัน ประสานกัน ตามธรรมดาแต่ละฝ่ายต้องมีศูนย์ของตน แต่ว่าอาจจะมึงานถือว่าเป็นศูนย์ของตัวเองคนอื่นไม่เกี่ยวข้อง และศูนย์ศึกษาการพัฒนา เป็นศูนย์ที่รวบรวมกำลังทั้งหมดของเจ้าหน้าที่ทุกกรม กอง ทั้งในด้านเกษตรหรือในด้านสังคม ทั้งในด้านหางาน การส่งเสริมการศึกษามาอยู่ด้วยกัน ก็หมายความว่าประชาชนซึ่งจะต้องใช้วิชาการทั้งหลายก็สามารถที่จะมาดู ส่วนเจ้าหน้าที่จะให้ความอนุเคราะห์แก่ประชาชนก็มาอยู่พร้อมกันในที่เดียวกันเหมือนกัน ซึ่งเป็นสองด้าน ก็หมายถึงว่า ที่สำคัญปลายทางคือประชาชนจะได้รับประโยชน์และต้นทางของผู้เป็นเจ้าของที่จะทำให้ประโยชน์”

๑๓. ทรงใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ทรงเข้าใจถึงธรรมชาติและต้องการให้ประชาชนใกล้ชิดกับทรัพยากรธรรมชาติ ทรงมองอย่างละเอียดถึงปัญหาธรรมชาติ หากเราต้องการแก้ไขธรรมชาติจะต้องใช้ธรรมชาติเข้าช่วยเหลือ อาทิ การแก้ไขปัญหาป่าเสื่อมโทรม ได้พระราชทานพระราชดำริ “การปลูกป่า โดยไม่ต้องปลูก” ปลอ่ยให้ธรรมชาติช่วยในการฟื้นฟูธรรมชาติ หรือแม้กระทั่ง “การปลูกป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง” ได้แก่ ปลูกไม้เศรษฐกิจ ไม้ผล และไม้พิน นอกจากนี้ได้ประโยชน์ตามชื่อของไม้แล้ว ยังช่วยสร้างความชุ่มชื้นให้แก่พื้นดินด้วย เห็นได้ว่าทรงเข้าใจธรรมชาติ และมนุษย์อย่างเกื้อกูลกัน ทำให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างยั่งยืน

๑๔. ใช้ธรรมปราบอธรรม

ทรงนำความจริงในเรื่องความเป็นไปแห่งธรรมชาติและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติมาเป็นหลักการแนวปฏิบัติที่สำคัญในการแก้ปัญหาและปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพที่ไม่ปกติ เข้าสู่ระบบที่เป็นปกติ เช่น การนำน้ำดี ขัปล้นน้ำเสีย หรือเจือจางน้ำเสียให้กลับเป็นน้ำดี ตามจังหวะการขึ้นลงตามธรรมชาติของน้ำ การบำบัดน้ำเสียโดยใช้ผักตบชวาซึ่งมีตามธรรมชาติ ให้ดูดซึมสิ่งสกปรกปนเปื้อนในน้ำ ดังพระราชดำรัสความว่า “ใช้อธรรมปราบอธรรม”

๑๕. ปลูกป่าในใจคน

เป็นการปลูกป่าลงบนแผ่นดินด้วยความต้องการอยู่รอดของมนุษย์ ทำให้ต้องมีการบริโภคและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลือง เพื่อประโยชน์ของตนเองและสร้างความเสียหายให้แก่สิ่งแวดล้อม ดังนั้นการที่จะฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติให้กลับคืนมาจะต้องปลูกจิตสำนึกในการรัก

ผืนป่าให้แก่คนเสียก่อน ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า “เจ้าหน้าที่ป่าไม้ควรจะต้องปลูกต้นไม้ลงใจคนเสียก่อนแล้วคนเหล่านั้นก็จะพากันปลูกต้นไม้ลงบนแผ่นดินและรักษาต้นไม้ด้วยตนเอง”

๑๖. ขาดทุนคือกำไร

จากพระราชดำรัสดังกล่าว คือ หลักการในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชในหลวงรัชกาลที่ ๙ ที่มีต่อพสกนิกรไทย “การให้” และ “การเสียสละ” เป็นการกระทำอันมีผลเป็นกำไร คือความอยู่ดีมีสุขของราษฎร ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนได้ ดังพระราชดำรัสที่ได้พระราชทานแก่ตัวแทนของปวงชนชาวไทย ที่ได้เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพร เนื่องในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๔ ณ ศาลาดุสิดาลัย พระตำหนักจิตรลดารโหฐานความตอนหนึ่งว่า “ขาดทุน คือ กำไร Our loss is our gain การเสีย คือ การได้ ประเทศชาติก็จะก้าวหน้า และการที่คนอยู่ดีมีสุขนั้น เป็นการนับที่เป็นมูลค่าเงินไม่ได้”

๑๗. การพึ่งตนเอง

การพัฒนาตามแนวพระราชดำรัส เพื่อแก้ไขปัญหาในเบื้องต้นด้วยการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เพื่อให้มีความแข็งแรง พอที่จะดำรงชีวิตได้ต่อไป แล้วขั้นต่อไป ก็คือการพัฒนาให้ประชาชนสามารถอยู่ในสังคมได้ตามสภาพแวดล้อมและสามารถ “พึ่งตนเองได้” ในที่สุด ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า “การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพและตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ก่อนอื่นเป็นสิ่งสำคัญยิ่งยวด เพราะผู้มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งพาตนเองได้ย่อมสามารถสร้างความเจริญในระดับสูงขึ้นไป”

๑๘. พออยู่พอกิน

การพัฒนาเพื่อให้พสกนิกรทั้งหลายประสบความสุขสมบูรณ์ในชีวิตได้ เริ่มจากการเสด็จฯ ไปเยี่ยมประชาชนทุกหมู่เหล่าในทุกภูมิภาคของประเทศไทย ได้ทอดพระเนตรความเป็นอยู่ของราษฎรด้วยพระองค์เอง จึงทรงสามารถเข้าใจพระราชหฤทัยในสภาพปัญหาได้อย่างลึกซึ้งว่ามีเหตุผลมากมาย ทำให้ราษฎรตกอยู่ในวงจรแห่งทุกข์เข็ญ จากนั้นได้พระราชทานความช่วยเหลือให้พสกนิกร มีความกินดีอยู่ดี มีชีวิตอยู่ในขั้น “พออยู่พอกิน” ก่อนแล้วจึงขยับขยายให้มีขีดสมรรถนะที่ก้าวหน้าต่อไปในการพัฒนานั้น หากมองในภาพรวมของประเทศมีโรงงานเล็กน้อย แต่ต้องใช้ความคิดและกำลังของคนทั้งชาติ จึงจะบรรลุผลสำเร็จ ด้วยพระปรีชาญาณในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในหลวงรัชกาลที่ ๙ จึงทำให้คนทั้งหลายได้ประจักษ์ว่าแนวพระราชดำรินในพระองค์นั้น “เรียบง่าย ปฏิบัติได้ผล” เป็นที่ยอมรับโดยทั่วกัน ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า “ถ้าโครงการดี ในไม่ช้า ประชาชนก็ได้กำไร จะได้ผล ราษฎรจะอยู่ดีกินดีขึ้น จะได้ประโยชน์ไป”

๑๙. เศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชในหลวงรัชกาลที่ ๙ มีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า ๓๐ ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ดังปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้พระราชทานไว้ดังนี้

“เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้

ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบ ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและ ภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุล และพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและ กว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม จากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

๒๐. ความซื่อสัตย์ สุจริต จริงใจต่อกัน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในหลวงรัชกาลที่ ๙ พระราชทานพระราชดำรัสเรื่อง ความซื่อสัตย์ สุจริต จริงใจต่อกันอย่างต่อเนื่องตลอดมา เพราะเห็นว่าหากคนไทยทุกคนได้ร่วมมือกันช่วยชาติ พัฒนาชาติด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต จริงใจต่อกันแล้ว ประเทศไทยจะเจริญก้าวหน้าอย่างมาก ดังพระราชดำรัส ดังนี้ “คนที่ไม่มีความสุจริต คนที่ไม่มีความ มั่นคง ชอบแต่มักง่ายไม่มีวันจะสร้างสรรค์ประโยชน์ส่วนรวมที่สำคัญอันใดได้ ผู้ที่มีความสุจริตและ ความมุ่งมั่นเท่านั้น จึงจะทำงานสำคัญยิ่งใหญ่ที่เป็นคุณเป็นประโยชน์แท้จริงได้สำเร็จ” (พระราชดำรัส เมื่อวันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๒๒)

๒๑. ทำงานอย่างมีความสุข

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ทรงพระเกษม สรรายและทรงมีความสุขทุกคราที่จะช่วยเหลือประชาชน ซึ่งเคยมีพระราชดำรัสครั้งหนึ่งความว่า “ทำงานกับฉัน ฉันไม่มีอะไรจะให้ นอกจากการมีความสุขร่วมกัน ในการทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น”

๒๒. ความเพียร : พระมหาชนก

จากพระราชนิพนธ์ “พระมหาชนก” เป็นพระราชนิพนธ์ที่พระองค์ทรงใช้เวลา ค่อนข้างนานในการคิดประดิษฐ์ ทำให้เข้าใจง่าย และปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพสังคมปัจจุบัน อีกทั้ง ภาพประกอบ และคติธรรมต่าง ๆ ได้ส่งเสริมให้หนังสือเล่มนี้มีความศักดิ์สิทธิ์ที่หากคนไทยน้อมรับมา ศึกษา วิเคราะห์และปฏิบัติตามรอยพระมหาชนก กษัตริย์ผู้เพียรพยายามแม้จะไม่เห็นฝั่ง ก็ยังว่ายน้ำ ต่อไป เพราะถ้าไม่เพียรว่ายน้ำก็จะตกเป็นอาหาร ปู ปลา และไม่ได้พบกับเทวดาที่มาช่วยเหลือให้จมน้ำไป เช่นเดียวกับพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ที่ทรงริเริ่มทำ โครงการต่าง ๆ ในระยะแรก ที่ไม่มีความพร้อมในการทำงานมากนัก และทรงใช้พระราชทรัพย์ส่วน พระองค์ทั้งสิ้น แต่พระองค์ก็ได้ท้อพระราชหฤทัย มุ่งมั่นพัฒนาบ้านเมืองให้บังเกิดความร่มเย็นเป็นสุข

๒๓. รู้ รัก สามัคคี

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ในหลวงรัชกาลที่ ๙ มีพระราช ดำรัสในเรื่อง “รู้ รัก สามัคคี” มาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นคำสามคำที่มีค่าและมีความหมายลึกซึ้ง พร้อม ทั้งสามารถปรับใช้ได้กับทุกยุคทุกสมัย

รู้ : การที่เราจะลงมือทำสิ่งใดนั้น จะต้องรู้เสียก่อน รู้ถึงปัจจัยทั้งหมด รู้ถึงปัญหา และรู้ถึงวิธีแก้ปัญหา

รัก : คือ ความรัก เมื่อเรารู้ครบถ้วนกระบวนการแล้ว จะต้องมีความรักการพิจารณาที่จะเข้าไปลงมือปฏิบัติแก้ไขปัญหานั้น ๆ

สามัคคี : การที่จะลงมือปฏิบัตินั้น ควรคำนึงเสมอว่า เราจะทำงานคนเดียวไม่ได้ ต้องทำงานร่วมมือร่วมใจเป็นองค์กร เป็นหมู่คณะ จึงจะมีพลังเข้าไปแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เบญจวรรณ ฆารประเดิม (๒๕๕๙) ที่ศึกษาการพัฒนาคู่มือการฝึกอบรมการทำเกษตรผสมผสานเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สำหรับเกษตรกรบ้านศรีวิสัย ตำบลหนองปลิง อำเภอเมืองจังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาพบว่า จากการฝึกอบรมส่งผลให้เกษตรกรมีคะแนนเฉลี่ยการปฏิบัติหลังการฝึกอบรมมากกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จึงสรุปได้ว่าการฝึกอบรมการทำเกษตรผสมผสานเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สำหรับเกษตรกรบ้านศรีวิสัย ตำบลหนองปลิง อำเภอเมืองจังหวัดมหาสารคาม โดยใช้คู่มือฝึกอบรมมีผลทำให้การปฏิบัติของเกษตรกรบ้านศรีวิสัยเพิ่มมากขึ้น

ธำปณี ศรีจันทน์ (๒๕๕๙) ได้ทำการศึกษา การพัฒนาคู่มือเกษตรกรรมแบบผสมผสานตามโครงการฟาร์มตัวอย่าง หนองหมากเฒ่าตามพระราชดำริ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จังหวัดสกลนคร การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาคู่มือที่มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ ๘๐/๘๐ และศึกษาดัชนีประสิทธิผลของคู่มือ เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความรู้ทัศนคติและการปฏิบัติกลุ่มตัวอย่างเป็นเกษตรกรภายในโครงการฟาร์มตัวอย่างหนองหมากเฒ่าตามพระราชดำริในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จังหวัดสกลนคร จำนวน ๓๕ คน โดยเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือในการวิจัย คือ คู่มือฝึกอบรม แบบทดสอบความรู้แบบวัดทัศนคติและแบบวัดการปฏิบัติสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าความเชื่อมั่น และสถิติเปรียบเทียบ paired t-test ผลการศึกษาพบว่า ประสิทธิภาพของคู่มือ มีประสิทธิภาพเท่ากับ ๘๒.๓๐/๘๗.๕๐ ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ ๘๐/๘๐ ที่ตั้งไว้ส่วนดัชนีประสิทธิผลของคู่มือ เท่ากับ ๐.๘๗๓๗ เกษตรกรที่ใช้คู่มือ มีความก้าวหน้าในการเรียนรู้คิดเป็น ร้อยละ ๘๗.๓๗ จากการฝึกอบรมส่งผลให้เกษตรกรมีคะแนนเฉลี่ยความรู้ทัศนคติและการปฏิบัติหลัง การฝึกอบรมมากกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จึงสรุปได้ว่าการพัฒนาคู่มือเกษตรกรรมแบบผสมผสานตามโครงการฟาร์มตัวอย่างหนองหมากเฒ่าตามพระราชดำริใน สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จังหวัดสกลนคร โดยใช้คู่มือมีผลทำให้ความรู้ทัศนคติและการปฏิบัติของเกษตรกรโครงการฟาร์มตัวอย่าง หนองหมากเฒ่าตามพระราชดำริในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จังหวัดสกลนครเพิ่มมากขึ้น

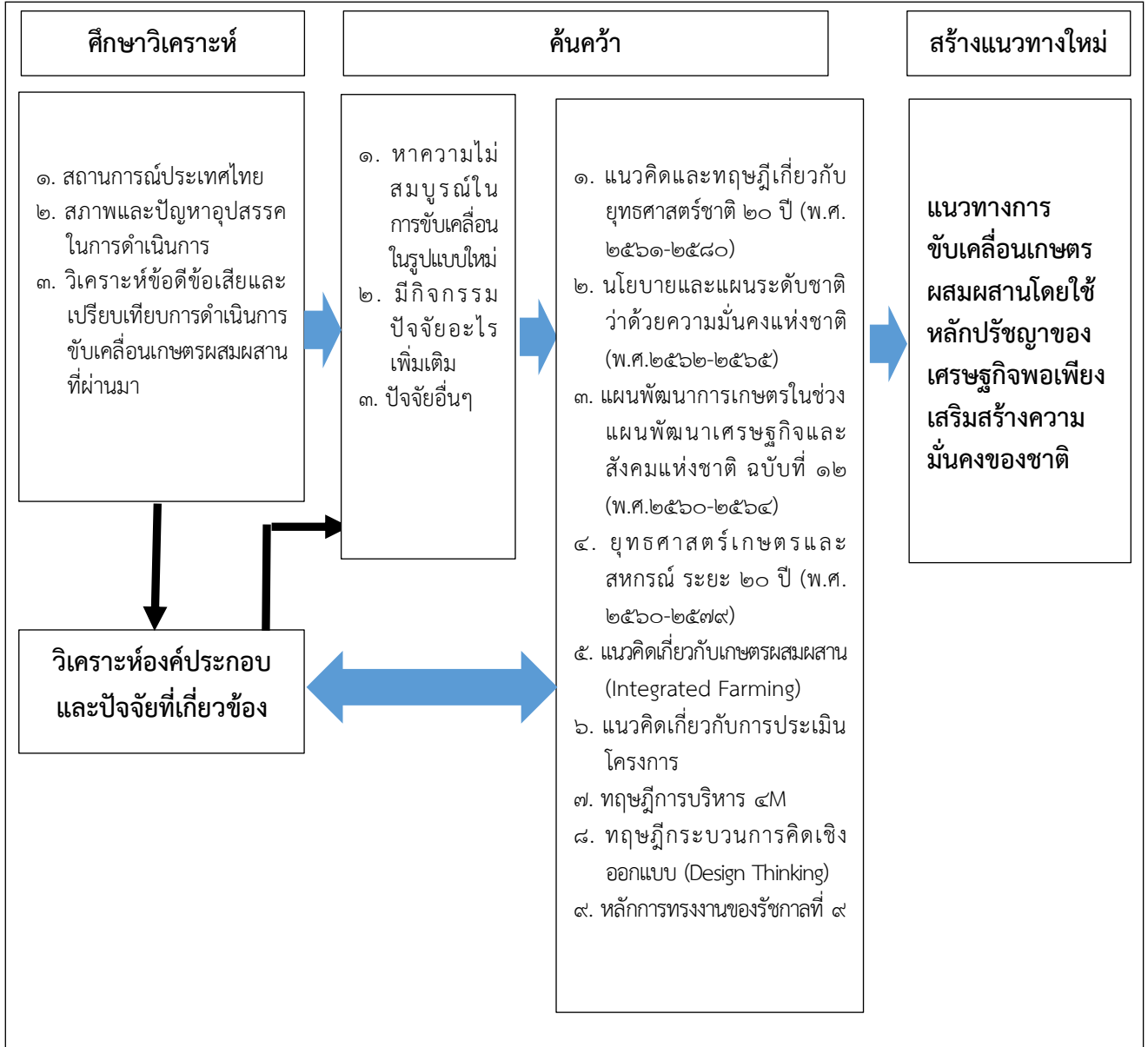
จตุระ วิริยะ และ พัชรินทร์ ลาภานันท์ (๒๕๕๗) ได้ทำการศึกษายุทธศาสตร์การดำรงชีพของเกษตรกรอีสานภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนธรรมชาติ ทุนทางกายภาพ และทุนทางการเงิน ผ่านประสบการณ์ของเกษตรกรแกนนำ อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น พบว่า เกษตรผสมผสานเป็นยุทธศาสตร์การดำรงชีพที่ช่วยคลี่คลายปัญหาอันเป็นผลจากการทำเกษตรแผนใหม่ที่มุ่งสู่การผลิตเชิงเดี่ยวหรือการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อขายสู่ท้องตลาด ซึ่งได้ส่งผลต่อความเสื่อมโทรมและการลดลงของทุนธรรมชาติและทุนการเงิน การปรับระบบการผลิตสู่เกษตรผสมผสานที่มีรากฐานจากการใช้ทุนทางสังคมและทุนมนุษย์ ทำให้เกษตรกร

สามารถฟื้นฟูและส่งเสริมชนบท ทุนการเงิน รวมถึงทุนทางกายภาพที่หดหายและถอยถดไป จนสามารถดำรงชีพได้อย่างมั่นคงขึ้นภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

จุฬารัตน์ ถาวร (๒๕๕๐) ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรกรรมยั่งยืนของแกนนำเกษตรกร จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า สาเหตุที่ทำให้เกษตรกรเปลี่ยนมาทำเกษตรกรรมยั่งยืน เนื่องจากเกษตรกรที่ทำเกษตรกรรมยั่งยืนมีปัญหาที่สำคัญคือ ๑. ปัญหาด้านสุขภาพ ๒. ปัญหาต้นทุนการเพาะปลูกสูง ทำให้เกิดหนี้จากกู้ยืมเงิน ๓. สภาพดินขาดแร่ธาตุที่อุดมสมบูรณ์และระบบนิเวศถูกทำลาย นอกจากนี้ยังพบอีกว่าการสนับสนุนทางสังคมจากครอบครัว เพื่อนบ้าน ครูหรือผู้รู้ หน่วยงานต่าง ๆ และการถ่ายทอดทางสังคมผ่านตัวอาชีพหรือสื่อสารมวลชนทั้งโทรทัศน์และวิทยุเป็นการสนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ แลกเปลี่ยน และเกิดประโยชน์ในการทำเกษตรกรรมยั่งยืน และยังพบอีกว่า ลักษณะทางจิตใจที่สำคัญคือ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ทำให้แกนนำเกษตรกรสามารถแก้ปัญหาและอุปสรรคในการทำเกษตรกรรมยั่งยืน

ณัฐกฤตา ศรีสุขงค์และคณะ (ผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ ๓) ได้ทำการศึกษาการทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดอุดรธานี โดยสุ่มตัวอย่างเกษตรกรผู้ทำเกษตรผสมผสานในพื้นที่จังหวัดอุดรธานี จำนวน ๒๙๖ ราย ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรตัดสินใจทำเกษตรผสมผสานคือ เกษตรกรมีที่ดินเป็นของตนเอง ซึ่งการมีที่ดินเป็นของตนเองสามารถตัดสินใจที่จะลงทุนหรือจัดการการใช้ที่ดินให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุดได้ โดยเกษตรกรได้รับข้อมูลข่าวสารหรือความรู้จากคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร/หน่วยงานราชการ ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ขจรศักดิ์ จิตภักดิ์ (๒๕๔๕ : ๙๔) ที่กล่าวไว้ว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จของเกษตรกรที่ทำเกษตรผสมผสาน มาจากการได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร

กรอบแนวคิดของการวิจัย

กรอบแนวคิดของการวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาและวิเคราะห์ กระบวนการทำเกษตรผสมผสานที่ดำเนินการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้ประสบความสำเร็จ โดยศึกษาปัจจัยที่เป็นปัญหาอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ ผ่านการทบทวนวรรณกรรม ได้แก่ ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๘๐) นโยบายและแผนระดับชาติว่าด้วยความมั่นคงแห่งชาติ (พ.ศ.๒๕๖๒-๒๕๖๕) แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๖๔) ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ ระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๗๙) แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรผสมผสาน (Integrated Farming) แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินโครงการ ทฤษฎีการบริหาร 4M ทฤษฎีกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking)

หลักการทรงงานของรัชกาลที่ ๙ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเสนอแนะแนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ รวมทั้งกลไกการดำเนินงานที่จะมาเสริมให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

สรุป

การทบทวนวรรณกรรมในบทที่ ๒ สามารถอธิบายถึงปัจจัยที่สนับสนุน และผลักดันให้สามารถดำเนินตามกระบวนการทำเกษตรผสมผสาน ที่ดำเนินการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้ประสบความสำเร็จ โดยสามารถพิจารณาได้จาก ได้แก่ ได้แก่ ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๘๐) นโยบายและแผนระดับชาติว่าด้วยความมั่นคงแห่งชาติ (พ.ศ.๒๕๖๒-๒๕๖๕) แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๖๔) ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ ระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๗๙) แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรผสมผสาน (Integrated Farming) ซึ่งล้วนแล้วแต่ต้องการให้ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง” โดยเฉพาะการวางรากฐานและการพัฒนาภาคการเกษตรในระยะยาวอันจะนำไปสู่การพัฒนาและแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ ต่อเนื่อง และมีประสิทธิภาพ โดยใช้ “แนวคิดเกษตรผสมผสาน (Integrated Farming)” ซึ่งเป็นแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ที่มีวัตถุประสงค์หลัก คือ มุ่งแก้ไขปัญหาคความแห้งแล้ง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือการแก้ปัญหาเรื่องน้ำในการประกอบอาชีพของเกษตรกร ทั้งนี้ นอกจากการแก้ปัญหาในเรื่องน้ำแล้ว เกษตรผสมผสาน ยังจะช่วยในการแก้ปัญหาการขาดแคลนอาหารและการมีงานทำของเกษตรกร กล่าวคือ หากเกษตรกรทำเกษตรผสมผสานแล้ว จะไม่ขาดแคลนน้ำในการเพาะปลูก ซึ่งจะช่วยให้เกษตรกรสามารถดำรงชีพได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้การศึกษาแนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ รวมทั้งกลไกการดำเนินงานที่จะมาเสริมให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมเกิดความเข้าใจมากขึ้น ผู้วิจัยจึงได้มีการศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินโครงการ ทฤษฎีการบริหาร 4M ทฤษฎีกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) หลักการทรงงานของรัชกาลที่ ๙ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อจะสามารถนำแนวคิดและวิธีการต่าง ๆ ที่ได้มาพัฒนากรอบแนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งกลไกการดำเนินงานที่จะมาเสริมให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

ผลจากการทบทวนวรรณกรรม ได้สะท้อนให้เห็นถึง ปัญหา อุปสรรค ปัจจัยที่สนับสนุน และผลักดัน รวมทั้งปัจจัยสู่ความสำเร็จให้การนำเกษตรผสมผสาน มาขับเคลื่อนภาคเกษตรก้าวไกลด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม ตลาดนำการผลิต ชีวิตเกษตรกรมีคุณภาพ ทรัพยากรการเกษตรมีความสมดุลและยั่งยืน ซึ่งในบทต่อไปจะเป็นการศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับหน่วยบัญชาการทหารพัฒนากับการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานในลำดับต่อไป

บทที่ ๓

สถานการณ์การเกษตรที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ ที่หน่วยทหารพัฒนา (นทพ.) รับผิดชอบ

สถานการณ์การพัฒนาภาคการเกษตรของประเทศไทย หลังจากมีการประกาศใช้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ ในปี พ.ศ.๒๕๐๔ เป็นต้นมานั้น เป็นที่ชัดเจนแล้วว่า สิ่งที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่ง คือ การทำเกษตรกรรม ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมา พบว่า อุปสรรคประการสำคัญในการพัฒนาการเกษตรของไทย คือ การยังมีได้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่อย่างเต็ม ประสิทธิภาพ ดังนั้น ตามวิสัยทัศน์ของหน่วยทหารพัฒนา (นทพ.) ซึ่ง “เป็นหน่วยงานหลักชั้นเยี่ยม ของกองทัพไทย ในด้านการพัฒนาเพื่อความมั่นคงและเตรียมความพร้อมของทรัพยากรบุคคล ชุมชน พื้นที่ เพื่อป้องกันภัยคุกคามทุกรูปแบบ และประชาชนมีความเชื่อมั่นศรัทธาต่อกองทัพไทย” จึงมีส่วน สำคัญอย่างยิ่งในการยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและผู้บริโภคให้ดีขึ้นจากการประกอบอาชีพ เกษตรกรรม และสามารถพึ่งตนเองได้ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนการสนับสนุน ส่งเสริมให้ราษฎรได้มีความรู้ในการประกอบอาชีพด้านการเกษตรการปศุสัตว์และการประมงที่ถูกต้อง รวมทั้งการจัดตั้งกลุ่มตามสาขาอาชีพ โดยเน้นให้เกิดวงจรการค้าเงินงานที่ราษฎรสามารถนำไปขยาย ผลต่อไปได้ ดังนั้นการศึกษาเรื่อง “แนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ” ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษารายละเอียดตามประเด็น หัวข้อ ดังนี้

๑. ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของ หน่วยทหารพัฒนา (นทพ.)
๒. การจัดโครงสร้างของหน่วยงานที่สัมพันธ์กับพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยของ นทพ.
๓. ระเบียบและแผนงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการด้านเกษตรผสมผสาน
๔. การดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับด้านเกษตรผสมผสานในพื้นที่ที่รับผิดชอบของ นทพ.
๕. ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญด้านเกษตรผสมผสานในประเทศไทย และในพื้นที่ที่ นทพ. รับผิดชอบ
๖. สรุป

ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของ หน่วยทหารพัฒนา (นทพ.)

๑. ความเป็นมา ของ นทพ.

เมื่อ พ.ศ.๒๔๗๕ พรรคคอมมิวนิสต์จีนแห่งประเทศไทย ได้จัดตั้งขึ้นโดยการแยกตัว ออกจากพรรคคอมมิวนิสต์มลายู และได้มีการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์อย่างลับ ๆ ในหมู่กรรมกรชาวจีน ชาวไทย นักหนังสือพิมพ์ ครู นักศึกษา และนักเรียน

ในปี พ.ศ.๒๔๘๕ ได้มีการก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ไทย ต่อมาประเทศไทยได้ยกเลิก กฎหมายว่าด้วยคอมมิวนิสต์ เนื่องจากไทยต้องการเข้าไปเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ อีกทั้ง

สาธารณรัฐสหภาพโซเวียตรัสเซีย เรียกร้องให้ยกเลิกกฎหมายดังกล่าวด้วย โดยอ้างว่ากฎหมายของไทยฉบับนี้ขัดต่อปฏิญญาสากล ว่าด้วยสิทธิมนุษยชน จากผลของการยกเลิกกฎหมายว่าด้วยคอมมิวนิสต์ทำให้คอมมิวนิสต์ในประเทศไทยสามารถดำเนินการได้อย่างเปิดเผย

ปี พ.ศ. ๒๕๐๕ ฯพณฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี และ ผู้บัญชาการทหารสูงสุดในขณะนั้น ได้ตระหนักถึงจุดอ่อนทางสังคมที่กลุ่มคนที่ฝังใจในลัทธิคอมมิวนิสต์ อาศัยความยากจนของราษฎรเป็นเงื่อนไขในการสร้างความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับประชาชน เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าว จึงได้จัดตั้ง หน่วยงานพิเศษ เรียกว่า กองอำนวยการกลางรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ หรือ กรป.กลาง เพื่อประสานการปฏิบัติ และรวมขีดความสามารถของส่วนราชการต่าง ๆ มาไว้ในที่เดียวกัน รวมทั้งสิ้น ๑๓ ส่วนราชการ แล้วนำขีดความสามารถเหล่านี้จัดเป็น หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ ขึ้นตรงต่อ กรป.กลาง ออกไปพัฒนาท้องถิ่นทุรกันดาร ณ จังหวัดต่าง ๆ เพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนและดึงประชาชนไม่ให้หลงผิดไปร่วมมือกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ทำให้สถานการณ์ความขัดแย้งคลี่คลายและกลับสู่ความสงบสุขในที่สุด แต่ภารกิจในการพัฒนายังดำเนินต่อมา โดย ต่อเนื่องครั้งต่อมาเมื่อวันที่ ๕ เมษายน ๒๕๓๔ กองบัญชาการทหารสูงสุด ได้จัดตั้ง สำนักงานพัฒนาภาคขึ้น เพื่อให้ทำหน้าที่บังคับบัญชาหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ต่าง ๆ ต่อมาใน ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๐ ได้เปลี่ยนชื่อ กองอำนวยการกลางรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ เป็น หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา เพื่อให้เหมาะสมกับสถานะการของโลก สถานการณ์ในภูมิภาคและสิ่งแวดล้อมภายในประเทศ ซึ่งหมดยุคของสงครามเย็นสู่ยุคโลกาภิวัตน์ สามารถสนองนโยบายของรัฐบาลในอันที่จะทำให้กองทัพมีบทบาทในการพัฒนาประเทศในยามสงบและช่วยเหลือสังคมต่อไป

๒. วิสัยทัศน์ พันธกิจ ภารกิจ โครงสร้างการจัด ของ นทพ.

๒.๑ วิสัยทัศน์ นทพ.

“นทพ. เป็นหน่วยงานหลักชั้นเยี่ยมของกองทัพไทยในด้านการพัฒนาเพื่อความมั่นคง โดยเตรียมความพร้อมของทรัพยากร บุคคล ชุมชน พื้นที่ เพื่อป้องกันภัยคุกคามทุกรูปแบบ และประชาชนมีความเชื่อมั่น ศรัทธา ต่อกองทัพไทย”

๒.๒ พันธกิจของ นทพ.

๒.๒.๑ พิทักษ์รักษา ปกป้อง และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ และส่งเสริมการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

๒.๒.๒ สนับสนุนการพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงของชาติ และเตรียมความพร้อมในการป้องกันประเทศ

๒.๒.๓ ช่วยเหลือประชาชน สนับสนุนการป้องกันและแก้ไขปัญหาสาธารณภัย และภัยพิบัติ

๒.๒.๔ สนับสนุนภารกิจของรัฐบาลในการแก้ไขปัญหาสำคัญเร่งด่วนของชาติ ตลอดจนปฏิบัติภารกิจอื่นตามที่ได้รับมอบหมาย

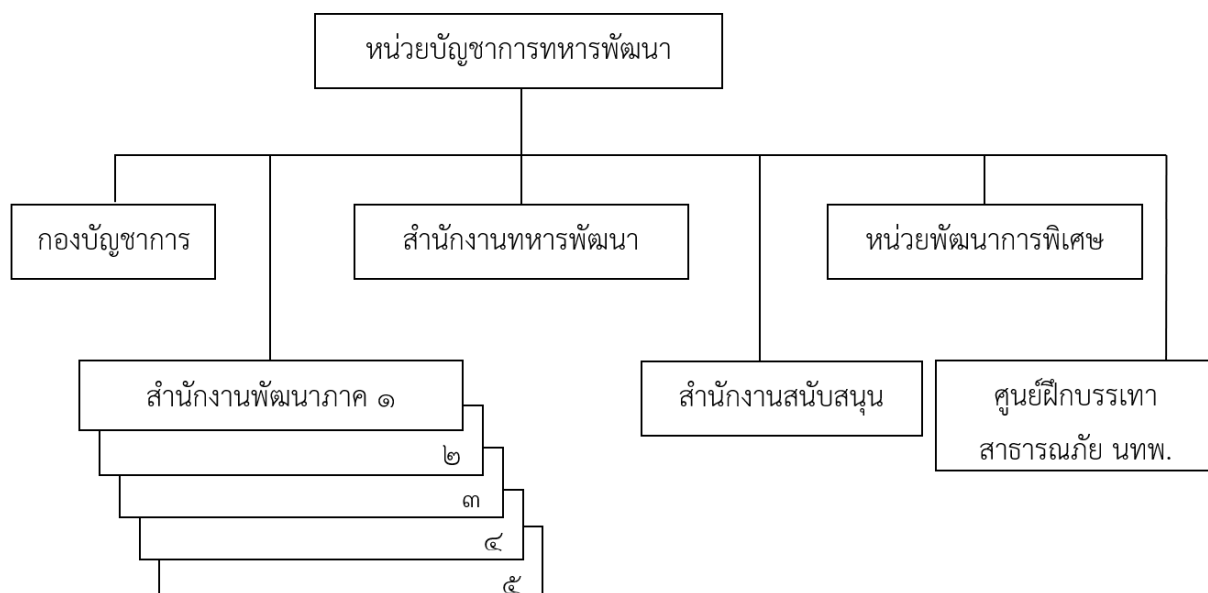
๒.๓ ภารกิจของ นทพ.

นทพ. มีหน้าที่พิจารณาเสนอความเห็นเกี่ยวกับนโยบาย วางแผน อำนวยการ ประสาน งาน และดำเนินการพัฒนาประเทศเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ สนับสนุนภารกิจของรัฐในการพัฒนาชาติการป้องกันและแก้ไขปัญหาจากภัยพิบัติ และการช่วยเหลือประชาชน ตลอดจน

ปฏิบัติการกิจอื่นใดตามที่ได้รับมอบหมายมีผู้บัญชาการหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา เป็นผู้บังคับบัญชารับผิดชอบ

๒.๔ โครงสร้างการจัด ของ นทพ.

แผนภาพที่ ๓-๑ โครงสร้างการจัด หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา

ที่มา : หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา, ๒๕๖๔

๒.๔.๑ กองบัญชาการ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา มีหน้าที่ควบคุมบังคับบัญชา วางแผน อำนวยการ ประสานงาน กำกับดูแล เพื่อให้งานฝ่ายอำนวยการงานฝ่ายกิจการพิเศษ การปฏิบัติงานพัฒนา และการปฏิบัติการกิจอื่น ๆ บรรลุภารกิจ ตามที่ได้รับมอบหมาย มีหน่วยขึ้นตรง ๙ หน่วย แบ่งเป็น ๓ กลุ่มภารกิจ ประกอบด้วย

๒.๔.๒ กลุ่มปฏิบัติการจำนวน ๖ หน่วย ได้แก่

๒.๔.๒.๑ สำนักงานพัฒนาภาค ๑ - ๕ มีหน้าที่เป็นส่วนปฏิบัติหลักในการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและช่วยเหลือประชาชน โดย สำนักงานพัฒนาภาคทั้ง ๕ สำนักงาน มีหน่วยขึ้นตรงประกอบด้วย (๑) หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ ๖ หน่วย รวมทั้งสิ้น ๓๐ หน่วย ตั้งอยู่ทุกภาคของประเทศ (๒) หน่วยช่างพัฒนา มีหน้าที่ก่อสร้าง ซ่อมบำรุงเส้นทาง สะพาน ขุดเจาะ บ่อน้ำบาดาล บ่อน้ำตื้น การพัฒนาบ่อน้ำบาดาล รวมทั้งงานช่างอื่นๆ (๓) สถานีวิทยุกระจายเสียง มีหน้าที่ ส่งกระจายเสียงเผยแพร่ข่าวสาร วิชาการด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับอาชีพและความเป็นอยู่ของประชาชน เป็นสื่อที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างประชาชน ทหาร และรัฐบาล

๒.๔.๒.๒ หน่วยพัฒนาการพิเศษ เป็นหน่วยงานก่อสร้างใช้ในการช่วยส่วนรวม เพื่อสนับสนุนงานของสำนักงานพัฒนาภาคให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๒.๔.๓ กลุ่มศึกษาและวิจัยจำนวน ๒ หน่วย ได้แก่

๒.๔.๓.๑ สำนักงานทหารพัฒนา มีหน้าที่ส่งเสริมและสนับสนุนพัฒนาอาชีพด้านการเกษตร ปศุสัตว์ วิชาชีพด้านการช่างให้แก่ทหารกองประจำการและประชาชน นอกจากนั้นได้ดำเนินการวิจัยพัฒนา และส่งเสริมการขยายพันธุ์สัตว์ การผสมเทียม และการผลิตอาหารสัตว์ มีหน่วยขึ้นตรงประกอบด้วย (๑) กองการสนับสนุนและขยายพันธุ์สัตว์ (๒) กองการเกษตรและสหกรณ์ และ (๓) หน่วยส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ที่ ๑ - ๕

๒.๔.๓.๒ ศูนย์ฝึกบรรเทาสาธารณภัย ที่มีเป้าหมายที่จะพัฒนาให้เป็นศูนย์ฝึกการช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมและบรรเทาภัยพิบัติของอาเซียน

๒.๔.๔ กลุ่มสนับสนุน จำนวน ๑ หน่วย ได้แก่ สำนักงานสนับสนุน มีหน้าที่สนับสนุนงานด้านส่งกำลัง ซ่อมบำรุง การขนส่ง และการบริการอื่น ๆ ให้แก่หน่วยขึ้นตรงหน่วยบัญชาการทหารพัฒนาทั้งส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค รวมทั้งให้การบริการทางการแพทย์แก่กำลังพลของหน่วยและครอบครัว ตลอดจนประชาชนทั่วไป

การจัดโครงสร้างของหน่วยงานที่สัมพันธ์กับพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยของ นทพ.

๑. สำนักงานพัฒนาภาค ๑ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา (สนภ.๑ นทพ.)

๑.๑ ความเป็นมาของ สำนักงานพัฒนาภาค ๑ นทพ.

สำนักงานพัฒนาภาค ๑ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา กองบัญชาการกองทัพไทย จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๕๓๔ โดยเป็นหน่วยขึ้นตรงของ กองอำนวยการกลางรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ หรือ “กรป.กลาง” มีที่ตั้งเดิม ณ อาคาร ๖๐๑ สนามเสือป่า กรุงเทพมหานคร และเมื่อวันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๓๗ ได้ย้ายที่ตั้งหน่วยเข้ามาอยู่ ณ ที่ตั้งปัจจุบัน บ้านหนองเค็ดใหม่ ตำบลท่าถ่าน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา มีพื้นที่ในการดูแลใช้ประโยชน์ จำนวน ๑๔๐ ไร่ ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๔๐ กองอำนวยการกลางรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ ได้เปลี่ยนนามหน่วยเป็น “หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา” จึงเปลี่ยนนามหน่วยเป็น “สำนักงานพัฒนาภาค ๑ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา กองบัญชาการกองทัพไทย”

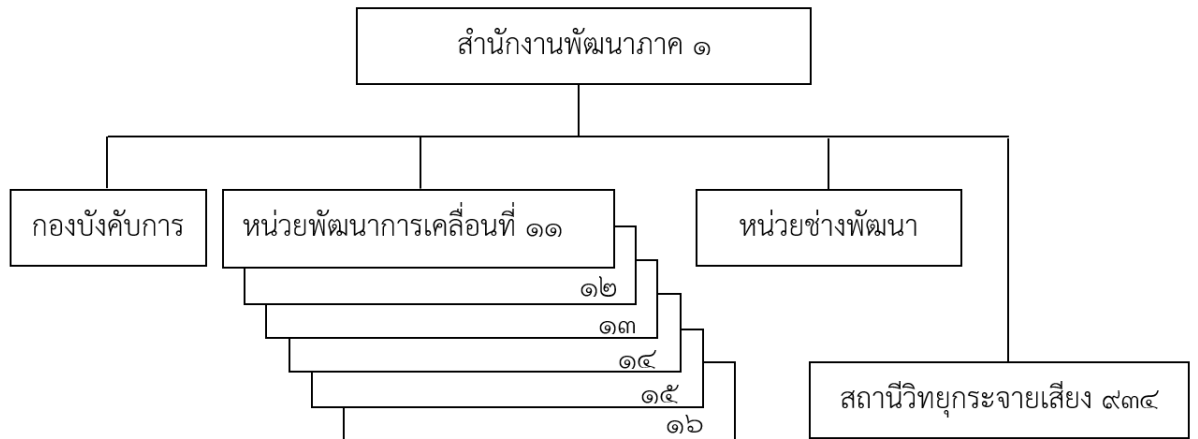
๑.๒ ภารกิจ โครงสร้างการจัด ของ สำนักงานพัฒนาภาค ๑ นทพ.

๑.๒.๑ ภารกิจ ของ สำนักงานพัฒนาภาค ๑ นทพ.

สำนักงานพัฒนาภาค ๑ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา กองบัญชาการกองทัพไทย มีภารกิจเช่นเดียวกับ สำนักงานพัฒนาภาคอื่นๆ โดยมีภารกิจในการดำเนินการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงงานด้านบรรเทาสาธารณภัย และการช่วยเหลือประชาชน ตลอดจนงานที่ได้รับมอบหมาย มีผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนา ภาค ๑ เป็นผู้บังคับบัญชารับผิดชอบ

๑.๒.๒ โครงสร้างการจัด ของ สำนักงานพัฒนาภาค ๑ นทพ.

แผนภาพที่ ๓-๒ โครงสร้างการจัด สำนักงานพัฒนาภาค ๑ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา

ที่มา : หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา, ๒๕๖๔

๑.๓ บัญชีแสดงที่ตั้งหน่วยขึ้นตรงของสำนักงานพัฒนาภาค ๑ นทพ.

ตารางที่ ๓-๑ บัญชีแสดงที่ตั้งหน่วยขึ้นตรงของสำนักงานพัฒนาภาค ๑ นทพ.

หน่วย	สถานที่ตั้ง			
	บ้าน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด
สนภ.๑ นทพ.	หนองเค็ด	ท่าถ่าน	พนมสารคาม	ฉะเชิงเทรา
หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ ๑๑ สำนักงานพัฒนาภาค ๑ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา (นพค.๑๑ สนภ.๑ นทพ.)	วังเกียง	ท่าขนุน	ทองผาภูมิ	กาญจนบุรี
หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ ๑๒ สำนักงานพัฒนาภาค ๑ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา (นพค.๑๒ สนภ.๑ นทพ.)	แซร์อ	แซร์อ	วัฒนานคร	สระแก้ว
หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ ๑๓ สำนักงานพัฒนาภาค ๑ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา (นพค.๑๓ สนภ.๑ นทพ.)	ทุ่งเคล็ด	วังจันทร์	แก่งกระเจาน	เพชรบุรี
หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ ๑๔ สำนักงานพัฒนาภาค ๑ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา (นพค.๑๔ สนภ.๑ นทพ.)	ตากแว้งล่าง	บ่อพลอย	บ่อไร่	ตราด
หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ ๑๕ สำนักงานพัฒนาภาค ๑ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา (นพค.๑๕ สนภ.๑ นทพ.)	ชุมทหาร	ห้วยคต	ห้วยคต	อุทัยธานี
หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ ๑๖ สำนักงานพัฒนาภาค ๑ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา (นพค.๑๖ สนภ.๑ นทพ.)	หนองนารี	สะเดียง	เมือง	เพชรบูรณ์
สถานีวิทยุกระจายเสียง ๙๓๔	เขากิว	สะแกกรัง	เมือง	อุทัยธานี
หน่วยช่างพัฒนา (ช.พัฒนา)	หนองเค็ด	ท่าถ่าน	พนมสารคาม	ฉะเชิงเทรา

ที่มา : หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา, ๒๕๖๔

๑.๔ การแบ่งพื้นที่ความรับผิดชอบของ สำนักงานพัฒนาภาค ๑ นทพ.

รับผิดชอบพื้นที่ภาคกลาง รวม ๒๘ จังหวัด ได้แก่ กรุงเทพมหานคร, จ.นนทบุรี และ
จังหวัดอื่น ๆ ดังนี้

ตารางที่ ๓-๒ พื้นที่ความรับผิดชอบ ของ หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ ๑๑ - ๑๖ สนภ.๑ นทพ.

หน่วย	พื้นที่ความรับผิดชอบ
นพค.๑๑ สนภ.๑ นทพ.	จ.กาญจนบุรี, จ.สุพรรณบุรี, จ.อ่างทอง และ จ.นครปฐม
นพค.๑๒ สนภ.๑ นทพ.	จ.สระแก้ว, จ.ปราจีนบุรี, จ.นครนายก, จ.ฉะเชิงเทรา และ จ.สมุทรปราการ
นพค.๑๓ สนภ.๑ นทพ.	จ.ราชบุรี, จ.เพชรบุรี, จ.ประจวบคีรีขันธ์, จ.สมุทรสงคราม และ จ.สมุทรสาคร
นพค.๑๔ สนภ.๑ นทพ.	จ.ชลบุรี, จ.ระยอง, จ.จันทบุรี และ จ.ตราด
นพค.๑๕ สนภ.๑ นทพ.	จ.อุทัยธานี, จ.ชัยนาท, จ.สิงห์บุรี และ จ.พระนครศรีอยุธยา
นพค.๑๖ สนภ.๑ นทพ.	จ.เพชรบูรณ์, จ.ลพบุรี, จ.สระบุรี และ จ.ปทุมธานี

ที่มา : หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา, ๒๕๖๔

๒. สำนักงานพัฒนาภาค ๒ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา (สนภ.๒ นทพ.)

๒.๑ ความเป็นมา ของ สำนักงานพัฒนาภาค ๒ นทพ.

สำนักงานพัฒนาภาค ๒ เป็นหน่วยขึ้นตรงของ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา จัดตั้ง
เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๔ มีที่ตั้ง ณ ค่ายยุทธศิลป์ประสิทธิ์ ต.โนนสูง อ.เมือง จ.อุดรธานี มีพื้นที่
ที่ตั้งหน่วยทั้งหมด ประมาณ ๒๐๐ ไร่

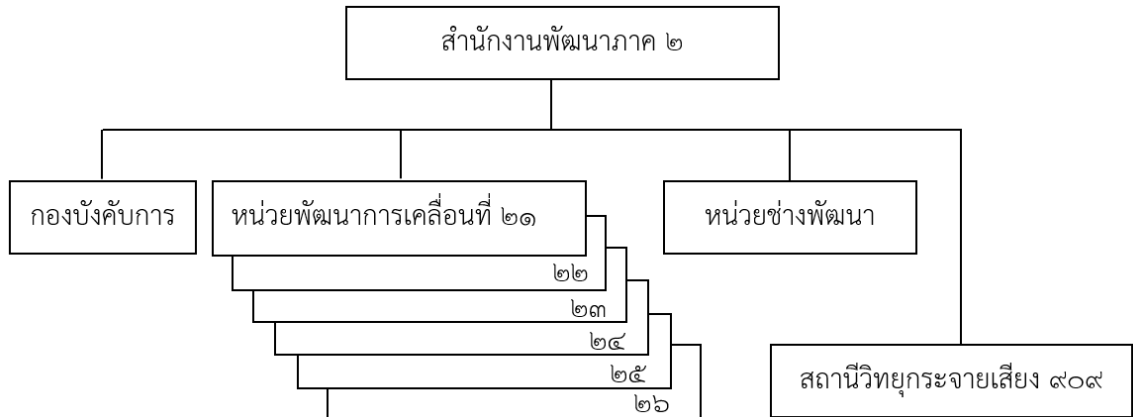
๒.๒ ภารกิจ โครงสร้างการจัด ของ สำนักงานพัฒนาภาค ๒ นทพ.

๒.๒.๑ ภารกิจ ของ สำนักงานพัฒนาภาค ๒ นทพ. (สนภ.๒ นทพ.)

มีหน้าที่วางแผน อำนวยการ ประสานงาน และดำเนินการ เพื่อเสริมสร้างความ
มั่นคงของชาติด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมจิตวิทยาของประเทศในท้องถิ่นทุรกันดารและใน
พื้นที่ที่กำหนด รวมทั้งการช่วยเหลือ ประชาชนในพื้นที่ที่กำหนด ตลอดจนปฏิบัติการกิจอื่น ๆ ตามที่
ได้รับมอบหมาย มีผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนา ภาค ๒ เป็นผู้บังคับบัญชารับผิดชอบ

๒.๒.๒ โครงสร้างการจัด ของ สำนักงานพัฒนาภาค ๒ นทพ.

แผนภาพที่ ๓-๓ โครงสร้างการจัด สำนักงานพัฒนาภาค ๒ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา

ที่มา : หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา, ๒๕๖๔

๒.๓ บัญชีแสดงที่ตั้งหน่วยขึ้นตรงของสำนักงานพัฒนาภาค ๒ นทพ.

ตารางที่ ๓-๓ บัญชีแสดงที่ตั้งหน่วยขึ้นตรงของสำนักงานพัฒนาภาค ๒ นทพ.

หน่วย	สถานที่ตั้ง			
	บ้าน	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด
สนภ.๒ นทพ.	ค่ายยุทธศิลป์ประสิทธิ์	โนนสูง	เมือง	อุดรธานี
นพค.๒๑ สนภ.๒ นทพ.	โคกหนองแวง	นาูง	ศรีธาตุ	อุดรธานี
นพค.๒๒ สนภ.๒ นทพ.	ทางหลวง	บ้านแก้ง	นาแก	นครพนม
นพค.๒๓ สนภ.๒ นทพ.	ท่าสวรรค์	ท่าสวรรค์	นาดัวง	เลย
นพค.๒๔ สนภ.๒ นทพ.	ศรีมงคล	คำชะอี	คำชะอี	มุกดาหาร
นพค.๒๕ สนภ.๒ นทพ.	ศูนย์กลาง	ด่านศรีสุข	กิ่ง อ.โพธิ์ตาก	หนองคาย
นพค.๒๖ สนภ.๒ นทพ.	โคกพัฒนา	ไร่	พรรณานิคม	สกลนคร
สถานีวิทยุกระจายเสียง ๙๐๙	รุ่งพัฒนา	ธาตุนาเวง	เมือง	สกลนคร
ช.พัฒนา	ค่ายยุทธศิลป์ประสิทธิ์	โนนสูง	เมือง	อุดรธานี

ที่มา : หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา, ๒๕๖๔

๒.๔ การแบ่งพื้นที่ความรับผิดชอบของสำนักงานพัฒนาภาค ๒ นทพ.

สำนักงานพัฒนาภาค ๒ นทพ. รับผิดชอบพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ตอนบน รวม ๑๐ จังหวัด ดังนี้

ตารางที่ ๓-๔ พื้นที่ความรับผิดชอบ ของ หน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ ๒๑ - ๒๖ สนภ.๒ นทพ.

หน่วย	พื้นที่ความรับผิดชอบ
นพค.๒๑ สนภ.๒ นทพ.	จ.อุตรธานี และ จ.ขอนแก่น
นพค.๒๒ สนภ.๒ นทพ.	จ.นครพนม
นพค.๒๓ สนภ.๒ นทพ.	จ.เลย และ จ.หนองบัวลำภู
นพค.๒๔ สนภ.๒ นทพ.	จ.มุกดาหาร และ จ.กาฬสินธุ์
นพค.๒๕ สนภ.๒ นทพ.	จ.หนองคาย
นพค.๒๖ สนภ.๒ นทพ.	จ.สกลนคร และ จ.บึงกาฬ

ที่มา : หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา, ๒๕๖๔

ระเบียบและแผนงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการด้านเกษตรผสมผสาน

ระเบียบและแผนงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการด้านเกษตรผสมผสาน ได้แก่ ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน พ.ศ.๒๕๕๔ ระเบียบกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ว่าด้วยการส่งเสริมและการจัดสวัสดิการสำหรับปราชญ์เกษตรของแผ่นดิน พ.ศ.๒๕๕๑ และ แผนงานส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ สามารถอธิบายได้ดังนี้

๑. ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน พ.ศ.๒๕๕๔

เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนที่รัฐบาลได้กำหนดให้เป็นแผนพัฒนาภาคเกษตรที่สำคัญ ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ เป็นต้นมา ให้สามารถพัฒนาต่อไปอย่างเป็นระบบ มีการประสานการดำเนินงานและการบูรณาการความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ในการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน เพื่อประโยชน์ในการขยายผลการพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนให้เป็นรูปธรรม อันจะนำไปสู่การสร้างสมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศของประเทศ รวมทั้งยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและผู้บริโภคให้ดีขึ้นจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และสามารถพึ่งตนเองได้ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๒. ระเบียบกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ว่าด้วยการส่งเสริมและการจัดสวัสดิการสำหรับปราชญ์เกษตรของแผ่นดิน พ.ศ.๒๕๕๑

โดยที่เป็นการสมควรให้การยกย่องและเชิดชูเกียรติแก่ผู้ทรงภูมิปัญญาด้านการเกษตรในสาขาต่าง ๆ ซึ่งเป็นผู้ที่มีคุณความดี มีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์สมควรเป็นปราชญ์เกษตรของแผ่นดินให้ได้รับการดูแลด้านสวัสดิการและสนับสนุนให้มีการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ และความสามารถสู่สังคม โดยเป็นการดำเนินการตามแนวนโยบายแห่งรัฐ ด้านการรักษาและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทย เพื่อการพัฒนาด้านการเกษตรของประเทศให้บรรลุผลสัมฤทธิ์

๓. แผนงานส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์

เป็นการสนับสนุนส่งเสริมให้ราษฎรได้มีความรู้ในการประกอบอาชีพด้านการเกษตร การปศุสัตว์ และการประมงที่ถูกต้อง รวมทั้งการจัดตั้งกลุ่มตามสาขาอาชีพ โดยเน้นให้เกิดวงจรการค้าดำเนินงานที่ราษฎรสามารถนำไปขยายผลต่อไปได้ เช่น การผลิตและจัดหา สุกร, เป็ด, ไก่ และ พืชผักสวนครัว เพื่อแจกจ่ายแก่ราษฎร และสนับสนุนโครงการอาหารกลางวันของโรงเรียนในพื้นที่ห่างไกล การผสมเทียมโคโดยใช้น้ำเชื้อพ่อโคพันธุ์แท้จากต่างประเทศที่ นทพ. ผลิตได้เอง การผลิตพันธุ์ปลาชนิดต่าง ๆ ที่ เป็นความต้องการของตลาด เพื่อแจกจ่ายแก่ราษฎรและแหล่งน้ำตามธรรมชาติ การสนับสนุน และส่งเสริมอาชีพต่าง ๆ เช่น การสร้างโรงเรือนเพาะเห็ดโรงเพาะชำ การส่งเสริมการปลูกพืชผักสมุนไพร ไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้ดอกไม้ประดับ การสร้างทุ่งหญ้า เลี้ยงสัตว์ การสนับสนุนพืชและสัตว์เศรษฐกิจ

การดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับด้านเกษตรผสมผสานในพื้นที่ที่รับผิดชอบของ นทพ.

การดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับด้านเกษตรผสมผสานในพื้นที่ที่รับผิดชอบของ นทพ.

๑. หน่วยบัญชาการทหารพัฒนาได้ดำเนินงานพัฒนาช่วยเหลือประชาชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ตาม ๘ แผนงานหลัก ดังนี้

๑.๑ แผนงานสร้างเส้นทางคมนาคม เป็นการก่อสร้าง และซ่อมปรับปรุงเส้นทางประเภทต่าง ๆ เพื่อให้ราษฎรได้รับความสะดวกในการสัญจร รวมทั้งการขนส่งผลผลิตทางการเกษตร หรือการประกอบอาชีพอื่น ในหนึ่งหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่เมื่อมีกำลังพลและเครื่องจักรกลครบตามอัตรา จะมีขีดความสามารถในการก่อสร้างทางลาดยางได้ประมาณ ๑๐ กิโลเมตรต่อปี และสร้างทางลูกรังได้ประมาณ ๓๐ กิโลเมตรต่อปี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับงบประมาณที่ นทพ. ได้รับในแต่ละปี

๑.๒ แผนงานส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ เป็นการสนับสนุนส่งเสริมให้ราษฎรได้มีความรู้ในการประกอบอาชีพด้านการเกษตร การปศุสัตว์และการประมงที่ถูกต้อง รวมทั้งการจัดตั้งกลุ่มตามสาขาอาชีพ โดยเน้นให้เกิดวงจรการค้าดำเนินงานที่ราษฎรสามารถนำไปขยายผลต่อไปได้ เช่น การผลิตและจัดหาสุกร, เป็ด, ไก่ และ พืชผักสวนครัว เพื่อแจกจ่ายแก่ราษฎร และสนับสนุนโครงการอาหารกลางวันของโรงเรียนในพื้นที่ห่างไกล การผสมเทียมโค โดยใช้น้ำเชื้อพ่อโคพันธุ์แท้จากต่างประเทศที่ นทพ. ผลิตได้เอง ทำการผสมเทียมให้แก่แม่โคพันธุ์พื้นเมืองของเกษตรกร การผลิตพันธุ์ปลาน้ำจืดชนิดต่าง ๆ ที่ เป็นความต้องการของตลาด เพื่อสนับสนุนเกษตรกร แจกจ่ายแก่ราษฎร และแหล่งน้ำตามธรรมชาติ การจัดตั้งโครงการประมงหมู่บ้าน ประมงโรงเรียน การสนับสนุน และส่งเสริมอาชีพต่าง ๆ เช่น การสร้างโรงเรือนเพาะเห็ด โรงเพาะชำ การเพาะพันธุ์กล้าไม้ยืนต้น การส่งเสริมการปลูกพืชผักสมุนไพร ไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้ดอกไม้ประดับ การสร้างทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ การผลิตเมล็ดพันธุ์หญ้าเพื่อเป็นอาหารสัตว์ การสนับสนุนพืชและสัตว์เศรษฐกิจ รวมทั้งโครงการสหกรณ์การเกษตรซึ่งในปัจจุบันมีสหกรณ์การเกษตรในความดูแลรับผิดชอบของ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา จำนวน ๓๕ แห่ง กระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาค

๑.๓ แผนงานพัฒนาแหล่งน้ำ เป็นการช่วยเหลือราษฎรให้มีน้ำสำหรับอุปโภคบริโภคอย่างพอเพียง ทั้งน้ำเพื่อการเกษตร และการอุปโภคบริโภค สามารถแบ่งได้ ดังนี้

๑.๓.๑ งานน้ำผิวดิน ได้แก่ การขุดสระเก็บน้ำ ขุดคูระบายน้ำ ขุดลอกแหล่งน้ำเดิม ซึ่งมีขีดความสามารถดำเนินการได้ประมาณ ๒๘๐,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตรต่อหนึ่งหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ต่อไป

๑.๓.๒ งานแหล่งน้ำใต้ดิน ได้แก่ การขุดเจาะบ่อน้ำบาดาล ทั้งบ่อน้ำตื้นและบ่อน้ำลึก มีขีดความสามารถดำเนินการได้ประมาณ ๓๐๐ แห่งต่อสำนักงานภาคต่อปี

๑.๔ แผนงานพัฒนาชุมชนและสาธารณสุขการ เป็นแผนงานที่ดำเนินการเพื่อเปิดโอกาสให้ราษฎรมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ พร้อมจัดสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ที่จำเป็นให้กับชุมชน เช่น การสร้างถนนภายในหมู่บ้าน การสร้างถังเก็บน้ำฝน สร้างระบบประปาหมู่บ้าน สนามเด็กเล่น ศาลาประชาคม ศาลาที่พักริมทาง การขุดเจาะบ่อน้ำบาดาล ระบบประปาภูเขา การแจกจ่ายถังเก็บน้ำพีอี (PE) ขนาดความจุ ๓,๐๐๐ ลิตร เพื่อแก้ปัญหาภัยแล้ง ประมาณไม่ต่ำกว่า ๑,๕๐๐ ถังต่อปี

๑.๕ แผนงานการสาธารณสุข เป็นการช่วยเหลือราษฎรที่เจ็บป่วยด้วยการสร้างสถานอนามัยให้แก่หมู่บ้านและประสานขอรับการสนับสนุนเจ้าหน้าที่ประจำสถานอนามัย การจัดชุดแพทย์เคลื่อนที่ให้บริการตรวจรักษาให้บริการถึงหมู่บ้าน รวมทั้งส่งเสริมสุขภาพอนามัย แนะนำการป้องกันโรค และการดำเนินชีวิตที่ถูกหลักสุขอนามัย นอกจากนี้ยังดำเนินการขุดเจาะบ่อน้ำบาดาล บ่อน้ำตื้น เพื่อให้ราษฎรในชนบท มีน้ำสะอาดสำหรับอุปโภคบริโภค

๑.๖ แผนงานการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นมุ่งเน้นส่งเสริมเพื่อเพิ่มคุณภาพทางการศึกษาให้แก่เยาวชนด้วยการส่งเสริมการศึกษาในโรงเรียน เช่น สร้างอาคารเรียน จัดหาอุปกรณ์การเรียน การกีฬา ทุนการศึกษา และการศึกษานอกโรงเรียน เช่น การจัดตั้งศูนย์เยาวชน การฝึกอาชีพให้แก่เยาวชน การขยายโอกาสทางการศึกษา และการฝึกอบรมอาชีพต่าง ๆ แก่ทหารกองประจำการ รวมทั้งกระตุ้นให้ราษฎรร่วมส่งเสริมทำนุบำรุงศาสนา ตลอดจนอนุรักษ์วัฒนธรรมประจำถิ่น

๑.๗ แผนงานการประชาสัมพันธ์และจิตวิทยา เป็นแผนงานที่มุ่งให้ประชาชนได้มีโอกาสรับทราบข่าวสารที่ถูกต้อง ตลอดจนการปลูกฝังอุดมการณ์ให้เกิดความรักและเทิดทูนในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ด้วยสื่อทุกชนิดที่มีอยู่ เช่น หอกระจายข่าว และสถานีวิทยุกระจายเสียงของหน่วย เป็นต้น โดยกำหนดนโยบายให้ผลิต และจัดรายการในภาคเอฟเอ็ม (FM) บางส่วน และภาคเอเอ็ม (AM) ทั้งหมด โดยใช้เจ้าหน้าที่ของหน่วยเองเป็นผู้ดำเนินการ

๑.๘ แผนงานสังคมสงเคราะห์และอื่น ๆ เป็นแผนงานที่ให้ความช่วยเหลือแก่ราษฎรผู้ยากไร้ รวมทั้ง ผู้ประสบภัยธรรมชาติ และภัยพิบัติต่าง ๆ ทั้งในระยะแรก ระยะฟื้นฟู และการพัฒนาสถานะแวดล้อมในระยะยาวหลังภัยพิบัติผ่านพ้น ซึ่งการช่วยเหลือตามแผนงานนี้จะกระทำในนามศูนย์บรรเทาสาธารณภัย หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา (ศบภ.นทพ.)

๒. การสนับสนุนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

๒.๑ โครงการเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
ดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนโครงการเกษตรผสมผสานฯ ให้กับราษฎร เช่น การส่งเสริมการปลูกสัตว์

การปลูกพืชผักสวนครัว การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ และชุดสระเก็บน้ำในไร่นา จำนวน ๑,๓๘๖ โครงการ ผู้ได้รับผลประโยชน์ ๓,๑๘๘ ราย

๒.๒ โครงการพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำ ดำเนินการปลูกป่า จำนวน ๑๒๕ ไร่ ก่อสร้างฝาย จำนวน ๒,๐๒๙ แห่ง เพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศ

๒.๓ โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ดำเนินการสนับสนุนโครงการฯ โดยการสำรวจเก็บรวบรวมพันธุกรรมพืชเพาะชำกล้าไม้หายาก และกำหนดรหัสประจำต้น เพื่อเป็นการปกป้องรักษาธรรมชาติและพันธุ์พืชในพื้นที่ รวมทั้งปลูกจิตสำนึกให้เยาวชนและประชาชนในการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชตามแนวพระราชดำริ

๒.๔ จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงเฉลิมพระเกียรติ ๘๔ พรรษา หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา เทิดไท้ มหาราชัน จำนวน ๘๔ ศูนย์

๒.๕ โครงการหมู่บ้านตัวอย่างตามรอยเท้าพ่อ นทพ. ได้จัดทำโครงการ “หมู่บ้านตัวอย่างตามรอยเท้าพ่อ” โดยคัดเลือกหมู่บ้านในการพัฒนาดำเนินการต่อเนื่อง ๓ ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๘ – ๒๕๖๐ รวม จำนวน ๘๙ หมู่บ้าน ที่พัฒนาตามแนวทางพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยมีการประกวดโครงการ “หมู่บ้านตัวอย่างตามรอยเท้าพ่อ” ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๐ แบ่งเป็น ๔ ประเภท และมีผลการประกวดฯ ดังนี้

๒.๕.๑ ด้านสิ่งแวดล้อม : ชนะเลิศ นพค.๓๓ สนภ.๓ นทพ., รองชนะเลิศ นพค.๔๕ สนภ.๔ นทพ.

๒.๕.๒ ด้านพัฒนาแหล่งน้ำ : ชนะเลิศ นพค.๕๒ สนภ.๕ นทพ., รองชนะเลิศ นพค.๑๔ สนภ.๑ นทพ.

๒.๕.๓ ด้านส่งเสริมอาชีพ : ชนะเลิศ นพค.๔๖ สนภ.๔ นทพ., รองชนะเลิศ นพค.๕๔ สนภ.๕ นทพ.

๒.๕.๔ ด้านการเกษตร : ชนะเลิศ นพค.๓๖ สนภ.๓ นทพ., รองชนะเลิศ นพค.๒๔ สนภ.๒ นทพ.

๓. แผนการปฏิบัติงานประจำปี ที่ผ่านมา

หน่วยบัญชาการทหารพัฒนามีแผนดำเนินการพัฒนาในพื้นที่ตำบลเป้าหมาย จำนวน ๗๒ ตำบล ใน ๔๗ จังหวัด (ปีงบประมาณ ๒๕๖๑) โดยมีงานที่สำคัญสรุปได้ ดังนี้

๓.๑ งานก่อสร้างเส้นทางคมนาคม และปรับปรุงเส้นทางคมนาคม จำนวน ๔๙๐ เส้นทาง

๓.๒ การจัดหาน้ำกินน้ำใช้ จำนวน ๑,๒๙๒ โครงการ

๓.๓ โครงการพัฒนาช่วยเหลือประชาชน จำนวน ๔๑๙ โครงการ

๓.๔ โครงการเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน ๒๑๘ โครงการ

๔. โครงการ ๗๐ พรรษา หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา เทิดไท้ องค์ราชัน

ศูนย์การเรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ใน “โครงการ ๗๐ พรรษา หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา เทิดไท้ องค์ราชัน” มี ดังนี้

๔.๑ กิจกรรมฐานการเรียนรู้ที่หลากหลาย โดยฐานการเรียนรู้ทั้งหมดได้มาจากการศึกษาเรียนรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ

ส่วนที่ ๑ ฐานการเรียนรู้หลัก (ฐานบังคับ) เช่น การปลูกผักอินทรีย์ การปลูกไม้ผลผสมผสาน การทำอู๋มอ๋องค้ำอาหาร การปลูกข้าวในบ่อซีเมนต์ การเลี้ยงไก่ไข่ การเลี้ยงเป็ดไข่ การเลี้ยงไก่พื้นเมือง การเลี้ยงปลาในบ่อพลาสติก การเลี้ยงปลาในบ่อซีเมนต์ การผลิตอาหารสัตว์แบบลดต้นทุน ระบบการกระจายน้ำแบบสปริงค์เกอร์ ระบบการกระจายน้ำแบบน้ำหยด การผลิตปุ๋ยอินทรีย์แบบไม่กลับกอง การเลี้ยงไส้เดือนเพื่อผลิตปุ๋ย เป็นต้น

ส่วนที่ ๒ ฐานการเรียนรู้รอง (ฐานเลือก) เช่น การปลูกพืชสมุนไพร การปลูกผักไฮโดรโปนิคส์ การปลูกพืชอาหารสัตว์ (หญ้าเนเปียร์ปากช่อง ๑) การปลูกพืชอาหารสัตว์ (หญ้าหวาน อีสราเอล) การปลูกไม้ ป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง การปลูกหญ้าแฝก การเพาะเห็ดในถุงพลาสติก การเพาะเห็ดฟางกองเตี้ย การเลี้ยงสุกรแบบธรรมชาติ (หมูหลุม) การเลี้ยงเป็ดเนื้อ การเลี้ยงนกกระทา การเพาะเลี้ยงหอยนา การเลี้ยงไก่วง การเลี้ยงด้วงสาคู การเพาะเลี้ยงผึ้งโพรง การเพาะเลี้ยงจิ้งหรีด การเลี้ยงปลานิลในกระชัง การเพาะเลี้ยงปูนา การเพาะเลี้ยงกุ้งฝอย การเพาะเลี้ยงกบในกระชัง การเพาะเลี้ยงกบในบ่อปูนซีเมนต์ เต้าเผาถ่านและน้ำส้มควันไม้ และจักรยานสูบน้ำพลังงานกลเพื่อการเกษตร โซล่าเซลล์เพื่อการเกษตร การผลิตแก๊สชีวภาพจากมูลสุกร โคก หนอง นา โมเดล เป็นต้น

๔.๒ จุดประสงค์การจัดทำโครงการฯ

๔.๒.๑ เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์ในการจัดทำฐานการเรียนรู้ เศรษฐกิจพอเพียง เฉลิมพระเกียรติฯ ให้มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ในปัจจุบันโดยพิจารณาสภาพแวดล้อม สภาพภูมิสังคมประกอบการพิจารณากำหนดหลักเกณฑ์ บทบาทของกิจกรรมฐานการเรียนรู้ของแต่ละฐาน

๔.๒.๒ เพื่อให้บุคคลที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมไปเป็นแนวคิดหรือแนวทางในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน วันจากสิ่งแวดล้อม พื้นที่ใช้สอยและการประยุกต์ใช้ในแต่ละพื้นที่ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด

๔.๒.๓ สามารถลดขีดจำกัดในการทำอาชีพและสามารถนำมาส่งเสริมรายได้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๔.๒.๔ สามารถพึ่งตนเองโดยใช้หลักความพอประมาณ คำนึงถึงความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี

๔.๒.๕ ตระหนักถึงการดำเนินชีวิตและการพัฒนาในทุกด้านที่ต้องเป็นไปอย่างมีขั้นตอน ไม่ประมาท ถูกต้องตามหลักวิชาการ

๔.๒.๖ มีคุณธรรม เป็นกรอบในการคิดและแนวปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าไปพร้อมกันอย่างสันติสุข มั่นคงและยั่งยืน

ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญด้านเกษตรผสมผสานในประเทศไทย และในพื้นที่ ที่ นทพ. รับผิดชอบ

๑. สถานการณ์เกษตรผสมผสานในประเทศไทย

เกษตรกรในภาคอีสานมีประสบการณ์ในการทำการเกษตรเชิงเดี่ยวที่หลากหลาย บางคนประสบความสำเร็จสามารถสร้างเศรษฐกิจครัวเรือน บางคนกลับมีหนี้สินต้องสูญเสียที่ดินทำกิน บ้างก็ได้ข้อสรุปว่าการเกษตรไม่ใช่ทางเลือกในการสร้างเศรษฐกิจครัวเรือนจึงอพยพสู่เมืองและต่างประเทศเพื่อหางานทำ ในขณะเดียวกัน มีเกษตรกรอีกส่วนหนึ่งที่ยังเลือกทำการเกษตร แต่ยุติการปลูกพืชเชิงเดี่ยวหันสู่ **เกษตรผสมผสาน** ซึ่งไม่เพียงแต่เพื่อลดต้นทุนการผลิตและลดการพึ่งพิงตลาดเท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญกับการผลิตที่คำนึงถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ตระหนักในคุณค่าความสมดุลของระบบนิเวศ อันจะนำไปสู่การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน รวมทั้งความปลอดภัยในห่วงโซ่อาหารที่ส่งผลต่อสุขภาพของผู้บริโภคและผู้ผลิตทั้งทางตรงและทางอ้อม (กิริติพร จูตะวิริยะ และ พัชรินทร์ ลาภานันท์, ๒๕๕๗)

นอกจากนี้ ในการนำเกษตรผสมผสานมาใช้ในการพัฒนาการเกษตรที่ผ่านมา เกษตรกรยังขาดความรู้ความเข้าใจในการวางแผนทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด คือ ดิน ทุน แรงงาน และการจัดการ ตลอดจนปัจจัยที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด มักจะทำการปลูกพืชชนิดเดียวรายได้ในครัวเรือนไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพในสภาวะปัจจุบัน เป็นผลให้เกิดการว่างงานในช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยว มีการเคลื่อนย้ายแรงงานบางส่วนจากภาคเกษตรกรรมสู่ภาคอุตสาหกรรม ก่อให้เกิดปัญหาทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง มีความจำเป็นต้องเร่งรัดและส่งเสริมให้เกษตรกรทำกิจกรรมเกษตรผสมผสาน (Integrated Farm) เช่น การเลี้ยงไก่ การเลี้ยงสุกรบนบ่อปลา การนำมูลสัตว์มาทำปุ๋ยใช้ ในการปลูกพืช เป็นต้น จะทำให้เกษตรกรใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนก่อให้เกิดเงินหมุนเวียนในไร่นา และมีรายได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และมีการให้แนวคิดในการจัดการไร่นาไว้ ดังนี้ (กรมส่งเสริมการเกษตร, ออนไลน์, ๒๕๓๗)

๑. เน้นการพัฒนาไร่นา โดยใช้หลักการจัดการไร่นาเพื่อเพิ่มรายได้ของเกษตรกรอย่างต่อเนื่องจากกิจกรรมการทำเกษตรผสมผสาน

๒. ส่งเสริมให้เกษตรกรมีความรู้โดยสามารถจัดการทรัพยากร ที่ดิน ทุน แรงงาน แหล่งน้ำ ปัจจัยการผลิตและเทคโนโลยีการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพ

๓. ลดความเสี่ยง ทำให้เกษตรกรสามารถตัดสินใจเลือกกิจกรรมการผลิตให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของตลาด และความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่

๔. ส่งเสริมให้เกษตรกรประกอบอาชีพ โดยยึดหลักปรับปรุงคุณภาพผลผลิต ลดต้นทุน การผลิตต่อหน่วย มีรายได้ต่อเนื่องและกำไรสูงสุด

๕. ส่งเสริมให้เกษตรกรรู้จักวางแผนการผลิตและงบประมาณฟาร์ม สามารถบันทึกกิจกรรมไร่นา และลงบัญชีไร่นาได้อย่างถูกต้อง

อย่างไรก็ตาม แม้การดำเนินการระบบเกษตรผสมผสานจะเป็นระบบการเกษตรที่ให้ผลผลิตกับเกษตรกรทั้งในด้านการมีอาหารเพียงพอ แก่การบริโภค การเพิ่มการมีงานทำ การมีรายได้อย่างต่อเนื่อง ลดความเสี่ยงจากการดำเนินกิจกรรมกระแสหลัก ลดการเคลื่อนย้ายแรงงาน

สามารถใช้ทรัพยากรภายในฟาร์มได้อย่างมีประสิทธิภาพและสามารถปรับปรุงสภาพแวดล้อมไม่ให้เกิดมลพิษ รักษาสมดุลของธรรมชาติไว้ แต่อย่างไรก็ดีระบบการทำฟาร์มผสมผสานในแต่ละสภาพของท้องถิ่นจะมี ความแตกต่างกันในด้านกิจกรรมที่จะมาดำเนินการ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการวางแผนการจัดการที่จะทำให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับสภาพเงื่อนไขทางด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ สังคม ของเกษตรกรแต่ละรายซึ่งจะมีความแตกต่างกัน โดยการดำเนินการระบบเกษตรผสมผสานจะมีข้อได้เปรียบและข้อจำกัด (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, ออนไลน์, ๒๕๕๕) ดังต่อไปนี้

ข้อได้เปรียบของการทำระบบเกษตรผสมผสาน คือ (๑) ลดความเสี่ยงเนื่องจากความแปรปรวนของสภาพลมฟ้าอากาศ ราคาผลผลิตที่ไม่แน่นอนและการระบาดของศัตรูพืช (๒) ลดต้นทุนการผลิต เพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรภายในฟาร์ม ได้แก่ ที่ดิน แรงงานและเงินทุน (๓) มีอาหารเพียงพอแก่การบริโภคภายในครัวเรือน และมีรายได้อย่างต่อเนื่องตลอดปี (๔) การใช้แรงงานสม่ำเสมอตลอดปี จึงช่วยลดปัญหาการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคการเกษตรไปสู่ภาคอื่น ๆ (๕) เกษตรกรจะมีเศรษฐกิจที่พอเพียง จึงเป็นผลให้มีสภาพความเป็นอยู่และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (๖) เป็นระบบการเกษตรที่เหมาะสมกับเกษตรกรรายย่อย

ข้อจำกัดของการทำระบบเกษตรผสมผสาน คือ (๑) เกษตรกรจะต้องมีที่ดิน แรงงาน ที่เหมาะสม (๒) เกษตรกรจะต้องมีความมานะ อดทน และขยันขันแข็ง (๓) ต้องมีการวางแผน และการจัดการทรัพยากรภายในฟาร์มตลอดจนเทคโนโลยีในการผลิตที่เหมาะสมสอดคล้อง สอดคล้องกับระบบการตลาดในท้องถิ่นและในระดับภูมิภาค

๒. สถานการณ์เกษตรผสมผสานในพื้นที่ นทพ. รับผิดชอบ (พื้นที่สนใจในงานวิจัย)

การดำเนินการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ สนภ.๑ และ สนภ.๒ นทพ. จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) พบปัญหาและอุปสรรค ดังนี้

๒.๑ เกษตรกรศึกษาไม่ถึงแก่นของการดำเนินการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อเกิดข้อผิดพลาด จึงใช้วิธีการปฏิบัติแบบลองผิด ลองถูก ทำให้ไม่ทราบวิธีการแก้ไขที่ถูกต้อง

๒.๒ เกษตรกรมีต้นทุนน้อยในการพัฒนาผลผลิตทางการเกษตร ทำให้มีผลผลิตไม่หลากหลาย รวมทั้งยังพบปัญหาการลงทุน และความรู้ในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ถูกต้อง ทำให้เกษตรกรยังติดกับรูปแบบการทำเกษตรแบบเดิม ๆ และไม่เปิดใจที่จะเปลี่ยนแปลง

๒.๓ เกษตรกรต้องใช้เวลาในการแก้ปัญหา ค้นหาวิธีการในการแก้ปัญหา จนเกิดเป็นองค์ความรู้ การวางแผนค่าใช้จ่าย รายรับ รายจ่าย การหมุนเงินอย่างคล่องตัว ต้องมีความมุ่งมั่นและอดทน ซึ่งเกษตรกรยังขาดทักษะที่จำเป็นสำหรับการทำเกษตรแบบผสมผสาน บางครั้งขาดแรงบันดาลใจในการทำเกษตรแบบผสมผสาน เนื่องจากในระยะต้น อาจต้องใช้เวลาในการรอผลผลิตที่ได้ผล

๒.๔ พื้นที่ในการทำเกษตรแบบผสมผสานมีน้อย ไม่เพียงพอ เกษตรกรบางรายไม่มีที่ดินเป็นของตนเองส่งผลให้ไม่สามารถทำการเกษตรแบบผสมผสานได้ รวมทั้งยังพบ ปัญหาด้านพื้นที่

เนื่องจากแต่ละพื้นที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพต่างกัน เช่น พื้นที่หนึ่งอาจมีแหล่งน้ำ แต่อีกพื้นที่หนึ่งมีความแห้งแล้ง ส่งผลให้เกิดปัญหาที่แก้ไขยาก

๒.๕ เกษตรกรไม่ได้จัดบัญชีครัวเรือน ทำให้การใช้จ่ายไม่เป็นระบบ นอกจากนี้ตลาดเป็นของพ่อค้าแต่การลงทุนและความเสี่ยงเป็นของเกษตรกร เกษตรกรจึงไม่มีส่วนในการตัดสินใจกำหนดราคาตลาด ราคาผลผลิตการเกษตรจึงไม่เป็นธรรม ไม่นั่นอ่อน ปรับขึ้น-ลงตามอำนาจซื้อของผู้รับซื้อ

๒.๖ เกษตรกรไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน ประกอบกับปัญหาต้นทุนการผลิตสูงขึ้น อันเนื่องมาจากปัจจัยการผลิตมีฐานจากการใช้พลังงาน ต้นทุนปุ๋ย ยา แรงงานสูงขึ้น ฐานทรัพยากรอาหารลดลง

๒.๗ เกษตรกรยังติดกับการกระทำเดิม ๆ ไม่เปิดใจรับเรื่อง เกษตรผสมผสาน นอกจากนี้ พื้นที่เกษตร เปลี่ยนเป็นพื้นที่พืชพลังงานและเป็นเชิงเดี่ยวมากขึ้น ปัญหาการใช้ที่ดินที่ถูกเปลี่ยนแปลง

๒.๘ งบประมาณในการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไม่ต่อเนื่อง

๒.๙ เกษตรกรมีภาระในการดูแลในครอบครัวหลายด้าน จนทำให้ไม่สามารถทำตามเงื่อนไขหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ทุกเงื่อนไข นอกจากนี้ จากการเปลี่ยนแปลงวิถีเกษตรกรรม จำนวนเกษตรกรรายย่อยลดลง

๒.๑๐ เกษตรกรขาดความรู้ และทักษะที่จำเป็นในการทำเกษตรแบบผสมผสาน ไม่มีวิทยากรมาให้ความรู้เพิ่มเติม นอกจากนี้ ยังพบอุปสรรคในกระบวนการให้การส่งเสริมและสนับสนุนของหน่วยงานที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง ที่ไม่สามารถสนองตอบต่อความต้องการของเกษตรกร ในระดับที่จะทำให้เกษตรกรตัดสินใจหรือพัฒนาในการทำเกษตร แบบผสมผสานได้

๒.๑๑ เกษตรกรขาดกำลังใจในการทำเกษตรแบบผสมผสาน เนื่องจากสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลง ปัญหาความเสี่ยงด้านน้ำ ฝนตกมากเกินไป ฝนทิ้งช่วง ฝนแล้งและภัยธรรมชาติอื่น ๆ ความไม่สมดุลในดินฟ้าอากาศ ทำให้พืชที่เพาะปลูกลงไปต้องประสบปัญหา ทำให้บางครั้งต้องอาศัยน้ำจากคูคลองในพื้นที่อื่น

สรุป

จากวิสัยทัศน์ของหน่วยทหารพัฒนา (นทพ.) ซึ่ง “เป็นหน่วยงานหลักชั้นเยี่ยมของกองทัพไทย ในด้านการพัฒนาเพื่อความมั่นคงและเตรียมความพร้อมของทรัพยากรบุคคล ชุมชนพื้นที่ เพื่อป้องกันภัยคุกคามทุกรูปแบบ และประชาชนมีความเชื่อมั่นศรัทธาต่อกองทัพไทย” จึงมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและผู้บริโภคให้ดีขึ้นจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และสามารถพึ่งตนเองได้ตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตลอดจนการสนับสนุนส่งเสริมให้ราษฎรได้มีความรู้ในการประกอบอาชีพด้านการเกษตรการปศุสัตว์และการประมงที่ถูกต้อง รวมทั้งการจัดตั้งกลุ่มตามสาขาอาชีพ

โดยพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ สำนักงานพัฒนาภาค ๑ นทพ. รับผิดชอบพื้นที่ภาคกลาง รวม ๒๘ จังหวัด ได้แก่ กรุงเทพมหานคร, จ.นนทบุรี และ จังหวัดอื่น ๆ ได้แก่ จ.สระแก้ว จ.ปราจีนบุรี จ.นครนายก จ.ฉะเชิงเทรา จ.สมุทรปราการ จ.ราชบุรี จ.เพชรบุรี จ.ประจวบคีรีขันธ์ จ.สมุทรสงคราม จ.สมุทรสาคร จ.ชลบุรี จ.ระยอง จ.จันทบุรี จ.ตราด จ.อุทัยธานี จ.ชัยนาท จ.สิงห์บุรี จ.พระนครศรีอยุธยา จ.เพชรบูรณ์ จ.ลพบุรี จ.สระบุรี และ จ.ปทุมธานี สำหรับสำนักงานพัฒนาภาค ๒ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา (สนท.๒ นทพ.) รับผิดชอบพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน รวม ๑๐ จังหวัด ได้แก่ จ.อุดรธานี จ.ขอนแก่น จ.นครพนม จ.เลย จ.หนองบัวลำภู จ.มุกดาหาร จ.กาฬสินธุ์ จ.หนองคาย จ.สกลนคร และ จ.บึงกาฬ ซึ่งจากพื้นที่ที่ต่างกัน ส่งผลให้แนวทางการดำเนินงานด้านเกษตรผสมผสานมีปัญหา อุปสรรค และปัจจัยการดำเนินงานด้านเกษตรผสมผสานให้ความสำเร็จที่แตกต่างกัน ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่เกษตรกรมีกระบวนการทำเกษตรผสมผสาน ที่ดำเนินการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี ภาคประชาสังคมในพื้นที่มีกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจากการปฏิบัติจริงในการจัดทำโครงการที่เกี่ยวข้องกับเกษตรผสมผสานบนฐานทรัพยากรชุมชนที่มีอยู่ โดยเฉพาะปราชญ์ชาวบ้านและเกษตรกรต้นแบบ ทำให้การพัฒนาในพื้นที่ สำนักงานพัฒนาภาค ๑ และ สำนักงานพัฒนาภาค ๒ มีความสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนในพื้นที่ จนสามารถขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า พื้นที่ของการวิจัยดังกล่าวสามารถเป็นต้นแบบของความสำเร็จให้กับพื้นที่อื่น ๆ ในการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของชาติให้สำเร็จได้

ทั้งนี้ ระเบียบและแผนงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการด้านเกษตรผสมผสานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ (๑) ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน พ.ศ.๒๕๕๔ เป็นแผนพัฒนาภาคเกษตรที่สำคัญ ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ เป็นต้นมา ให้สามารถพัฒนาต่อไปอย่างเป็นระบบ มีการประสานการดำเนินงานและการบูรณาการความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ในการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน เพื่อประโยชน์ในการขยายผลการพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืนให้เป็นรูปธรรม อันจะนำไปสู่การสร้างสมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศของประเทศ (๒) ระเบียบกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ว่าด้วยการส่งเสริมและการจัดสวัสดิการสำหรับปราชญ์เกษตรของแผ่นดิน พ.ศ.๒๕๕๑ เป็นการดำเนินการตามแนวนโยบายแห่งรัฐ ด้านการรักษาและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทย เพื่อการพัฒนาด้านการเกษตรของประเทศ ให้บรรลุผลสัมฤทธิ์ และ (๓) แผนงานส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ เป็นการสนับสนุนส่งเสริมให้ราษฎรได้มีความรู้ในการประกอบอาชีพด้านการเกษตรการปศุสัตว์และ การประมงที่ถูกต้อง รวมทั้งการจัดตั้งกลุ่มตามสาขาอาชีพ โดยเน้นให้เกิดวงจรการดำเนินงานที่ราษฎรสามารถนำไปขยายผลต่อไปได้

การดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับด้านเกษตรผสมผสานในพื้นที่ที่รับผิดชอบของ นทพ. ได้แก่ (๑) แผนงานสร้างเส้นทางคมนาคม เพื่อให้ราษฎรได้รับความสะดวกในการสัญจร รวมทั้งการขนส่งผลผลิตทางการเกษตร หรือการประกอบอาชีพอื่น (๒) แผนงานส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ เป็นการสนับสนุนส่งเสริมให้ราษฎรได้ มีความรู้ในการประกอบอาชีพด้านการเกษตร การปศุสัตว์และ

การประมงที่ถูกต้อง (๓) แผนงานพัฒนาแหล่งน้ำ เป็นการช่วยเหลือราษฎรให้มีน้ำสำหรับอุปโภค บริโภคอย่างพอเพียง ทั้งน้ำเพื่อการเกษตร และการอุปโภคบริโภค (๔) แผนงานพัฒนาชุมชนและ สาธารณูปการ เป็นแผนงานที่ดำเนินการเพื่อเปิดโอกาสให้ราษฎรมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ พร้อมจัดสร้าง สิ่งสาธารณประโยชน์ที่จำเป็นให้กับชุมชน (๕) แผนงานการสาธารณสุข เป็นการดำเนินการขุดเจาะ บ่อน้ำบาดาล บ่อน้ำตื้น เพื่อให้ราษฎรในชนบท มีน้ำสะอาดสำหรับอุปโภคบริโภค (๖) แผนงาน การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นมุ่งเน้นส่งเสริมการฝึกอบรมอาชีพต่าง ๆ (๗) แผนงานการ ประชาสัมพันธ์และจิตวิทยา เป็นแผนงานที่มุ่งให้ประชาชนได้มีโอกาสรับทราบข่าวสารที่ถูกต้อง และ (๘) แผนงานสังคมสงเคราะห์และอื่น ๆ เป็นแผนงานที่ให้ความช่วยเหลือแก่ราษฎรผู้ยากไร้ รวมทั้ง ผู้ประสบภัยธรรมชาติ และภัยพิบัติต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมี การสนับสนุนโครงการอันเนื่องมาจาก พระราชดำริ เช่น โครงการเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โครงการพัฒนา พื้นที่ต้นน้ำ โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นต้น

ทั้งนี้ ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญด้านเกษตรผสมผสานในประเทศไทย และในพื้นที่ที่ นทพ. รับผิดชอบ โดยในการนำเกษตรผสมผสานมาใช้ในการพัฒนาการเกษตรที่ผ่านมา เกษตรกรยัง ขาดความรู้ความเข้าใจในการวางแผนทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด คือ ดิน ทุน แรงงาน และ การจัดการ ตลอดจนปัจจัยที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด มักจะทำการปลูกพืชชนิดเดียวรายได้ใน คราวเรือนไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพในสภาวะปัจจุบัน เป็นผลให้เกิดการว่างงานในช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยว มีการเคลื่อนย้ายแรงงานบางส่วนจากภาคเกษตรกรรมสู่ภาคอุตสาหกรรม ก่อให้เกิดปัญหา ทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง นอกจากนี้ ยังพบข้อจำกัดของการทำระบบเกษตรผสมผสาน คือ (๑) เกษตรกรจะต้องมีที่ดิน ทุน แรงงาน ที่เหมาะสม (๒) เกษตรกรจะต้องมีความมานะ อดทน และขยันขันแข็ง (๓) ต้องมีการวางแผนและการจัดการทรัพยากรภายในฟาร์มตลอดจนเทคโนโลยีใน การผลิตที่เหมาะสมสอดคล้อง สอดคล้องกับระบบการตลาดในท้องถิ่นและในระดับภูมิภาค

อย่างไรก็ตาม การดำเนินการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียง ในพื้นที่ สนภ.๑ และ สนภ.๒ นทพ. จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) พบปัญหาและอุปสรรค เช่น เกษตรกรขาดความรู้ และทักษะที่จำเป็นในการทำเกษตรแบบผสมผสาน ไม่มีวิทยากรมาให้ความรู้เพิ่มเติม นอกจากนี้ ยังพบอุปสรรคในกระบวนการให้การส่งเสริมและ สนับสนุนของหน่วยงานที่มีหน้าที่เกี่ยวข้อง ที่ไม่สามารถสนองต่อความต้องการของเกษตรกร ในระดับที่จะทำให้เกษตรกรตัดสินใจหรือพัฒนาในการทำเกษตร แบบผสมผสานได้ รวมทั้ง เกษตรกรมีต้นทุนน้อยในการพัฒนาผลผลิตทางการเกษตร ทำให้มีผลผลิตไม่หลากหลาย ตลอดจน พื้นที่ในการทำเกษตรแบบผสมผสานมีน้อย ไม่เพียงพอ เกษตรกรบางรายไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ส่งผลให้ไม่สามารถทำการเกษตรแบบผสมผสานได้ เกษตรกรไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและ เอกชน ประกอบกับปัญหาต้นทุนการผลิตสูงขึ้น อันเนื่องมาจากปัจจัยการผลิตมีฐานจากการใช้พลังงาน ต้นทุนปุ๋ย ยา แรงงานสูงขึ้น ฐานทรัพยากรอาหารลดลง เป็นต้น

บทที่ ๔

การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคเพื่อกำหนด แนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง เสริมสร้างความมั่นคงของชาติ

ในการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของรัชกาลที่ ๙ นั้น หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา มีหน้าที่สำคัญในการดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัติ มาพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ได้อย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาประเทศ ตรงตามเป้าหมายการพัฒนาตามยุทธศาสตร์ชาติ ด้านความมั่นคงที่ระบุไว้ว่า “ประชาชนอยู่ดี กินดี และมีความสุข บ้านเมืองมีความมั่นคงในทุกมิติและทุกระดับ กองทัพ หน่วยงานด้านความมั่นคง ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนมีความพร้อมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาความมั่นคง” โดยมุ่งหวังจะเสริมสร้างความมั่นคงของชาติให้เกิดขึ้นอย่างมั่นคง มั่งคั่ง ต่อเนื่อง และยั่งยืน เสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนทุกกลุ่ม และส่งต่อทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่ดีไปยังคนรุ่นต่อไป อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เกษตรกรสามารถนำเกษตรผสมผสานมาใช้ในพื้นที่ได้อย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด การศึกษาเรื่อง “แนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ” ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษารายละเอียดตามประเด็นหัวข้อ ดังนี้

๑. การวิเคราะห์ปัญหา จุดอ่อนและอุปสรรคที่สำคัญต่อการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน
๒. การกำหนดวิธีการแก้ปัญหา จุดอ่อนและอุปสรรค เสริมจุดแข็ง และเพิ่มโอกาส
๓. การกำหนดแนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ
๔. สรุป

การวิเคราะห์ปัญหา จุดอ่อนและอุปสรรคที่สำคัญต่อการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน

เพื่อให้หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ได้อย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ และตรงตามเป้าหมายการพัฒนาตามยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง ตลอดจนสามารถสนับสนุนรัฐบาลในการแก้ไขปัญหาสำคัญของชาติการพัฒนาประเทศ และการช่วยเหลือประชาชน โดยใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งจากภาครัฐและภาคประชาชน จำนวน ๑๓ ท่าน

รวมทั้งการตรวจสอบสภาพแวดล้อมภายในองค์กร ตาม McKinsey ๗-s Framework ซึ่งเป็นเครื่องมือทางการบริหารอีกหนึ่งชนิดที่สามารถนำมาช่วยในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในองค์กร ทั้ง ๗ ปัจจัยที่อยู่ภายในองค์กร ได้แก่ (๑) กลยุทธ์ขององค์กร (Strategy) (๒) โครงสร้างองค์กร (Structure) (๓) ระบบปฏิบัติงาน (System) (๔) บุคลากร (Staff) (๕) ทักษะ ความรู้ ความสามารถ (Skill) (๖) รูปแบบการบริหารจัดการ (Style) ของผู้บริหาร และ (๗) คุณค่าหรือค่านิยมร่วม (Shared Value) (สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, ๒๕๕๙, ออนไลน์)

และการตรวจสอบสภาพแวดล้อมภายนอกองค์กร C-PEST Analysis คือ การวิเคราะห์ปัจจัยทางด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและด้านเทคโนโลยีที่เป็นสภาพแวดล้อมภายนอกขององค์กร ซึ่งสามารถส่งผลกระทบต่อกิจกรรมและประสิทธิภาพการทำงานขององค์กร ได้แก่ (๑) ด้านพฤติกรรมของผู้รับบริการ (Customer Behaviors) วิเคราะห์ในเรื่องผู้รับผลประโยชน์ ผู้รับบริการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ฯลฯ (๒) ด้านการเมืองและกฎหมาย (Political and legal factors) (๓) ด้านเศรษฐกิจ (Economic factors) วิเคราะห์สภาพและแนวโน้มเศรษฐกิจ สภาพเศรษฐกิจของผู้ปกครอง ภาวะทางการเงิน การว่างงาน อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ฯลฯ (๔) ด้านสังคมและวัฒนธรรม (Social-cultural factors) วิเคราะห์โครงสร้างประชากร ค่านิยม ความเชื่อ ปัญหาของสังคม เครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน และ (๕) ด้านเทคโนโลยี (Technological factors) นำมาสู่การวิเคราะห์ปัญหา จุดอ่อน และอุปสรรคที่สำคัญต่อการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน ดังนี้

๑. จุดอ่อนที่สำคัญต่อการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน

๑.๑ การขาดความรู้ความเข้าใจในการขยายผลการทำการเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในแนวทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม

แม้ที่ผ่านมาภาคเกษตรกรจะมีการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้กับการเกษตรอย่างต่อเนื่อง แต่ยังพบปัญหาสำคัญคือ การขาดความรู้ความเข้าใจในการขยายผลการทำการเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในแนวทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะการปรับใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น ตามหลักความพอประมาณ ด้วยการนำผลผลิตที่ปลูกมาบริโภค ทำให้ลดรายจ่ายครัวเรือน เมื่อเหลือแล้วจึงขายสร้างรายได้เพิ่ม หรือหลักความมีเหตุมีผล เช่น การวางแผนการผลิตโดยเกษตรกรควรเริ่มปลูกพืชผักสวนครัวก่อนเพื่อให้มีรายได้จำนวนหนึ่งเพียงพอที่จะนำเงินไปลงทุนซื้อสัตว์มาเลี้ยง เป็นต้น ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า (สัมภาษณ์, ๒๕๖๕)

“ปัญหาคือประชาชนบางกลุ่มยังไม่มีความรู้ความเข้าใจ ไม่สามารถน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างจริงจังและเห็นผลเป็นรูปธรรม”

“เหมือนเรายังไม่ถึงแก่นของการดำเนินการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อเกิดข้อผิดพลาด จึงใช้วิธีการปฏิบัติแบบลองผิด ลองถูก ทำให้ไม่ทราบวิธีการแก้ไขที่ถูกต้อง”

“ยังมีปัญหาการลงทุน และความรู้ในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่ถูกต้อง ทำให้ยังติดกับรูปแบบการทำการเกษตรแบบเดิม ๆ ก็เลยยังไม่เปิดใจที่จะเปลี่ยนแปลง”

“เกษตรกรต้องใช้เวลาในการแก้ปัญหา ค้นหาวิธีการในการแก้ปัญหา จนเกิดเป็นองค์ความรู้ การวางแผนค่าใช้จ่าย รายรับ รายจ่าย การหมุนเงินอย่างคล่องตัว ต้องมีความมุ่งมั่นและอดทน ไม่แน่ใจว่าใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไหม”

“ไม่สามารถทำตามเงื่อนไขของเศรษฐกิจพอเพียงได้ครบทุกเงื่อนไข บางครั้ง การปฏิบัติตามเงื่อนไขบางข้อมีความยุ่งยาก”

๑.๒ การขาดวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้ถึงประโยชน์ของเกษตรผสมผสานโดยตรง

โดยเฉพาะการที่เกษตรกรผสมผสาน มุ่งแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำในการประกอบอาชีพของเกษตรกร กล่าวคือ หากเกษตรกรทำเกษตรผสมผสานแล้ว จะไม่ขาดแคลนน้ำในการเพาะปลูก ซึ่งจะช่วยให้เกษตรกรสามารถดำรงชีพได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน รวมทั้งการประชาสัมพันธ์ถึงการที่เกษตรกรผสมผสาน ช่วยในด้านของการกระจายความเสี่ยงแก่เกษตรกรด้วยการปลูกพืชหลากหลายชนิดในพื้นที่แปลงเดียว เพื่อที่ราคาผลผลิตของพืชแต่ละชนิดมีราคาสูงขึ้นลดลงไม่เหมือนกัน ซึ่งการที่ราคาผลผลิตชนิดหนึ่งตกต่ำจะสามารถนำพืชชนิดอื่นที่ราคาสูงมาชดเชย ส่งผลให้เกษตรกรสามารถบรรเทาปัญหารายได้ไม่เพียงพอจากความผันผวนของราคาผลผลิตได้ ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า (สัมภาษณ์, ๒๕๖๕)

“เรายังขาดความรู้ และทักษะที่จำเป็นในการทำเกษตรแบบผสมผสาน ว่าช่วยแก้ปัญหาอะไร หรือเปลี่ยนมาแล้วดีกว่าอย่างไร”

“หน่วยงานที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องยังไม่ส่งเสริม สนับสนุน หรือสนองต่อความต้องการของเกษตรกรในระดับที่ ในการที่จะทำให้เกษตรกรตัดสินใจหรือพัฒนาในการทำการเกษตรแบบผสมผสานได้”

“ยังขาดทักษะที่จำเป็นสำหรับการทำเกษตรแบบผสมผสาน บางครั้งขาดแรงบันดาลใจในการทำเกษตรแบบผสมผสาน เนื่องจากในระยะต้น อาจต้องใช้เวลาในการรอผลผลิตที่ได้ผล”

“หมู่บ้านเราขาดความรู้และงบประมาณในการดำเนินการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”

“ไม่เห็นภาพที่ชัดเจนของเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

๑.๓ ข้อจำกัดด้านพื้นที่เพาะปลูกและที่ดินทางการเกษตร

จากการที่ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมที่จำเป็นต้องใช้ทรัพยากรที่ดินเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิต และจากความต้องการใช้ที่ดินเพื่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งด้านการเกษตร และด้านอื่น ๆ ที่มีแนวโน้มสูงขึ้น ขณะที่ทรัพยากรที่ดินมีอยู่อย่างจำกัด ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยเกษตรกรในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังเป็นเกษตรกรรายย่อยที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง หรือมีพื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ยไม่มาก ดังนั้นเกษตรกรบางส่วนที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง หรือต้องเช่าที่ดิน เพื่อทำการเกษตร จึงมีปัญหาและอุปสรรคในการทำเกษตรผสมผสานให้ประสบผลสำเร็จ ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า (สัมภาษณ์, ๒๕๖๕)

“ปัจจัยหลักที่ใช้ประกอบยังไม่เพียงพอ เช่น ที่ดินที่เป็นปัจจัยหลักที่เกษตรกรบางราย ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองส่งผลให้ทำการเกษตรข้างต้นไม่ได้”

“พื้นที่ในการทำเกษตรแบบผสมผสานมีน้อย ไม่เพียงพอ เกษตรกรบางรายไม่มีที่ดินเป็นของตนเองส่งผลให้ไม่สามารถทำการเกษตรแบบผสมผสานได้”

“ปัญหาด้านพื้นที่เนื่องจากแต่ละพื้นที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพต่างกัน เช่น พื้นที่หนึ่งอาจมีแหล่งน้ำ แต่อีกพื้นที่หนึ่งมีความแห้งแล้ง ส่งผลให้เกิดปัญหาที่แก้ไขยาก”
 “ที่ดินก็เป็นต้นทุนเรามีต้นทุนน้อยในการพัฒนาผลผลิตทางการเกษตร ทำให้มีผลผลิตไม่หลากหลาย”

๑.๔ ปัญหาหนี้สินและทรัพย์สินของเกษตรกร

จากการแพร่ระบาดของ COVID-๑๙ ทำให้ครัวเรือนเกษตรกรมีแนวโน้มเป็นหนี้สินเพิ่มขึ้น กล่าวคือ ทั้งจากเงินกู้ระยะสั้น ปานกลาง และระยะยาว โดยแหล่งทุนของเกษตรกรกรในพื้นที่ประกอบด้วย ๓ แหล่งหลัก ได้แก่ (๑) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) (๒) สหกรณ์การเกษตร และ (๓) กองทุนต่าง ๆ โดยแหล่งทุนส่วนใหญ่ของเกษตรกรมาจาก ธ.ก.ส. ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนเกษตรกรในการประกอบอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัวเกษตรกร แต่ภาระหนี้ส่วนใหญ่เป็นหนี้ที่ใช้เพื่อการลงทุนของทรัพย์สินเกษตร เพื่อซื้อปัจจัยการผลิตซึ่งมีราคาสูงขึ้นและหนี้จากการใช้จ่ายในครัวเรือนเกษตรกรเอง เช่น การเช่าที่ดินทำการเกษตร เครื่องมือเครื่องจักร เงินทุน ฯลฯ ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเช่นกัน ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า (สัมภาษณ์, ๒๕๖๕)

“มีทุนน้อยในการพัฒนาผลผลิตทางการเกษตร ต้นทุนปุ๋ยยังสูงอีก”

“ไม่ได้จัดบัญชีครัวเรือนทำให้การใช้จ่ายไม่เป็นระบบ มีทุนในการลงทุนน้อย”

“การเกษตรในหลายพื้นที่ยังเป็นไปในลักษณะต่างคนต่างทำ ขาดความคุ้มค่าในการลงทุน ทั้งค่าใช้จ่ายในเรื่องของเครื่องจักรกลการเกษตร การใช้ปุ๋ย การซื้อเมล็ดพันธุ์ และปัจจัยการผลิต เกษตรกรขาดแรงจูงใจในการปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิต หรือเป็นแรงงานรับจ้างทำการเกษตร”

“ปัจจุบันปัญหาต้นทุนการผลิตสูงขึ้น อันเนื่องมาจากปัจจัยการผลิตมีฐานจากการใช้พลังงาน ต้นทุนปุ๋ย ยา แรงงานสูงขึ้น ฐานทรัพยากรอาหารลดลง”

๑.๕ งบประมาณในการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงยังไม่ต่อเนื่องเท่าที่ควร

จากการขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณในการทำเกษตรผสมผสานในพื้นที่อย่างชัดเจน ทำให้งบประมาณในการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงยังไม่ต่อเนื่องเท่าที่ควร ซึ่งอาจเป็นปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาภาคเกษตรและคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในพื้นที่ให้เกิดความยั่งยืนได้ ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า (สัมภาษณ์, ๒๕๖๕)

“เกษตรกรไม่ได้รับการสนับสนุนเรื่องเกษตรผสมผสานจากภาครัฐและเอกชน”

“เมื่อมีความจำเป็นไม่สามารถเข้าถึงแหล่งทุนได้”

“งบประมาณในการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไม่ต่อเนื่อง”

๑.๖ ความนิยมปลูกพืชเชิงเดี่ยวของเกษตรกรในพื้นที่

ปัจจุบันเกษตรกรในพื้นที่นิยมปลูกพืชเชิงเดี่ยว ซึ่งคือการปลูกพืชชนิดเดียวและยังไม่เปลี่ยนมาทำเกษตรผสมผสานซึ่งเป็นเกษตรกรรมที่มีการปลูกพืชหลายชนิดอยู่ในพื้นที่เดียวกัน หรืออาจเป็นการปลูกพืชร่วมกับการทำปศุสัตว์ หรือประมงร่วมด้วยในพื้นที่เดียวกัน ซึ่งพืชหรือสัตว์ที่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน จะช่วยเกื้อกูลกันทางธรรมชาติ จึงทำให้เกษตรกรในพื้นที่ยังคงประสบ

ปัญหาราคาผลผลิตที่เกษตรกรไม่สามารถควบคุมได้ นอกจากนี้ จากการที่ภาครัฐสนับสนุนการใช้พลังงานทางเลือกเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะพลังงานจากพืช เช่น อ้อย ข้าวโพด มันสำปะหลัง และปาล์มน้ำมัน เพื่อรองรับแนวโน้มการใช้พลังงานในประเทศที่สูงขึ้น ยิ่งทำให้เกษตรกรนิยมปลูกพืชเชิงเดี่ยว เพื่อรองรับความต้องการของภาคอุตสาหกรรมและภาคพลังงาน ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า (สัมภาษณ์, ๒๕๖๕)

“พื้นที่เกษตรในบ้านเราเปลี่ยนเป็นพื้นที่พืชพลังงานและเป็นเชิงเดี่ยวมากขึ้น ปัญหาการใช้ที่ดินที่ถูกเปลี่ยนแปลง”

“เกษตรกรยังติดกับการกระทำ หรือการเกษตรแบบเดิม ๆ เพราะมีคนรับซื้อแน่นอน ก็เลยยังไม่เปิดใจรับเรื่อง เกษตรผสมผสาน”

๒. อุปสรรคที่สำคัญต่อการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน

๒.๑ แรงงานภาคการเกษตรมีแนวโน้มลดลงและการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ

จากโครงสร้างทางสังคมในปัจจุบัน ได้เปลี่ยนผ่านจากสังคมภาคการเกษตรสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการตามภาพรวมของการพัฒนาประเทศ ซึ่งส่งผลกระทบต่อแรงงานภาคการเกษตรในพื้นที่ ทำให้พบปัญหาในการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรไปสู่ภาคการผลิตอื่น ๆ นอกจากนี้ ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ โดยเฉพาะภาคการเกษตรที่จำเป็นต้องใช้แรงงานจำนวนมาก แต่แนวโน้มแรงงานภาคเกษตรกลับลดลง เนื่องจากแรงงานวัยทำงานไม่สามารถทดแทนแรงงานที่ก้าวเข้าสู่วัยกลางคนและสูงอายุได้ทัน ทำให้ภาคการเกษตรในพื้นที่ขาดแคลนวัยแรงงานในการขับเคลื่อนการเกษตร ประกอบกับบุตรหลานเกษตรกรที่ได้รับการศึกษาดีขึ้นไม่นิยมประกอบอาชีพการเกษตร เพราะขาดแรงจูงใจและกลัวความไม่มั่นคงทางรายได้ ส่งผลให้คนรุ่นใหม่เคลื่อนย้ายจากภาคการเกษตรไปสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการเพิ่มมากขึ้น ซึ่งหากแรงงานภาคเกษตรมีแนวโน้มลดลงเรื่อย ๆ ย่อมส่งผลกระทบต่อปริมาณการผลิตสินค้าเกษตร และส่งผลกระทบต่อเชื่อมโยงไปยังสาขาอุตสาหกรรมเกษตรและภาคการส่งออกด้วย ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า (สัมภาษณ์, ๒๕๖๕)

“จากการเปลี่ยนแปลงวิถีเกษตรกรรมในพื้นที่บ้านเรา จำนวนเกษตรกรรายย่อยก็ลดลง ลูกหลานเค้าอาจจะไม่ได้อยากทำการเกษตรเหมือนเรา เราก็ไม่ได้บังคับ”

“เราก็มีภาระในการดูแลในครอบครัวหลายด้าน จนทำให้ไม่สามารถทำตามเงื่อนไขหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ทุกเงื่อนไข”

๒.๒ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยคุกคามทางธรรมชาติที่ทวีความรุนแรงขึ้น

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นปัญหาที่มีความสำคัญระดับโลก โดยปัญหาดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อภาคเกษตร เช่น ภัยแล้ง น้ำท่วม โรคและแมลงศัตรูพืชระบาด และความแปรปรวนของฤดูกาล ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรลดลง พันธุ์พืชที่มีอยู่ไม่สามารถปรับตัวต่อสภาวะอากาศที่เปลี่ยนไป การสังเกตหรือประสบการณ์ของเกษตรกรอาจไม่เพียงพอต่อการรับมือกับสถานการณ์ที่ไม่เคยมีมาก่อน ทำให้เกษตรกรไม่สามารถเตรียมการได้ทัน จึงมีความเสี่ยงต่อการสูญเสียผลผลิต และทำให้มีต้นทุนการผลิตที่เพิ่มขึ้น และปัญหาภัยแล้งและฝนทิ้งช่วงเป็นสาเหตุสำคัญทำให้ผลผลิตต่อไร่ค่อนข้างผันผวน ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า (สัมภาษณ์, ๒๕๖๕)

“เกษตรกรขาดกำลังใจในการทำเกษตรแบบผสมผสาน เนื่องจากสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลง ปัญหาความเสี่ยงด้านน้ำ ฝนตกมากเกินไป ฝนทิ้งช่วง ฝนแล้งและภัยธรรมชาติอื่น ๆ”

๒.๓ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากร

โดยความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ เกิดจาก ๒ สาเหตุหลัก คือ ความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และความเสื่อมโทรมที่เกิดจากกิจกรรมของมนุษย์ เช่น การปลูกพืชซ้ำ ๆ และต่อเนื่อง ทำให้ดินเสื่อมสภาพ การตัดไม้ทำลายป่า การขยายตัวของเมืองหรืออุตสาหกรรมเข้าไปในพื้นที่ทางการเกษตร การใช้สารเคมีเกษตรที่ไม่เหมาะสม การบริหารจัดการน้ำที่ไม่มีประสิทธิภาพ การใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง ไม่มีการอนุรักษ์ และไม่คำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต รวมถึงการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติ เกิดความเสื่อมโทรมและลดลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อสมดุลของระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ยังส่งผลซ้ำเติมให้ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติทวีความรุนแรงมากขึ้น เช่น การขาดแคลนน้ำ การสูญเสียความหลากหลายของพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ และการสูญเสียระบบนิเวศชายฝั่ง เป็นต้น ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า (สัมภาษณ์, ๒๕๖๕)

“ความไม่สมดุลในดินฟ้าอากาศ ทำให้พืชที่เพาะปลูกลงไปต้องประสบปัญหาทำให้บางครั้งต้องอาศัยน้ำจากคูคลองในพื้นที่อื่น”

๒.๔ ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประชากรภาคเกษตร เกษตรกร หรือแรงงาน

จากการที่ภาคเกษตรส่วนใหญ่มักถูกจัดอยู่ในกลุ่มที่ขาดความมั่นคงในอาชีพและรายได้ รวมถึงกระแสบริโภคนิยมและพฤติกรรมกรบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือย ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางรายได้มากขึ้น และประชากรภาคเกษตรมีหนี้สินเพิ่มขึ้น ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า (สัมภาษณ์, ๒๕๖๕)

“ตลาดเป็นของพ่อค้าแต่การลงทุนและความเสี่ยงเป็นของเกษตรกร เกษตรกรจึงไม่มีส่วนในการตัดสินใจกำหนดราคาตลาด ราคาผลผลิตการเกษตรจึงไม่เป็นธรรม ไม่แน่นอน ปรับขึ้น-ลงตามอำนาจซื้อของผู้รับซื้อ”

การกำหนดวิธีการแก้ปัญหา จุดอ่อนและอุปสรรค เสริมจุดแข็ง และเพิ่มโอกาส

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งจากภาครัฐและภาคประชาชน จำนวน ๑๓ ท่าน นำมาสู่การกำหนดวิธีการแก้ปัญหา จุดอ่อนและอุปสรรค เสริมจุดแข็ง และเพิ่มโอกาส เพื่อให้หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ได้อย่างเป็นรูปธรรม และสามารถสนับสนุนรัฐบาลในการแก้ไขปัญหาสำคัญของชาติ การพัฒนาประเทศ และการช่วยเหลือประชาชน ดังนี้

๑. การกำหนดวิธีการแก้ปัญหา จุดอ่อนและอุปสรรค เพื่อเสริมจุดแข็ง และเพิ่มโอกาส

๑.๑ การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแก่เกษตรกรในพื้นที่

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยเฉพาะเกษตรผสมผสาน ควรมีการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ และการขยายผลการทำงานเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยการเตรียมความพร้อมของเจ้าหน้าที่ที่จะปฏิบัติงาน ทั้งพื้นฐานความรู้ และพื้นฐานด้านจิตใจให้พร้อมช่วยเหลือประชาชนในพื้นที่เป้าหมายของตน ด้วยการฝึกอบรม สัมมนา รับแนวคิดในการดำเนินงานให้เป็นแนวทางเดียวกัน และเพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ได้รับองค์ความรู้ที่ถูกต้องเหมาะสม ทั้งนี้ อาจดำเนินการสรรหาครัวเรือนหรือส่วนราชการที่มีการทำเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้อย่างสมบูรณ์ตามสภาพของพื้นที่ เช่น ระบบเกษตรผสมผสานในพื้นที่ดอน โดยทั่วไปในพื้นที่ดอนจะมีการปลูกพืชไร่เศรษฐกิจต่าง ๆ เช่น ข้าวโพดเป็นหลัก ลักษณะของการทำการเกษตรผสมผสานอาจทำได้หลายรูปแบบ เช่น ลักษณะการปลูกพืชแซม โดยใช้พืชตระกูลถั่วแซม ในแถวพืชหลักต่าง ๆ เช่น ข้าวโพด ฝ้าย มันสำปะหลัง ฯลฯ การเปลี่ยนพื้นที่เป็นไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้ใช้สอย ผสมผสาน และอาจจะมีพืชตระกูลถั่วแซมในแถวพืชหลักในระยะแรก ๆ อีกแนวทางหนึ่ง ได้แก่ การใช้พื้นที่มาดำเนินการเลี้ยงปศุสัตว์ เช่น โค และปลูกพืชอาหารสัตว์ควบคู่กันไป เป็นต้น หรือ ระบบเกษตรผสมผสานในพื้นที่ราบลุ่ม พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นนาข้าวที่แบบแผนการปลูกพืชส่วนใหญ่จะเป็นข้าวอย่างเดียว ข้าว-ข้าว ข้าว-พืชไร่เศรษฐกิจ ข้าว-พืชผักเศรษฐกิจ พืชผัก-ข้าว-พืชไร่ พืชไร่-ข้าว-พืชไร่ เป็นต้น ในการพัฒนาเพื่อเสริมต่อให้พร้อมเป็นต้นแบบหรือตัวอย่างการเรียนรู้ให้กับผู้อื่น ตลอดจนส่งเสริมสนับสนุนการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้/ แหล่งเรียนรู้ในพื้นที่แต่ละชุมชนต่อไป

อย่างไรก็ตาม นทพ. เป็นหน่วยขึ้นตรงกองบัญชาการกองทัพไทยที่มีโครงสร้างอัตราการจัดเฉพาะกิจที่ได้ถูกออกแบบโครงสร้าง เพื่อขับเคลื่อนงานตามภารกิจที่ได้รับมอบหมายได้อย่างเหมาะสม และมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ นทพ. ยังเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ในด้านการพัฒนาเพื่อความมั่นคง และการเตรียมความพร้อมของทรัพยากรบุคคล ชุมชน พื้นที่เพื่อป้องกันภัยคุกคามทุกรูปแบบ และประชาชนมีความเชื่อมั่น ศรัทธาต่อกองทัพไทยโดยมีพันธกิจที่สำคัญได้แก่การพัฒนาประเทศเพื่อเสริมความมั่นคง ดังนั้นจึงมีส่วนในการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแก่เกษตรกรในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า (สัมภาษณ์, ๒๕๖๕)

“หน่วยงานของรัฐควรให้องค์ความรู้ที่ถูกต้อง ง่ายต่อการเข้าใจเพื่อให้การดำเนินการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างมีประสิทธิภาพ”

“อยากศึกษาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้เข้าใจ และนำมาปฏิบัติอย่างถูกต้อง ถูกวิธีตาม ๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข เพราะปัจจุบันเกษตรกรก็มีความเอาใจใส่ในสิ่งที่ทำมีใจรัก และมุ่งมั่นพัฒนา โดยการศึกษาหาความรู้ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้”

“อยากให้ภาครัฐปรับการปฏิบัติให้เหมาะสมกับเกษตรกร พลิกแพลงทฤษฎีมาสู่การปฏิบัติ เพื่อให้สามารถปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างแท้จริง”

“ภาครัฐก็มาเสริมความเข้าใจในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แล้วก็ต้องมีการประชาสัมพันธ์ภาครัฐต้องเข้าถึงเกษตรกรอย่างแท้จริง”

“เกษตรกรมีการศึกษาความรู้ในการทำเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การปลูกพืชผัก ปลูกทุเรียน เพื่อขายและลงทุนอย่างเป็นระบบ”

๑.๒ การมีวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้ถึงประโยชน์ของเกษตรผสมผสานเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการเฉพาะ

ในการที่จะทำให้คนในพื้นที่เห็นประโยชน์และความสำคัญของการทำเกษตรผสมผสานนั้น ควรจะมีวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้ถึงประโยชน์ของเกษตรผสมผสานเป็นการเฉพาะ มีการสื่อสารให้เกษตรกรสามารถเข้าใจรูปแบบหรือวิธีการทำเกษตรผสมผสานได้ง่ายและหลากหลาย เช่น (๑) ระบบเกษตรผสมผสานที่มีการใช้สารเคมี ในระบบการผลิตจะมีการใช้สารเคมีในกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อจุดประสงค์ให้ได้ผลผลิตและรายได้สูงสุด (๒) ระบบการเกษตรอินทรีย์ หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีทุกชนิด เช่น ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช ฮอร์โมน สารเคมีในอาหาร สัตว์ คำนึงถึงการสงวนรักษาอินทรีย์วัตถุในดินด้วยการปลูกพืชหมุนเวียน การปลูกพืชคลุมดิน ใช้ปุ๋ยคอกปุ๋ยหมัก ใช้เศษอินทรีย์วัตถุจากไร่มา มุ่งสร้างความแข็งแกร่งให้แก่พืชด้วยการบำรุงดินให้อุดมสมบูรณ์ ผลผลิตที่ได้ก็จะอยู่ในรูปปลอดสารพิษ (๓) ระบบการเกษตรธรรมชาติ เป็นระบบการเกษตรที่ใช้หลักการจัดระบบการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่ประสานความร่วมมือกับธรรมชาติอย่างสอดคล้องและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน งดเว้นกิจกรรมที่ไม่จำเป็น โดยมีหลักการใหญ่ ๆ ได้แก่ ไม่มีการพรวนดิน ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี ไม่กำจัดวัชพืช ไม่ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช เพื่อกลไกการควบคุมกันเองของสิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติ การปลูกพืชในสภาพแวดล้อมที่มีความสมดุลทางนิเวศวิทยา พร้อมทั้งมีการทำความเข้าใจพื้นที่ มีการเก็บข้อมูลในหมู่บ้านมีความสำคัญ เพราะจะทำให้ทราบว่าเกษตรกรในพื้นที่ มีปัญหาอะไร ต้องการอะไร เพื่อที่วิทยากร ผู้เชี่ยวชาญ หรือหน่วยปฏิบัติ จะได้ดำเนินการให้ตรงกับความต้องการของเกษตรกร อันจะนำมาสู่ความยั่งยืนของการทำเกษตรผสมผสาน

ซึ่ง นทพ. ถือได้มีโครงสร้างการจัดตามสายการบังคับบัญชาทั้งในส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค มีส่วนปฏิบัติการ ส่วนศึกษาวิจัย และมีส่วนสนับสนุน ครอบคลุมในทุกด้าน พร้อมในการขับเคลื่อนงานในทุกรูปแบบ นทพ. จึงมีศักยภาพในการดำเนินงาน เพื่อตอบสนองงานการพัฒนาเพื่อความมั่นคงในทุกมิติโดยเฉพาะ มิติด้านการพัฒนา และในมิติด้านความมั่นคง และงานการช่วยเหลือบรรเทาสาธารณภัย รวมทั้งการเป็นวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญในการให้ความรู้ถึงประโยชน์ของเกษตรผสมผสานเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแก่ประชาชนในพื้นที่ได้ ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า (สัมภาษณ์, ๒๕๖๕)

“ควรจะมีวิทยากรมาให้ความรู้เพิ่มเติมในเรื่องหลักการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างแท้จริง ซึ่งที่ผ่านมาเราใช้วิธีการปฏิบัติลองผิด ลองถูก เพราะเราไม่เข้าใจ”

“ภาครัฐควรมีแปลงตัวอย่าง ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่ทำแล้วประสบผลสำเร็จได้จริง คือมีตัวอย่างผู้ประสบผลสำเร็จ มีโอกาสได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน มีนักวิชาการให้ความรู้และให้คำปรึกษา มีผู้มีประสบการณ์มาให้คำปรึกษา มีแหล่งทุนที่สามารถเข้าถึงได้ มีโครงการที่จัดทำโดยภาครัฐที่ส่งเสริม”

“การทำเกษตรแบบผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีการจัดสรรพื้นที่ในการขุดบ่อเลี้ยงปลา โดยการสนับสนุนจากโครงการปลา จำนวน ๔,๐๐๐ ตัว และซื้อปลามาปล่อยเองเพิ่มอีก ๑๐,๐๐๐ ตัว มีประปาหมู่บ้านอยู่ใกล้ เราก็ต่อไฟฟ้ามาจากบ้าน อยากให้

หน่วยงานรัฐให้คำปรึกษากับชาวบ้าน ตลอดจนสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการทำเกษตรแบบผสมผสานเพิ่มเติมอีกหน่อย”

“อยากให้หน่วยงานมาดูแลให้ความรู้จากจุดเล็ก จุดกลาง จุดใหญ่จนสามารถเข้าใจการทำเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และนำมาปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่ของตนเอง โดยการลดค่าใช้จ่ายในส่วนต่าง ๆ การจัดสรรพื้นที่การทำเกษตรให้คุ้มค่า เช่น การปลูกผักตะไคร้ เลี้ยงปลา ดู เลี้ยงหมู โดยออกแบบแปลงปลูกผัก บ่อเลี้ยงปลา และ เล้าหมู (บ่อซีเมนต์) อย่างเป็นสัดส่วน

๑.๓ การใช้เกษตรผสมผสานเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกและที่ดินทางการเกษตร

การดำเนินการระบบเกษตรผสมผสานแบบไร้नाป่าผสมหรือวนเกษตร คือ อีกวิธีหนึ่งในการที่จะช่วยเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกและที่ดินทางการเกษตรได้ เนื่องจากระบบเกษตรผสมผสานแบบไร้นาป่าผสม เป็นระบบที่มีการจัดการป่าไม้เป็นหลักร่วมกับการเกษตร ทุกแขนง อาจประกอบด้วย การปลูกพืชเกษตรในสวนป่า โดยการปลูกพืชเกษตรร่วมกับการเลี้ยงสัตว์ในสวนป่าระบบนี้ ซึ่งจะเป็นตัวกลางเพื่อผ่อนคลายความต้องการที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมกับความต้องการป่าไม้ เพื่อควบคุมสิ่งแวดล้อมให้สามารถดำเนินควบคู่กันไปได้ ทั้งนี้ ระบบวนเกษตรยังสามารถเพิ่มการซึมซับน้ำ รักษา น้ำใต้ดิน ลดการสูญเสียดิน และยิ่งหากลักษณะพันธุ์พืชที่ใช้เป็นทรงพุ่ม ก็จะช่วยลดความรุนแรงของเม็ดฝนที่ตกกระทบผิวดิน สามารถรักษาสภาพดุลย์ของสภาวะแวดล้อมให้เหมาะสมกับพืชที่ปลูกร่วม เช่น บังร่มเงา พายุ ฝน อีกทั้งควบคุมสภาพความชุ่มชื้นและอุณหภูมิให้ดีอีกด้วย

จากการที่ นทพ. เป็นหน่วยงานที่มีความอ่อนตัว และมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเกษตรกรในพื้นที่ จึงได้รับการยอมรับและความร่วมมือจากเกษตรกร รวมทั้งประชาชนในพื้นที่เป็นอย่างดี นอกจากนี้ นทพ. ยังได้จัดทำโครงการเกี่ยวกับการส่งเสริมและสนับสนุนด้านการเกษตรและสหกรณ์ให้กับกำลังพล ประชาชน รวมทั้ง และส่วนราชการ ตลอดจนจัดทำโครงการพัฒนากำลังทหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งทหารกองประจำการให้ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานและอุดมศึกษาอย่างเหมาะสม เพื่อพัฒนาบุคลากรของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนาให้มีศักยภาพในการพัฒนาช่วยเหลือประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตดีขึ้น เพื่อสนับสนุนการพัฒนาประเทศเพื่อความมั่นคง รวมทั้งการใช้เกษตรผสมผสานเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกและที่ดินทางการเกษตร ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า (สัมภาษณ์, ๒๕๖๕)

“จริง ๆ เกษตรกรก็มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ตามความเหมาะสมของพื้นที่ที่เกษตรกรมีอยู่เดิม มีการปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับตนเอง”

“การศึกษาหาความรู้ลองผิดลองถูกจนได้วิธีที่เหมาะสมกับพื้นที่ของตนเอง”

“เรื่องพื้นที่ทำการเกษตรนี้สำคัญ มีการแบ่งสัดส่วนการทำเกษตร โดยขุดบ่อเลี้ยงปลา ปลูกผักและผลไม้ตามฤดูกาล ทำชาก็มี”

“ความพออยู่พอกิน จัดสรรพื้นที่ในการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์เพื่อขายเป็นรายได้ในครัวเรือน”

๑.๔ การสร้างระบบสวัสดิการแก่เกษตรกร เพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินและทรัพย์สินของ

เกษตรกร

เพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินและทรัพย์สินของเกษตรกร หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการสร้างระบบสวัสดิการแก่เกษตรกร โดยผลักดันให้มีกองทุนสวัสดิการเกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรมีหลักประกันความมั่นคงในอาชีพที่เหมาะสมกับความเป็นอยู่ ช่วยยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจและสถานภาพทางสังคมให้แก่เกษตรกร เพื่อป้องกันหนี้อกกระทบ การสูญเสียที่ดินทำกินของเกษตรกร รวมทั้งควรพิจารณาจัดตั้งศูนย์ให้คำปรึกษาแนะนำช่วยเหลือแก้ไขปัญหาหนี้สินและการถูกฟ้องร้องดำเนินคดีของเกษตรกร เพื่อส่งเสริมการสร้างวินัยทางการเงินเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรในพื้นที่

ทั้งนี้ นทพ. มีภารกิจ มีหน้าที่พิจารณา เสนอความเห็นเกี่ยวกับนโยบาย การใช้กำลังทหารเพื่อการพัฒนาประเทศ วางแผน อำนวยการ ประสานงาน กำกับดูแลดำเนินการส่งเสริม สนับสนุน พัฒนาอาชีพด้านการเกษตรและสหกรณ์ ตลอดจนการสนับสนุนงานด้านการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงมีส่วนสำคัญในการร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ในการสร้างระบบสวัสดิการแก่เกษตรกร เพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินและทรัพย์สินของเกษตรกร ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า (สัมภาษณ์, ๒๕๖๕)

“เราก็ทำบัญชีครัวเรือน แต่ก็อยากให้เจ้าหน้าที่มาช่วยวางแผนการดำเนินกิจการอย่างเป็นระบบ เพราะชาวบ้านก็มีความมุ่งมั่น ตั้งใจทำตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง”

“มีระบบการวางแผนค่าใช้จ่าย การทำบัญชีครัวเรือน การวางแผนลงทุนอย่างเป็นระบบ”

“นำวิธีที่ประสบความสำเร็จมาเป็นองค์ความรู้ถ่ายทอดแก่ผู้ร่วมทำเกษตรแบบผสมผสานการทำบัญชีครัวเรือน มีความขยัน อดทน”

“ขั้นต้นต้องให้ความรู้กับกลุ่มเป้าหมายถึงข้อดีข้อเสียของเศรษฐกิจพอเพียง ทำแบบสอบถามให้ผู้ที่เกี่ยวข้องตอบและสรุปผลว่ามีผู้สนใจจะร่วมหรือไม่ ชั้นกลาง ส่งเสริมให้ผู้สนใจสร้างกลุ่ม เกษตรกรเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองในการจำหน่ายผลผลิตและแปรรูปผลผลิต ชั้นปลาย สอนให้กลุ่มที่พึ่งพาตนเองได้ไม่พึ่งพาปัจจัยอื่น โดยหาลาดในการจำหน่ายผลผลิตของตนเอง จัดการบริหารกลุ่มของตนเองไม่ว่าจะแปรรูปหรือจำหน่าย

๑.๕ การสนับสนุนงบประมาณในการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างต่อเนื่อง

จากการที่ งบประมาณ (Money) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของปัจจัยการบริหาร ดังนั้นหน่วยงานจึงจำเป็นที่จะต้องมีงบประมาณเพื่อการบริหารงาน หากขาดงบประมาณการบริหารงานของหน่วยงานก็ยากที่จะบรรลุเป้าหมาย ซึ่งหลักการทรงงานของรัชกาลที่ ๙ ได้กล่าวถึงการประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด ในการพัฒนาและช่วยเหลือราษฎรทรงใช้หลักในการแก้ไขปัญหาด้วยความเรียบง่ายและประหยัด ราษฎรสามารถทำตัวเอง หาได้ในท้องถิ่นและประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่ในภูมิภาคนั้น ๆ มาแก้ไขปัญหาโดยไม่ต้องลงทุนสูงหรือใช้เทคโนโลยีที่ไม่ยุ่งยากนัก ดังพระราช

คำรัสความตอนหนึ่งว่า “ให้ปลูกป่า โดยไม่ต้องปลูก โดยปล่อยให้ขึ้นเองตามธรรมชาติ จะได้ประหยัดงบประมาณ” ซึ่งถือว่ามีความเหมาะสมกับพื้นที่

ซึ่งสอดคล้องกับ นทพ. ที่มีภารกิจในการ วิจัย ประเมินผลและพัฒนาเกี่ยวกับการส่งเสริมและสนับสนุนด้านการเกษตรและสหกรณ์ตลอดจนพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รวมทั้งประสานงานกับส่วนราชการอื่นที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมและสนับสนุนด้านการเกษตรและสหกรณ์ รวมทั้ง ส่งเสริมและสนับสนุน ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อความมั่นคง และโครงการพระราชดำริและโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งถือเป็นการสนับสนุนงบประมาณในการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อีกทางหนึ่ง ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า (สัมภาษณ์, ๒๕๖๕)

“การอนุมัติจัดสรรงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ให้เพียงพอต่อความต้องการของเกษตรกรที่สมัครเข้าร่วมโครงการฯ จะช่วยให้การทำเกษตรผสมผสานสำเร็จได้”

“ที่สำคัญ คือ ต้องมีงบประมาณ และความรู้ในการดำเนินการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

“นโยบายและงบประมาณของรัฐต้องต่อเนื่อง มีองค์ความรู้ให้คำปรึกษาแก่เกษตรกรได้มีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับพื้นที่ที่เกษตรกรมีอยู่”

“ภาครัฐต้องให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่องทั้งด้านการให้ความรู้และสนับสนุนแหล่งเงินทุน”

๑.๖ การพัฒนาตลาดสินค้าเกษตรปลอดภัยเพื่อเป็นทางเลือกให้กับผู้บริโภค และลดความนิยมปลูกพืชเชิงเดี่ยวของเกษตรกรในพื้นที่

โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีการพัฒนาตลาดสินค้าเกษตรปลอดภัย เพื่อเป็นทางเลือกให้กับผู้บริโภค โดยจัดหาสถานที่จำหน่ายสินค้าเกษตรปลอดภัยแยกจากตลาดสดทั่วไป เพื่อสร้างความแตกต่างอย่างชัดเจนระหว่างสินค้าเกษตรปลอดภัยได้มาตรฐานกับสินค้าเกษตรทั่วไป เพื่อลดความนิยมปลูกพืชเชิงเดี่ยวของเกษตรกรในพื้นที่ รวมทั้ง สนับสนุนให้เกษตรกรหรือสถาบันเกษตรกรมีช่องทางการตลาดทั้งตลาดภายในและต่างประเทศ

ทั้งนี้ นทพ. มีหน้าที่ในการดำเนินการเกี่ยวกับการผลิต การเก็บรักษา การส่งเสริม และการตลาด ด้านการเกษตร ซึ่งดำเนินการฝึกอบรม ส่งเสริม สนับสนุน ด้านพัฒนาอาชีพทักษะและความรู้ในการดำรงชีวิต เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายมีคุณภาพชีวิตที่ดีเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ซึ่งถือว่า นทพ. มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา และพัฒนาตลาดสินค้าเกษตรปลอดภัยเพื่อเป็นทางเลือกให้กับผู้บริโภค และลดความนิยมปลูกพืชเชิงเดี่ยวของเกษตรกรในพื้นที่ ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า (สัมภาษณ์, ๒๕๖๕)

“มีความตั้งใจในการทำเกษตร มีการช่วยเหลือสนับสนุนการทำตลาดจากหลายฝ่าย”

“ต้องให้เกษตรกรที่สนใจเหมือนกันมารวมตัวเป็นกลุ่มทำเกษตรที่เหมาะสมกับพื้นที่ และเป็นที่ต้องการของตลาด เพื่อที่จะได้ขายสินค้าการเกษตรได้ราคาที่เหมาะสมและสำคัญต้องได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่อย่างต่อเนื่องเป็นระบบ กำหนดระยะเวลาและเป้าหมายที่ชัดเจนจากภาครัฐไม่ปล่อยปละละเลยเกษตรกรเพียงเพื่อทำตามวงรอบปีงบประมาณ”

“ถ้าเกษตรกรมีผลผลิตที่มีความหลากหลายสามารถกระจายความเสี่ยงทางการตลาดได้”

๑.๗ การให้ความรู้ในเรื่องการเกษตรแบบผสมผสานอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มตั้งแต่กระบวนการวางแผนการผลิต

เกษตรกรต้องสามารถวางแผนการผลิตภายในฟาร์มของตัวเองได้อย่างถูกต้อง ต้องมีความรู้ โดยองค์ประกอบความรู้ ได้แก่ (๑) ต้องมีพื้นที่ถือครองของตนเอง การเช่าที่ดินจากผู้อื่น มาดำเนินการเกษตรจะได้กำไรที่จะวางแผนลงทุนอย่างถาวร เพราะเกรงว่าเมื่อดำเนินการไประยะหนึ่งแล้วอาจจะถูกบอกเลิกได้ (๒) ต้องทราบข้อมูลพื้นฐานภายในฟาร์มของตัวเองเป็นอย่างดี ได้แก่ ข้อมูลทางด้านลักษณะพื้นที่ ดิน แหล่งน้ำ ซึ่งนับว่ามีความสำคัญ จะสามารถช่วยในการวางแผนภายในฟาร์มได้อย่างถูกต้อง (๓) ต้องมีความรู้และประสบการณ์ในด้านเทคโนโลยีการผลิตพืชหลายชนิด เช่น ข้าว พืชไร่ ไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก การเพาะเห็ดเศรษฐกิจ การปศุสัตว์ และการประมง ถ้าขาดความรู้ ในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง จำเป็นต้องไปขวนขวายหาความรู้ โดยการไปศึกษาดูงาน รวมทั้งเข้ารับการศึกษาอบรมจากหน่วยงานที่สามารถให้ความรู้นั้นได้ (๔) ต้องมีทุนเริ่มต้นและหมุนเวียน ภายในฟาร์มพอสมควร ซึ่งการมีทุนสำรองไว้จะสามารถให้การวางแผนดำเนินกิจกรรมที่ผสมผสานกัน ไปอย่างเหมาะสม (๕) ต้องเป็นผู้มีความมานะอดทน ขยันขันแข็ง และมีแรงงานที่พอเพียงเหมาะสม กับกิจกรรมภายในฟาร์ม ทั้งนี้เพราะการทำเกษตรจะเห็นผลสำเร็จได้ต้องใช้เวลาและ ประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหา ซึ่งจะมีตลอดเวลา และสามารถปรับเปลี่ยนแผนได้ตลอดเวลาเพื่อให้ แก้ปัญหาได้ทันเหตุการณ์

สำหรับ นทพ. มีบทบาทหลักในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับ “คนและชุมชน” ในพื้นที่เป้าหมาย โดยส่งเสริมให้เกิดความมั่นคงในการดำรงชีพ มีคุณธรรม มีรายได้ มีงานทำ มีบริการพื้นฐาน สิ่งอำนวยความสะดวกและสวัสดิการที่จำเป็น เกิดความผาสุกอย่างยั่งยืนตาม แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งการเสริมสร้างขีดความสามารถและบทบาทการมีส่วนร่วมของ “คน และชุมชน” เพื่อเป็นกลไกในการป้องกันและแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม ความมั่นคง ปลอดภัยและสิ่งแวดล้อม ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า (สัมภาษณ์, ๒๕๖๕)

“ตอนนี้เกษตรกรก็พยายามทำความเข้าใจทฤษฎีของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีการเก็บข้อมูลมา ๕ ปี เพื่อนำมาวางแผนอย่างเป็นระบบ เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้พัฒนาขึ้น”

“ภาครัฐต้องมีความจริงใจและประสานกันกับเกษตรกรอย่างจริงใจให้ความรู้ และประชาสัมพันธ์ให้เกษตรกรได้รับข้อมูลข่าวสารการให้การช่วยเหลือและสนับสนุนที่ได้จากภาครัฐทั้ง ทางตรงและทางอ้อมอย่างต่อเนื่อง เกษตรกรเมื่อได้รับความรู้จากการสนับสนุนของภาครัฐในการลง พื้นที่และประชาสัมพันธ์เมื่อเกษตรกรมีความรู้ แล้วต้องนำมาประยุกต์ใช้ในการทำเกษตรกรรมและ นำมาปรับใช้กับพื้นที่ของเกษตรกรและต้องปลูกพืชที่เหมาะสมกับพื้นที่ตรงความต้องการของตลาด ค่าใช้จ่ายในการขนส่งเหมาะสมไม่สูงเกินไป

“เกษตรกรต้องตั้งใจที่จะทำอย่างจริงใจ ทั้งนี้หน่วยงานหลักต้องมีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถอย่างแท้จริงและจริงใจในการแก้ปัญหาของเกษตรกร”

๑.๘ การให้ความรู้ด้านการจัดการแก่เกษตรกรในเรื่องต่าง ๆ

ผู้ที่ดำเนินการระบบเกษตรผสมผสานจะประสบความสำเร็จได้ ควรจะต้องมีการจัดการที่เหมาะสมในด้านต่าง ๆ ดังนี้ (๑) เป็นผู้มีความสามารถจัดการวางแผนการใช้แหล่งน้ำที่มีอยู่ในการผลิตพืชชนิดต่าง ๆ การเพาะเลี้ยงเห็ดเศรษฐกิจ การปศุสัตว์ และการประมง ได้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ ดิน ทุน แรงงาน รวมทั้งการตลาด ซึ่งจะทำให้เกษตรกรมีรายได้เพียงพอ อันประกอบด้วยรายได้ประจำวัน ประจำสัปดาห์ ประจำเดือน และรายได้ตามฤดูกาล ในการนี้เกษตรกรควรจะมีการจัดการทำบัญชีฟาร์ม เพื่อแสดงรายรับ-รายจ่ายภายในฟาร์ม (๒) เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ จัดการเทคโนโลยีสำหรับการผลิตพืชชนิดต่าง ๆ การเพาะเลี้ยงเห็ดเศรษฐกิจ การปศุสัตว์ และการประมงได้อย่างเหมาะสม มีการหมุนเวียนนำสิ่งเหลือใช้ภายในฟาร์มมาใช้ประโยชน์ที่ก่อให้เกิดการสนับสนุนเกื้อกูลประโยชน์ ซึ่งกันและกัน โดยจะส่งผลให้ต้นทุนการผลิตลดลง ลดการใช้สารเคมีในการป้องกันการกำจัดศัตรูพืช อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ได้ผลิตผลที่ปลอดภัยจากสารพิษ ซึ่งจะนำไปสู่ระบบการเกษตรที่ยั่งยืน ซึ่งการดำเนินการระบบเกษตรผสมผสานจะเป็นระบบการเกษตรที่ให้ผลผลิตกับเกษตรทั้งในด้านการมีอาหารเพียงพอ แก่การบริโภค การเพิ่มการมีงานทำ การมีรายได้อย่างต่อเนื่อง ลดความเสี่ยงจากการดำเนินกิจกรรมกระแสหลัก ลดการเคลื่อนย้ายแรงงาน สามารถใช้ทรัพยากรภายในฟาร์มได้อย่างมีประสิทธิภาพและสามารถปรับปรุงสภาพแวดล้อมไม่ให้เสื่อมโทรม รักษาสมดุลของธรรมชาติไว้ แต่อย่างไรก็ดีระบบการทำฟาร์มผสมผสานในแต่ละสภาพท้องถิ่นจะมีความแตกต่างกันในด้านกิจกรรมที่จะมาดำเนินการ ทั้งนี้ขึ้นกับการวางแผนการจัดการที่จะทำให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับสภาพเงื่อนไขทางด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ สังคม ของเกษตรกรแต่ละรายซึ่งจะมีความแตกต่างกัน

นอกจากนี้ นทพ. ยังมีส่วนในการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ โดยการสนับสนุนบทบาทของชุมชน องค์กรชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาความมั่นคงด้านต่าง ๆ ในพื้นที่เป้าหมาย ส่งเสริมให้เกิดการอาสาสมัครร่วมกันพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้า รวมทั้งการผนึกกำลังความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาเสริมสร้างทุนทางสังคม ทุนเศรษฐกิจในพื้นที่เป้าหมายที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการพัฒนา โครงการเกษตรแบบผสมผสาน เป็นกิจกรรมหนึ่งที่ นทพ. ดำเนินการเพื่อสนับสนุนรัฐบาลในการแก้ไขปัญหาสำคัญของชาติการพัฒนาประเทศ และการช่วยเหลือประชาชน เป็นการพัฒนาเพื่อการส่งเสริมอาชีพต่อราษฎรแบบรายบุคคล เพื่อลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ให้กับผู้ยากจน โดยส่งเสริมให้มีการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า (สัมภาษณ์, ๒๕๖๕)

“เกษตรกรมีความพร้อมในการทำเกษตรกรรมด้วยตนเอง โดยไม่ต้องจ้างแรงงานอื่น เพื่อเป็นการลดรายจ่ายเพิ่มรายได้”

“มีการทำเกษตรแบบผสมผสาน ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ มีการนำมูลสัตว์มาเป็นปุ๋ยจากธรรมชาติเพื่อเป็นการลดต้นทุนปุ๋ย”

“ภาครัฐต้องให้ความรู้ที่ถูกต้องตามหลักการการทำเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเกษตรกรจะต้องพึ่งพาตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพาจากภายนอก โดยต้องตั้งใจมีจิตสำนึกที่อดทน ต่อความยากลำบากในการทำเกษตรที่มีอุปสรรคและต้องนำ

เทคโนโลยีมาใช้ในการทำงานทางด้านการเกษตรกรรม ในพื้นที่อาจจะไม่ค่อยเหมาะสมหรือมีที่ดินทำกินที่จำกัด

๑.๙ การขับเคลื่อนกระบวนการทำเกษตรผสมผสาน โดยคำนึงถึงมิติด้านสังคมและจิตวิทยา รวมทั้งวิถีชีวิตของคนในพื้นที่

การจะขับเคลื่อนกระบวนการทำเกษตรผสมผสานให้ประสบความสำเร็จได้นั้น ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรคำนึงถึงมิติด้านสังคมและจิตวิทยา รวมทั้งวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ เช่น การปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ในแบบวิถีเกษตรดั้งเดิม และการมีอาชีพรองลงมาคือ รับจ้างทั่วไปทั้งในและนอกพื้นที่และอาชีพค้าขายเป็นต้น หรือการผลิตที่ยังคงเป็นการอาศัยแรงงานในครอบครัว ยกเว้นกิจกรรมการเกษตรที่เป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ที่เกษตรกรส่วนมากจะอาศัยแรงงานแลกเปลี่ยน การที่ประชาชนอยู่ใกล้พื้นที่ป่าไม่ทำให้ประชาชนมีวิถีชีวิตที่มีลักษณะพึ่งพิงและใช้ประโยชน์จากป่า ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของเกษตรกรที่ใช้แรงงานในครอบครัวเป็นหลัก มีแรงงานทำการเกษตรจำนวนไม่มาก และลงทุนในกิจกรรมทางการเกษตรต่ำ รูปแบบการเกษตรแบบผสมผสานที่เหมาะสมจึงควรมีลักษณะที่ใช้แรงงานน้อย มีการลงทุนในกิจกรรมการผลิตต่ำ แต่สามารถให้ผลตอบแทนเป็นผลผลิตและรายได้ในช่วงนอกฤดูกาล เป็นต้น ดังนั้นภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการขับเคลื่อนกระบวนการทำเกษตรผสมผสานโดยมีชุมชนหรือผู้ที่เป็นเจ้าของปัญหา เป็นคนกำหนดแนวทางการแก้ปัญหาเพื่อตอบปัญหาของชุมชนภายใต้มิติด้านสังคมและจิตวิทยา รวมทั้งวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ ซึ่งจะสร้างความยั่งยืนให้แก่พื้นที่ได้อย่างแท้จริง

ซึ่ง นทพ. เป็นหน่วยงานหลักที่มีภารกิจ พัฒนาศักยภาพของคน ชุมชน และพื้นที่เพื่อความมั่นคง ได้แก่ ความมั่นคงทางสภาพสังคม โดยใช้โครงการพัฒนาที่หน่วยสนับสนุนให้กับประชาชน และการปฏิบัติงานของหน่วยที่บูรณาการการแก้ปัญหาสำคัญทางสังคม ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญของชาติร่วมกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ก่อให้เกิดความเชื่อมั่นและศรัทธาแก่ประชาชนในด้านความรักชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งมีความสอดคล้องกับการขับเคลื่อนกระบวนการทำเกษตรผสมผสาน โดยคำนึงถึงมิติด้านสังคมและจิตวิทยา รวมทั้งวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า (สัมภาษณ์, ๒๕๖๕)

“ภาครัฐต้องมีความจริงใจและประสานกันกับเกษตรกรอย่างจริงใจให้ความรู้และประชาสัมพันธ์ให้เกษตรกรได้รับข้อมูลข่าวสารการให้การช่วยเหลือและสนับสนุนที่ได้จากภาครัฐ ทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับพื้นที่”

๑.๑๐ การสร้างความไว้วางใจกับประชาชน และชุมชนในพื้นที่

ในการจะขับเคลื่อนกระบวนการทำเกษตรผสมผสานให้ประสบความสำเร็จได้นั้น ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีการสร้าง ความไว้วางใจกับประชาชน และชุมชนในพื้นที่ ซึ่งองค์ประกอบสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง ประการหนึ่ง คือ องค์ประกอบที่ ๔ พันธกิจที่จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และ ให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ ซึ่งหากภาครัฐปฏิบัติได้ดังนี้แล้ว จะเป็นสิ่งที่สร้างความไว้วางใจกับประชาชน และชุมชนในพื้นที่ และสร้างความเชื่อมั่นศรัทธาจนสามารถ

โน้มน้าวเกษตรกรที่ไม่เข้าร่วม หรือไม่ให้ความสนใจระบบเกษตรผสมผสาน ให้กลับมาร่วมขับเคลื่อนกระบวนการทำเกษตรผสมผสานให้ประสบความสำเร็จได้

โดยเป้าประสงค์ของวิสัยทัศน์ในการดำเนินงาน ของ นทพ. นั้น เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและศรัทธาแก่ประชาชนในด้านความรักชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์ และพัฒนาคน ชุมชน พื้นที่ ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน มีความสมดุลแบบองค์รวมและเกื้อกูลต่อการป้องกันประเทศ ซึ่งจะสามารถสนับสนุนกระบวนการทำเกษตรผสมผสานให้ประสบความสำเร็จได้ ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า (สัมภาษณ์, ๒๕๖๕)

“ภาครัฐต้องให้ความรู้ที่ถูกต้องตามหลักการการทำเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเกษตรกรจะต้องพึ่งพาตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพาจากภายนอก”

๒. การกำหนดวิธีการแก้ปัญหา จุดอ่อนและอุปสรรค เพื่อเพิ่มโอกาส

๒.๑ การเสริมสร้างความภาคภูมิใจและความมั่นคงในการประกอบอาชีพเกษตรกรรวมทั้งแก่เกษตรกรรุ่นใหม่

จากการที่แรงงานภาคการเกษตรมีแนวโน้มลดลงและการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ดังนั้นการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่เข้าสู่ภาคการเกษตรจึงเป็นสิ่งสำคัญ โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการด้านการผลิตด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ รวมทั้งการเสริมสร้างความรู้ด้านการบริหารธุรกิจ การตลาด เช่น การทำเกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสาน เกษตรทฤษฎีใหม่ที่เน้นความมั่นคงอาหารและรายได้ของเกษตรกร รวมทั้ง สนับสนุนทุนเพื่อการประกอบธุรกิจเกษตร การจัดสรรที่ดินทำกินให้เกษตรกรรุ่นใหม่ และส่งเสริมให้เกษตรกรรุ่นใหม่ นำความรู้ทางการเกษตรไปถ่ายทอดและพัฒนาชุมชน ตลอดจนสนับสนุนการให้ทุนการศึกษาสำหรับเยาวชนรุ่นใหม่หรือลูกหลานเกษตรกรที่ต้องการศึกษาต่อด้านการเกษตรเพื่อสืบทอดอาชีพการเกษตรของครอบครัว ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า (สัมภาษณ์, ๒๕๖๕)

“ต้องคัดเลือกเกษตรกรที่มีความรู้และความพร้อมทุกด้านและต้องเต็มใจที่จะทำการเกษตรเพื่อเป็นเกษตรกรต้นแบบ และพร้อมที่จะเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จเพื่อที่จะนำแบบอย่างที่ประสบความสำเร็จมาให้ความรู้กับเกษตรกรที่สนใจเหมือนกันมารวมตัวเป็นกลุ่มทำเกษตรที่เหมาะสมกับพื้นที่”

“มีความมุ่งมั่นตั้งใจในการทำเกษตรแบบผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และริเริ่มสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ ๆ เพื่อทำให้ได้ผลผลิตงดงาม การทำเกษตรจนเกิดเป็นทักษะ และแนะนำให้ลูกหลานต่อไปถึงการประสบผลสำเร็จ”

“การศึกษาหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้วิทยากรชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ตลอดจนประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีการทำบัญชีครัวเรือนใช้จ่ายอย่างเป็นระบบ ลงทุนแต่พอตัว”

“แก้ปัญหาโดยการรวมกลุ่ม เพื่อแก้ปัญหาด้านพื้นที่ส่วนด้านบุคคล และต้องสานสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในกลุ่ม”

๒.๒ การกฎระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเกษตร

จากกระแสโลกาภิวัตน์ที่การสื่อสารไร้พรมแดน ทำให้โลกเชื่อมโยงถึงกันอย่างรวดเร็ว เกิดบริบทใหม่ ๆ ด้านการเกษตร ส่งผลให้กฎระเบียบและกฎหมายที่ใช้ในประเทศบางส่วน

ไม่ทันสมัย และบางประเด็นยังไม่มีกฎระเบียบและกฎหมายรองรับ อาทิ เรื่องของการรับมือกับปัญหาโลกร้อน และการลงทุนภาคการเกษตรอย่างรับผิดชอบ ดังนั้น จึงเป็นภารกิจสำคัญของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำกับ ดูแล ตรวจสอบ และประมวลผลกระทบเชิงนโยบายเพื่อเสนอกฎหมายใหม่หรือระเบียบปฏิบัติรองรับการทำงานในอนาคต ให้สามารถตอบสนองความต้องการของเกษตรกรได้อย่างถูกต้อง เหมาะสมและเป็นธรรม ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า (สัมภาษณ์, ๒๕๖๕)

“ค่อย ๆ ทำไปอย่างมุ่งมั่น อย่าทำถอย จงเชื่อมั่นในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ค่อย ๆ ปรับปรุงพัฒนาสิ่งใหม่ ๆ ที่เหมาะสมกับตนเอง เพราะตอนนี้เค้าก็มุ่งการแก้ปัญหาเรื่องดิน ฟ้า อากาศมากขึ้น”

๒.๓ การร่วมกันแก้ไขปัญหาค่าความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

กระบวนการสนับสนุนการทำเกษตรแบบผสมผสานของ นทพ. ได้ปฏิบัติภารกิจในการพัฒนาท้องถิ่นที่ห่างไกลและทุรกันดาร นับเป็นหัวใจของการพัฒนาประเทศไทย เพราะประชาชนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ตามส่วนภูมิภาคและชนบท มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นรายได้หลัก จึงถือว่าหากชุมชนในท้องถิ่นมีความเป็นอยู่ที่ดี ย่อมนำมาซึ่งความมั่นคงของประเทศ รัฐบาลได้มอบหมายให้หลายหน่วยงานราชการร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นให้เกิดความยั่งยืน พึ่งตนเองได้ หน่วยงานวิชาการทหารพัฒนาเป็นหน่วยงานหนึ่งที่ถูกกำหนดให้รับผิดชอบการพัฒนาประเทศในพื้นที่เพื่อความมั่นคงทั้งตามแนวชายแดนและพื้นที่ตอนในของประเทศ ที่มีผลกระทบจากภัยคุกคามทุกรูปแบบ ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า (สัมภาษณ์, ๒๕๖๕)

“มีความมุ่งมั่นตั้งใจในการทำเกษตรผสมผสาน อยู่อย่างพอเพียง อนุรักษ์สิ่งที่เรามีทรัพยากรที่เราไม่คุ้มกัน ยึดมั่น ประมาทตนในการประกอบอาชีพ”

การกำหนดแนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ

จากการทบทวนวรรณกรรม การวิเคราะห์ปัญหา จุดอ่อนและอุปสรรคที่สำคัญต่อการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน รวมทั้งการกำหนดวิธีการแก้ปัญหา จุดอ่อนและอุปสรรค เสริมจุดแข็ง และเพิ่มโอกาส นำมาสู่การกำหนดแนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ ดังนี้

๑. การขยายผลการทำเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เห็นผลในทางปฏิบัติ

โดยการสร้างจิตสำนึกให้เกษตรกรน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการทำการเกษตรให้ครอบคลุมทุกครัวเรือน กลุ่มเกษตรกร องค์กร เครือข่ายเกษตรกร และสถาบันเกษตรกร โดยใช้หลักพอประมาณความมีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน พึ่งพาตนเองและสามารถต่อยอดไปสู่การทำธุรกิจเกษตรเชิงพาณิชย์ ตลอดจนส่งออกไปขายทั้งตลาดภายในประเทศและตลาดต่างประเทศได้ รวมทั้ง หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีการส่งเสริมการทำเกษตรกรรมยั่งยืนให้เห็นผลในทางปฏิบัติ โดยดำเนินกิจกรรมการผลิตทางการเกษตรในรูปแบบที่เหมาะสม อาทิ เกษตรผสมผสาน เกษตร

ธรรมชาติ วนเกษตร เกษตรทฤษฎีใหม่ และเกษตรอินทรีย์ ให้เกื้อกูลกับทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด สภาพเศรษฐกิจ และสังคมในชุมชน

๒. การพัฒนาองค์ความรู้ให้เกษตรกรจนสามารถปรับตัวสู่เกษตรกรมืออาชีพ (Smart Farmer)

จากการที่เกษตรกรจำนวนมาก ยังมีข้อจำกัดในการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการผลิต เชื่อมโยงไปจนถึงการแปรรูปและการตลาด การขาดความรู้ความเข้าใจเรื่องการใช้ปัจจัยการผลิต โดยเฉพาะปุ๋ยเคมี สารเคมีการเกษตร ทำให้เกษตรกรใช้ปัจจัยการผลิตดังกล่าวมากเกินไปจนเกิดความจำเป็น ซึ่งนอกจากจะทำให้ต้นทุนการผลิตสูงแล้ว ยังก่อให้เกิดการตกค้างของสารพิษในผลผลิตการเกษตร ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคในระยะยาว อีกทั้งยังทำให้ดินเสื่อมโทรม ความหลากหลายทางชีวภาพลดลง ซึ่งการพัฒนาการเกษตรให้เติบโตได้อย่างยั่งยืน ต้องอาศัย “เกษตรกร” เป็นศูนย์กลางการพัฒนา ดังนั้นการพัฒนาเกษตรกรเป็น Smart Farmer ที่มีความพร้อมทั้งในแง่องค์ความรู้ด้านการผลิต การตลาด มีการนำเทคโนโลยี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวิธีการปฏิบัติที่ดีมา ใช้ผสมผสานกับองค์ความรู้สมัยใหม่ที่เหมาะสมในการพัฒนาการเกษตร โดยคำนึงถึงคุณภาพ มาตรฐานและปริมาณความต้องการของตลาด รวมถึงความปลอดภัยต่อผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อม ดังนั้น การปรับตัวของเกษตรกร จึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้เป้าหมายการพัฒนาการเกษตร ของประเทศบรรลุผลสำเร็จได้

๓. การส่งเสริมการทำเกษตรในรูปแบบของการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกร องค์กร เกษตรกรและสถาบันเกษตรกร (Smart Group, Smart Enterprise)

จากการที่เกษตรกรไทยส่วนใหญ่เป็นรายย่อย มีข้อจำกัดในการผลิตสินค้าให้มีคุณภาพและมาตรฐาน การรวมกลุ่มของเกษตรกรส่วนใหญ่ยังไม่เข้มแข็ง แม้ว่าจะมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องก็ตาม การรวมกลุ่มของเกษตรกรยังไม่สามารถเชื่อมโยงกันเท่าที่ควร เกษตรกรส่วนใหญ่ยังไม่สามารถกำหนดราคาผลผลิตด้วยตนเอง รวมถึงถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง ดังนั้นการสร้าง ความเข้มแข็งให้กับเกษตรกร โดยการรวมกลุ่มเกษตรกร และพัฒนาเครือข่ายเกษตรกร องค์กร เกษตรกร และสถาบันเกษตรกรจะช่วยเพิ่มศักยภาพให้กับเกษตรกร สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่าง ยั่งยืน สหกรณ์มีบทบาทสำคัญที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งของเกษตรกร รวบรวมและจัดซื้อผลผลิต จัดหาปัจจัยการผลิต การพัฒนาคุณภาพผลผลิต และช่องทางการจำหน่ายผลผลิตของเกษตรกร

๔. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการพัฒนาความรู้ด้านเทคโนโลยีชีวภาพในการทำ เกษตรผสมผสาน

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการพัฒนาความรู้ด้านเทคโนโลยีชีวภาพในการทำเกษตร ผสมผสานให้เกษตรกร เพื่อทำให้สินค้าเกษตรมีคุณภาพ และเพิ่มมูลค่า เช่น การสร้างกลืนข้าว การผลิตพันธุ์ลูกผสมเพื่อให้ได้ลักษณะเด่นจากพันธุ์พ่อแม่ การเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อพืช เป็นต้น นอกจากนี้ ยังจำเป็นต้องมีงานวิจัยเพื่อสร้างนวัตกรรมต่อยอดจากสินค้าเกษตร โดยเฉพาะงานวิจัยเชิง นวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรให้กับเกษตรกรในพื้นที่

๕. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการวางแผนความต้องการและการผลิตสินค้าเกษตร (Demand & Supply) ในระดับจังหวัด เพื่อเป็นข้อมูลให้กับส่วนกลางในการบริหารจัดการ สินค้าเกษตรในภาพรวม

จากการที่ภาคการเกษตรกรรมมีความอ่อนไหวและเปราะบางมากกว่าภาคการผลิตอื่น ๆ เนื่องจากผลผลิตทางการเกษตรขึ้นอยู่กับฤดูกาลเพาะปลูก รวมทั้งสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ไม่สามารถควบคุมได้ เช่น ปริมาณน้ำ สภาพภูมิอากาศ และความเสื่อมโทรมของทรัพยากรดิน ด้านการจำหน่าย สินค้าเกษตรเป็นสินค้าที่เน่าเสียง่ายไม่เหมาะกับการเก็บรักษาเป็นเวลานาน มีต้นทุนขนส่งสินค้าสูงเมื่อเทียบกับสินค้าอื่น ด้านราคา มีความอ่อนไหวต่อราคาในตลาดโลก มีความผันผวนสูงทำให้เกษตรกรมีรายได้ไม่สม่ำเสมอ ซึ่งปัญหาการผลิตสินค้าเกษตรยังคงเกิดขึ้นต่อเนื่องในทุกปี ทั้งในเรื่องของประสิทธิภาพการผลิต ต้นทุนการผลิตทางการเกษตรเพิ่มขึ้น และสินค้าเกษตรบางชนิดล้นตลาดทำให้ราคาตกต่ำ ซึ่งการบริหารจัดการสินค้าเกษตรที่ดี เพื่อที่จะสามารถแก้ไขปัญหาสินค้าเกษตรได้ทั้งระบบ จึงควรเน้นในเรื่องการวางแผนความต้องการและการผลิตสินค้าเกษตร (Demand & Supply) ในระดับจังหวัด เพื่อเป็นข้อมูลให้กับส่วนกลางในการบริหารจัดการสินค้าเกษตรในภาพรวม การขึ้นทะเบียนเกษตรกรทั่วประเทศเพื่อรู้ปริมาณการผลิตสินค้าเกษตรที่สำคัญ อันจะได้บริหารจัดการสินค้าเกษตรได้ทั้งระบบ ส่งเสริมการแปรรูปสินค้าเกษตรเพื่อเพิ่มมูลค่า และอำนวยความสะดวกทางการค้าให้กับผู้ประกอบการธุรกิจเกษตรและสถาบันเกษตรกรอย่างเต็มที่

๖. การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานการเกษตรและโลจิสติกส์

เพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขัน พัฒนาทักษะการบริหารจัดการโลจิสติกส์ระดับฟาร์ม ส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมในโซ่คุณค่าของสินค้าเกษตร สนับสนุนให้เกิดเครือข่ายเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร เพื่อเพิ่มบทบาทในฐานะผู้บริหารจัดการปัจจัยการผลิตและผลผลิตเกษตรรายใหญ่ รวมถึงการนำเทคโนโลยีสารสนเทศ และนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารข้อมูลด้านโลจิสติกส์สินค้าเกษตรในระดับภาพรวมของประเทศ โดยเน้นการพัฒนา สนับสนุนและเพิ่มการใช้ประโยชน์โครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกด้านโลจิสติกส์ การพัฒนาระบบเครือข่ายเชื่อมโยงข้อมูล (National Single Window: NSW) และการปรับปรุงกฎหมาย กฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง เพื่ออำนวยความสะดวกต่อการบริหารจัดการโลจิสติกส์สินค้าเกษตร ซึ่งจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ ลดต้นทุนการผลิต ลดการสูญเสียระหว่างการขนส่ง ลดขั้นตอน ลดระยะเวลาในการส่งสินค้า เพิ่มโอกาสทางการตลาด โดยอาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาเชื่อมโยงการพัฒนาระบบข้อมูลด้านการผลิตและตลาดสินค้าเกษตร

๗. การสร้างความมั่นคงทางอาหารและพลังงาน โดยมุ่งเน้นการผลิตอาหารอย่างเพียงพอ (Food Availability) การใช้ประโยชน์จากพืชพลังงานอย่างเหมาะสม (Food Utilization)

จากการใช้พลังงานของโลกที่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้หลายประเทศ รวมถึงประเทศไทยหันมาพึ่งพาการใช้พลังงานทดแทนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ความต้องการพืชพลังงานมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ซึ่งความมั่นคงทางอาหารและพลังงาน ถือเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาการเกษตรตามแผนพัฒนาการเกษตรฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙) ที่ได้ให้ความสำคัญกับความมั่นคงทางอาหาร โดยเน้นการผลิตอาหารอย่างเพียงพอ (Food Availability) การใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม (Food Utilization) การเข้าถึงอาหาร (Food Accessibility) และความมีเสถียรภาพทางด้านอาหาร (Food Stability) ซึ่งที่ผ่านมาการนำพืชอาหารไปใช้ประโยชน์ด้านพลังงานทดแทน ซึ่งสามารถแก้ไขปัญหากรณีที่พืชอาหารล้นตลาดและราคาน้ำมันสูงได้ส่วนหนึ่ง คาดว่าในอนาคตความต้องการ พลังงานทดแทนจะเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรร่วมกันวางแผนและคาดการณ์ปริมาณการผลิตและความต้องการใช้พืชอาหารและพลังงานอย่างสมดุลในระยะสั้น ปานกลาง และระยะยาว

โดยกำหนดเป้าหมายร่วมระหว่างภาคเกษตร อุตสาหกรรม และพลังงาน โดยมุ่งให้ความสำคัญกับการสร้างความมั่นคงทางอาหารเป็นลำดับแรก

๘. การมุ่งให้ความรู้การเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

จากสภาพสังคมในปัจจุบันที่มีการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างสิ้นเปลือง ขาดความระมัดระวัง และไม่คำนึงถึงข้อจำกัด และความสามารถในการรองรับของระบบนิเวศ ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ซึ่งการพัฒนาภาคเกษตรต้องพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและสภาพภูมิอากาศเป็นหลัก และมุ่งให้ความรู้การเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะช่วยให้อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจ สามารถสร้างความมั่นคงต่อการดำรงชีวิตของประชาชน ในขณะที่เดียวกันการเติบโตดังกล่าวจะต้องเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งถือเป็นการวางมาตรการและแนวทางเพื่อเตรียมความพร้อมรับมือและสนับสนุนการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความสำคัญอย่างมากในการพัฒนาภาคการเกษตรของไทย

๙. มีการบริหารจัดการแรงงานภาคเกษตรและเทคโนโลยีเพื่อทดแทนแรงงานอย่างเป็นระบบรองรับสังคมเกษตรสูงอายุ

โดยการปรับเปลี่ยนทัศนคติด้วยการสร้างแรงจูงใจและความภาคภูมิใจในการสืบทอดอาชีพเกษตร ด้วยการคัดเลือกเกษตรกรดีเด่นในแต่ละสาขาเผยแพร่เกียรติคุณและผลงานให้ปรากฏต่อสาธารณชน เพื่อยกย่องและสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ผู้ประกอบการอาชีพเกษตรกรรม สร้างต้นแบบเกษตรกรรุ่นใหม่ที่ทำให้การเกษตรประสบความสำเร็จและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้คนรุ่นใหม่รับรู้ตลอดจนสร้างทัศนคติให้เกษตรกรรักหวงแหนพื้นที่และอาชีพทางการเกษตรไว้ให้คนรุ่นต่อไป เพื่อเป็นการบริหารจัดการแรงงานภาคเกษตรและเทคโนโลยีเพื่อทดแทนแรงงานอย่างเป็นระบบรองรับสังคมเกษตรสูงอายุ

๑๐. มีการวิจัยและพัฒนาด้านการเกษตร รวมถึงนวัตกรรมและเทคโนโลยีการเกษตรร่วมกับหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ

การวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีการเกษตรร่วมกับหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมพัฒนาที่ดิน กรมการพัฒนาชุมชน เป็นต้น ซึ่งมีแนวทางในการดำเนินการศึกษาและวิเคราะห์ กระบวนการทำเกษตรผสมผสาน ที่ดำเนินการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้ประสบความสำเร็จเช่นเดียวกัน ซึ่งจะเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้า ซึ่งที่ผ่านมามีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการปรับปรุงพันธุ์เพื่อเพิ่มผลผลิต (Productivity) เช่น พันธุ์ทนแล้ง พันธุ์ทนน้ำท่วม พันธุ์ต้านทานแมลงศัตรูพืช ฯลฯ เพื่อแก้ไขข้อจำกัดด้านพื้นที่เพาะปลูก และที่ดินทางการเกษตร และปัญหาหนี้สินและทรัพย์สินของเกษตรกร

สรุป

จากการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค เพื่อกำหนดแนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เสริมสร้างความมั่นคงของชาติ โดยใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งจากภาครัฐและภาคประชาชน จำนวน ๑๓ ท่าน พบว่า จุดอ่อนที่สำคัญต่อการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน ได้แก่

(๑) การขาดความรู้ความเข้าใจในการขยายผลการทำการเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในแนวทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะการปรับใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน
 (๒) การขาดวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้ถึงประโยชน์ของเกษตรผสมผสานโดยตรง
 (๓) ข้อจำกัดด้านพื้นที่เพาะปลูกและที่ดินทางการเกษตร โดยเกษตรกรในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังเป็นเกษตรกรรายย่อยที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง หรือมีพื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ยไม่มาก (๔) ปัญหาหนี้สินและทรัพย์สินของเกษตรกร จากการแพร่ระบาดของ COVID-๑๙ ทำให้ครัวเรือนเกษตรมีแนวโน้มเป็นหนี้สินเพิ่มขึ้น รวมทั้งภาระหนี้ส่วนใหญ่เป็นหนี้ที่ใช้เพื่อการลงทุนของทรัพย์สินเกษตร เพื่อซื้อปัจจัยการผลิตซึ่งมีราคาสูงขึ้นและหนี้จากการใช้จ่ายในครัวเรือนเกษตรเอง (๕) งบประมาณในการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงยังไม่ต่อเนื่องเท่าที่ควร และ
 (๖) ความนิยมปลูกพืชเชิงเดี่ยวของเกษตรกรในพื้นที่ ปัจจุบันเกษตรกรในพื้นที่นิยมปลูกพืชเชิงเดี่ยว ซึ่งคือการปลูกพืชชนิดเดียว และยังไม่เปลี่ยนมาทำเกษตรผสมผสานซึ่งเป็นเกษตรกรรมที่มีการปลูกพืชหลายชนิดอยู่ในพื้นที่เดียวกันอันมาจากการที่ภาครัฐสนับสนุนการใช้พลังงานทางเลือกเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะพลังงานจากพืช

สำหรับ อุปสรรคที่สำคัญต่อการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน ได้แก่ (๑) การที่แรงงานภาคการเกษตรมีแนวโน้มลดลงและการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ซึ่งส่งผลกระทบต่อแรงงานภาคการเกษตรในพื้นที่ (๒) การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยคุกคามทางธรรมชาติที่ทวีความรุนแรงขึ้น เช่น ปัญหาภัยแล้ง น้ำท่วม โรคและแมลงศัตรูพืชระบาด และความแปรปรวนของฤดูกาล ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรลดลง (๓) ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งการตัดไม้ทำลายป่า การขยายตัวของเมืองหรืออุตสาหกรรมเข้าไปในพื้นที่ทางการเกษตร การใช้สารเคมีเกษตรที่ไม่เหมาะสม และ (๔) ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประชากรภาคเกษตร เกษตรกร หรือแรงงาน

โดย การกำหนดวิธีการแก้ปัญหา จุดอ่อนและอุปสรรค เสริมจุดแข็ง และเพิ่มโอกาส ดังกล่าว โดยการกำหนดวิธีการแก้ปัญหา จุดอ่อนและอุปสรรค เพื่อเสริมจุดแข็ง และเพิ่มโอกาส ได้แก่ (๑) การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแก่เกษตรกรในพื้นที่ (๒) การมีวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้ถึงประโยชน์ของเกษตรผสมผสานเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการเฉพาะ (๓) การใช้เกษตรผสมผสานเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกและที่ดินทางการเกษตร (๔) การสร้างระบบสวัสดิการแก่เกษตรกร เพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินและทรัพย์สินของเกษตรกร (๕) การสนับสนุนงบประมาณในการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างต่อเนื่อง (๖) การพัฒนาตลาดสินค้าเกษตรปลอดภัยเพื่อเป็นทางเลือกให้กับผู้บริโภค และลดความนิยมปลูกพืชเชิงเดี่ยวของเกษตรกรในพื้นที่ (๗) การให้ความรู้ในเรื่องการเกษตรแบบผสมผสานอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มตั้งแต่กระบวนการวางแผนการผลิต (๘) การให้ความรู้ด้านการจัดการแก่เกษตรกรในเรื่องต่าง ๆ ทั้งนี้ การกำหนดวิธีการแก้ปัญหา จุดอ่อนและอุปสรรค เพื่อเพิ่มโอกาส ได้แก่ (๑) การเสริมสร้างความรู้ความภาคภูมิใจและความมั่นคงในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมให้แก่เกษตรกรรุ่นใหม่ (๒) การกฏระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเกษตร และ (๓) ๒.๓ การร่วมกันแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม แนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ มีดังนี้ (๑) การขยายผลการทำเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เห็นผลในทางปฏิบัติ (๒) การพัฒนาองค์ความรู้ให้เกษตรกรจนสามารถปรับตัวสู่เกษตรกรมืออาชีพ (Smart Farmer) (๓) การส่งเสริมการทำเกษตรในรูปแบบของการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกร องค์กรเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร (Smart Group, Smart Enterprise) (๔) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการพัฒนาความรู้ด้านเทคโนโลยีชีวภาพในการทำเกษตรผสมผสาน (๕) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการวางแผนความต้องการและการผลิตสินค้าเกษตร (Demand & Supply) ในระดับจังหวัด เพื่อเป็นข้อมูลให้กับส่วนกลางในการบริหารจัดการสินค้าเกษตรในภาพรวม (๖) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานการเกษตรและโลจิสติกส์ (๗) การสร้างความมั่นคงทางอาหารและพลังงาน โดยมุ่งเน้นการผลิตอาหารอย่างเพียงพอ (Food Availability) การใช้ประโยชน์จากพืชพลังงานอย่างเหมาะสม (Food Utilization) (๘) การมุ่งให้ความรู้การเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (๙) การมุ่งให้ความรู้การเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (๙) มีการบริหารจัดการแรงงานภาคเกษตรและเทคโนโลยีเพื่อทดแทนแรงงานอย่างเป็นระบบรองรับสังคมเกษตรสูงอายุ และ (๑๐) มีการวิจัยและพัฒนาด้านการเกษตร รวมถึงนวัตกรรมและเทคโนโลยีการเกษตร

ทั้งนี้ การดำเนินงานของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา (นทพ.) สามารถเสริมสร้างความมั่นคงของชาติและสนับสนุนภารกิจของรัฐในการพัฒนาประเทศ การป้องกัน แก้ไขปัญหาจากภัยพิบัติ และการช่วยเหลือประชาชน รวมถึงการปฏิบัติภารกิจอื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย อันสอดคล้องกับหลักการทรงงานของรัชกาลที่ ๙ “ภูมิสังคม” การพัฒนาใด ๆ ต้องคำนึงถึงสภาพภูมิประเทศของบริเวณนั้นว่าเป็นอย่างไร และสังคมวิทยาเกี่ยวกับลักษณะนิสัยใจคอของคน ตลอดจนวัฒนธรรม ประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน เพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐบาล โดย นทพ. ได้ดำเนินการในการจัดระบบการพัฒนาเพื่อเสริมความมั่นคงในพื้นที่เป้าหมาย ด้วยการเร่งรัดพัฒนาเพื่อลดเงื่อนไขปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สังคมจิตวิทยา ความมั่นคง ปลอดภัย ที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของ “คน-ชุมชน-พื้นที่”

บทที่ ๕

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ” ผู้วิจัยได้ศึกษากรอบแนวคิดในการนำหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศ ท่ามกลางสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และเชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิดกันมากขึ้น โดยการวิเคราะห์ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๘๐) นโยบายและแผนระดับชาติว่าด้วยความมั่นคงแห่งชาติ (พ.ศ.๒๕๖๒-๒๕๖๕) แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๖๔) ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ ระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๗๙) แนวคิดเกี่ยวกับเกษตรผสมผสาน (Integrated Farming) แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินโครงการ ทฤษฎีการบริหาร 4M ทฤษฎีกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) หลักการทรงงานของรัชกาลที่ ๙ ซึ่งเนื้อหาในบทนี้จะเป็นการสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะตามประเด็นหัวข้อ ดังนี้

๑. ตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๑ เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ กระบวนการทำเกษตรผสมผสาน ที่ดำเนินการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้ประสบความสำเร็จ
๒. ตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๒ เพื่อศึกษาปัจจัยที่เป็นปัญหาอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ
๓. ตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๓ เพื่อเสนอแนะแนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ รวมทั้งกลไกการดำเนินงานที่จะมาเสริมให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม
๔. ข้อเสนอแนะ
๕. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

สรุป

ตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๑

จากการศึกษาแนวคิดในกระบวนการทำเกษตรผสมผสาน ที่ดำเนินการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า เกษตรผสมผสาน (Integrated Farming) เป็นแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ที่มีวัตถุประสงค์หลัก คือ มุ่งแก้ไขปัญหาความแห้งแล้งหรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การแก้ปัญหาเรื่องน้ำในการประกอบอาชีพของเกษตรกร ทั้งนี้ นอกจากการแก้ปัญหาในเรื่องน้ำแล้ว เกษตรผสมผสาน ยังช่วยในการแก้ปัญหาการขาดแคลนอาหารและการมีงานทำของเกษตรกร กล่าวคือ หากเกษตรกรทำเกษตรผสมผสานแล้ว จะไม่ขาดแคลนน้ำในการเพาะปลูก ซึ่งจะช่วยให้เกษตรกรสามารถดำรงชีพได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน นอกจากนี้ เกษตรผสมผสาน ยังเป็นการทำเกษตรที่ช่วยในด้านของการกระจายความเสี่ยงแก่เกษตรกรด้วยการปลูกพืชหลากหลายชนิดในพื้นที่แปลงเดียว เพื่อที่เมื่อราคาผลผลิตของพืชแต่ละชนิดมีราคาสูงขึ้นลดลงไม่เหมือนกัน ซึ่งการที่

ราคาผลผลิตชนิดหนึ่งตกต่ำจะสามารถนำพืชชนิดอื่นที่ราคาสูงมาชดเชย ส่งผลให้เกษตรกรสามารถบรรเทาปัญหารายได้ไม่เพียงพอจากความผันผวนของราคาผลผลิตได้

โดยกระบวนการทำเกษตรผสมผสาน ที่ดำเนินการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้ประสบความสำเร็จนั้นมีปัจจัยที่สำคัญไปสู่ความสำเร็จดังกล่าว ดังนี้ **ด้านการวางแผนการผลิต** โดยเกษตรกรต้องสามารถวางแผนการผลิต ภายในพื้นที่เกษตรของตนเองได้อย่างถูกต้อง โดยต้องมีความถูกต้องทั้งความรู้เขาและรู้เรา จึงจะสามารถทำให้มีการวางแผนได้อย่างถูกต้อง โดยองค์ประกอบความรู้เขาและรู้เราที่สำคัญในการวางแผนการผลิต ได้แก่ (๑) ต้องมีพื้นที่ถือครองของตนเอง เนื่องจากการเช่าที่ดินจากผู้อื่นมาดำเนินการ เกษตรกรจะไม่กล้าที่จะวางแผนลงทุนอย่างถาวร เพราะเกรงว่าเมื่อดำเนินการไประยะหนึ่งแล้วอาจจะถูกบอกเลิกเช่าได้ (๒) ต้องทราบข้อมูลพื้นฐานภายในพื้นที่เกษตรของตนเองเป็นอย่างดี เช่น ข้อมูลทางด้านลักษณะพื้นที่ ดิน แหล่งน้ำ ซึ่งนับว่ามีความสำคัญ จะสามารถช่วยในการวางแผนภายในพื้นที่เกษตรได้อย่างถูกต้อง (๓) ต้องมีความรู้และประสบการณ์ในด้านเทคโนโลยีการผลิตพืชหลายชนิด เช่น ข้าว พืชไร่ ไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก การเพาะเห็ดเศรษฐกิจ การปศุสัตว์ และการประมง ถ้าขาดความรู้ในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง จำเป็นต้องไปขวนขวาย หาความรู้ โดยการไปศึกษาดูงาน รวมทั้งเข้ารับการฝึกอบรมจากหน่วยงานที่สามารถให้ความรู้นั้นได้ (๔) ต้องมีทุนเริ่มต้นและทุนหมุนเวียนพอสมควร ซึ่งการมีทุนสำรองไว้จะสามารถให้การวางแผนดำเนินกิจกรรมที่ผสมผสานกันเป็นไปอย่างเหมาะสม (๕) ต้องเป็นผู้มีความมานะอดทน ขยันขันแข็ง และมีแรงงานที่พอเพียงเหมาะสมกับกิจกรรมภายในพื้นที่เกษตรผสมผสาน ทั้งนี้ เพราะการทำเกษตรจะเห็นผลสำเร็จได้ต้องใช้เวลาและประสบการณ์ในการแก้ปัญหา

สำหรับ **ด้านการบริหารจัดการ** เกษตรกรผู้ที่ดำเนินการระบบเกษตรผสมผสานจะประสบความสำเร็จได้ ควรจะต้องมีการจัดการที่เหมาะสมในด้านต่าง ๆ ดังนี้ (๑) เป็นผู้มีความสามารถจัดการวางแผนการใช้แหล่งน้ำที่มีอยู่ในการผลิตพืชชนิดต่าง ๆ ได้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ ดิน ทุนแรงงาน รวมทั้งการตลาด ซึ่งจะทำให้เกษตรกรมีรายได้เพียงพอ (๒) เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถจัดการเทคโนโลยีสำหรับการผลิตพืชชนิดต่าง ๆ การเพาะเลี้ยงเห็ดเศรษฐกิจ การปศุสัตว์ และการประมง ได้เหมาะสม มีการหมุนเวียนนำสิ่งเหลือใช้ภายในพื้นที่เกษตรมาใช้ประโยชน์ที่ก่อให้เกิดการสนับสนุนเกื้อกูลประโยชน์ซึ่งกันและกัน โดยจะส่งผลให้ต้นทุนการผลิตลดลง เกษตรกรลดการใช้สารเคมีในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืช เกษตรกรมีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ได้ผลผลิตที่ปลอดภัยจากสารพิษ ซึ่งจะนำไปสู่ระบบการเกษตรที่ยั่งยืน

นอกจากนี้ กระบวนการทำเกษตรผสมผสาน ที่ดำเนินการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้ประสบความสำเร็จ ควรมี **ด้านการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการเกษตร** พร้อม ๆ กับการพัฒนาระบบแผนการผลิตของเกษตรกร ดังนี้ (๑) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องเน้นการพัฒนาที่ตัวเกษตรกรให้เป็นผู้ริเริ่มคิดเอง ทำเองจนในที่สุดสามารถพัฒนาไปในทิศทางที่พึงตนเองได้ เพื่อให้เกษตรกรได้เป็นผู้กำหนดแผนการผลิตของตนเอง (๒) มีการให้ความรู้ในเรื่องแผนการผลิตของเกษตรกร เพื่อปรับเปลี่ยนจากการผลิตพืชเชิงเดี่ยว เช่น ข้าว หรือพืชไร่ชนิดใดชนิดหนึ่ง มาทำการเกษตรแบบผสมผสาน ซึ่งรวมถึงการผลิตไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้ดอก ไม้ประดับ การเลี้ยงสัตว์และการประมงโดยคำนึงถึงความต้องการของตลาดภายในประเทศและความสอดคล้องกับทรัพยากรของพื้นที่นั้นเป็นหลัก (๓) สำหรับบทบาทของเจ้าหน้าที่ ควรมุ่งเน้นการให้ความรู้และทางเลือกในการประกอบอาชีพ เพื่อให้

เกษตรกรตัดสินใจ ปรีกษาหารือคิดร่วมกับเกษตรกรและให้การสนับสนุนตามที่จำเป็น และ (๔) การให้ความรู้แก่เกษตรกรในการจัดการทรัพยากรการผลิตในระดับไร่นา และการจัดการในด้านเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ทุน แรงงาน และการตลาด

ตลอดจน **ด้านสังคมและจิตวิทยา** โดยภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการขับเคลื่อนกระบวนการทำเกษตรผสมผสาน โดยการคำนึงถึงด้านสังคมและจิตวิทยา ได้แก่ (๑) ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการขับเคลื่อนกระบวนการทำเกษตรผสมผสานโดยมีชุมชนหรือผู้ที่เป็นเจ้าของปัญหา เป็นคนกำหนดแนวทางการแก้ปัญหาเพื่อตอบปัญหาของชุมชนภายใต้มิติด้านสังคมและจิตวิทยา รวมทั้งวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ ซึ่งจะสร้างความยั่งยืนให้แก่พื้นที่ได้อย่างแท้จริง และ (๒) การสร้างความไว้วางใจกับประชาชน และชุมชนในพื้นที่ ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงประการหนึ่ง โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ จะต้องเป็นผู้เสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ ซึ่งหากเจ้าหน้าที่ของรัฐปฏิบัติได้ดังนี้แล้ว จะเป็นสิ่งที่สร้างความไว้วางใจกับประชาชน และชุมชนในพื้นที่ อันจะนำมาซึ่งการสร้าง ความเชื่อมั่นศรัทธาจนสามารถโน้มน้าวเกษตรกรที่ไม่เข้าร่วม หรือไม่ให้ความสนใจระบบเกษตรผสมผสาน ให้กลับมาร่วมขับเคลื่อนกระบวนการทำเกษตรผสมผสาน ให้ประสบความสำเร็จได้

ตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๒

เพื่อให้หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ได้อย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ และตรงตามเป้าหมายการพัฒนาตามยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง ตลอดจนสามารถสนับสนุนรัฐบาลในการแก้ไขปัญหาสำคัญของชาติ การพัฒนาประเทศ และการช่วยเหลือประชาชนนั้น จากการตรวจสอบสภาพแวดล้อมภายในองค์กร ตาม McKinsey 7-S และการตรวจสอบสภาพแวดล้อมภายนอกองค์กร C-PEST Analysis ผู้วิจัยสามารถสรุปปัจจัยที่เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ ได้แก่

๑. จุดอ่อนที่สำคัญต่อการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน

๑.๑ เกษตรกรในพื้นที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในการขยายผลการทำการเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในแนวทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ทำให้เกษตรกรไม่สามารถนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันได้ โดยเฉพาะตามหลักความพอประมาณเพื่อลดรายจ่ายครัวเรือน เช่น ปลูกเหลือแล้วจึงขายเพื่อสร้างรายได้เพิ่ม หรือหลักความมีเหตุมีผล เช่น การวางแผนการผลิตโดยเกษตรกรควรเริ่มปลูกพืชผักสวนครัวก่อนเพื่อให้มีรายได้จำนวนหนึ่งเพียงพอที่จะนำเงินไปลงทุนซื้อสัตว์มาเลี้ยง เป็นต้น

๑.๒ การขาดวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้ถึงประโยชน์ของเกษตรผสมผสานโดยตรง โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องเกษตรผสมผสานที่สามารถแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำในการเพาะปลูกของเกษตรกรได้เป็นอย่างดี รวมถึงเกษตรกรยังขาดการประชาสัมพันธ์จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องถึงการที่เกษตรผสมผสานจะสามารถช่วยในด้านของการกระจายความเสี่ยง

แก่เกษตรกร ด้วยการปลูกพืชหลากหลายชนิดในพื้นที่แปลงเดียว ซึ่งจะช่วยบรรเทาปัญหารายได้ไม่เพียงพอจากความผันผวนของราคาผลผลิตได้

๑.๓ ข้อจำกัดด้านพื้นที่เพาะปลูกและที่ดินทางการเกษตร เกษตรกรในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังเป็นเกษตรกรรายย่อยที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง หรือมีพื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ยไม่มากหรือต้องเช่าที่ดิน เพื่อทำการเกษตร จึงมีปัญหาและอุปสรรคในการทำเกษตรผสมผสานให้ประสบผลสำเร็จ

๑.๔ ปัญหาหนี้สินและทรัพย์สินของเกษตรกร จากการแพร่ระบาดของ COVID-19 ทำให้ครัวเรือนเกษตรกรมีแนวโน้มเป็นหนี้สินเพิ่มขึ้น กล่าวคือ ทั้งจากเงินกู้ระยะสั้น ปานกลาง และระยะยาว ทั้งจากแหล่งทุนของเกษตรกรในพื้นที่ ได้แก่ (๑) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) (๒) สหกรณ์การเกษตร และ (๓) กองทุนต่าง ๆ ซึ่งภาระหนี้ส่วนใหญ่เป็นหนี้ที่ใช้เพื่อการลงทุนของทรัพย์สินเกษตร เพื่อซื้อปัจจัยการผลิตซึ่งมีราคาสูงขึ้นและหนี้จากการใช้จ่ายในครัวเรือนเกษตรกรเอง เช่น การเช่าที่ดินทำการเกษตร เครื่องมือ เครื่องจักร เงินทุน ฯลฯ

๑.๕ งบประมาณในการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงยังไม่ต่อเนื่องเท่าที่ควร เนื่องจากการขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณในการทำเกษตรผสมผสานในพื้นที่อย่างชัดเจน

๑.๖ ความนิยมปลูกพืชเชิงเดี่ยวของเกษตรกรในพื้นที่ โดยในปัจจุบันเกษตรกรในพื้นที่นิยมปลูกพืชเชิงเดี่ยว และยังไม่เปลี่ยนมาทำเกษตรผสมผสาน จึงทำให้เกษตรกรในพื้นที่ยังคงประสบปัญหาผลผลิตที่เกษตรกรไม่สามารถควบคุมได้

๒. อุปสรรคที่สำคัญต่อการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน

๒.๑ แรงงานภาคการเกษตรมีแนวโน้มลดลงและการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ซึ่งส่งผลกระทบต่อแรงงานภาคการเกษตรในพื้นที่ ทำให้พบปัญหาในการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรไปสู่ภาคการผลิตอื่น ๆ นอกจากนี้ การก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ทำให้ภาคการเกษตรในพื้นที่ขาดแคลนวัยแรงงานในการขับเคลื่อนการเกษตร ประกอบกับบุตรหลานเกษตรกรที่ได้รับการศึกษาดีขึ้นไม่นิยมประกอบอาชีพการเกษตร เพราะขาดแรงจูงใจและกลัวความไม่มั่นคงทางรายได้ ส่งผลให้คนรุ่นใหม่เคลื่อนย้ายจากภาคการเกษตรไปสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการเพิ่มมากขึ้น ซึ่งหากแรงงานภาคการเกษตรมีแนวโน้มลดลงเรื่อย ๆ ย่อมส่งผลกระทบต่อปริมาณการผลิตสินค้าเกษตร และส่งผลกระทบต่อเชื่อมโยงไปยังสาขาอุตสาหกรรมเกษตรและภาคการส่งออกด้วย

๒.๒ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยคุกคามทางธรรมชาติที่ทวีความรุนแรงขึ้น โดยปัญหาดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อภาคเกษตร เช่น ปัญหาภัยแล้ง น้ำท่วม โรคและแมลงศัตรูพืชระบาด และความแปรปรวนของฤดูกาล ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรลดลง พันธุ์พืชที่มีอยู่ไม่สามารถปรับตัวต่อสภาวะอากาศที่เปลี่ยนไป การสังเกตหรือประสบการณ์ของเกษตรกรอาจไม่เพียงพอต่อการรับมือกับสถานการณ์ที่ไม่เคยมีมาก่อน ทำให้เกษตรกรไม่สามารถเตรียมการได้ทัน จึงมีความเสี่ยงต่อการสูญเสียผลผลิต นอกจากนี้ยังทำให้มีต้นทุนการผลิตที่เพิ่มขึ้น และปัญหาภัยแล้งและฝนทิ้งช่วงเป็นสาเหตุสำคัญทำให้ผลผลิตต่อไร่ค่อนข้างผันผวน

๒.๓ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรซึ่งเกิดจาก ๒ สาเหตุหลัก คือ ความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และความเสื่อมโทรมที่เกิด

จากกิจกรรมของมนุษย์ เช่น การปลูกพืชซ้ำ ๆ และต่อเนื่อง ทำให้ดินเสื่อมสภาพ การตัดไม้ทำลายป่า การขยายตัวของเมืองหรืออุตสาหกรรมเข้าไปในพื้นที่ทางการเกษตร การใช้สารเคมีเกษตรที่ไม่เหมาะสม การบริหารจัดการน้ำที่ไม่มีประสิทธิภาพ การใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง ไม่มีการอนุรักษ์ และไม่คำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต เป็นต้น

๒.๔ ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประชากรภาคเกษตร เกษตรกร หรือแรงงาน จากการที่ภาคเกษตรส่วนใหญ่มักถูกจัดอยู่ในกลุ่มที่ขาดความมั่นคงในอาชีพและรายได้ รวมถึงกระแสบริโภคนิยมและพฤติกรรมการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือย ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางรายได้มากขึ้น และประชากรภาคเกษตรมีหนี้สินเพิ่มขึ้น

ตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๓

จากการศึกษาแนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

๑. แนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติในระยะสั้น

๑.๑ การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแก่เกษตรกรในพื้นที่ โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเตรียมความพร้อมของเจ้าหน้าที่ที่จะปฏิบัติงาน ทั้งพื้นฐานความรู้ และพื้นฐานด้านจิตใจให้พร้อมช่วยเหลือประชาชนในพื้นที่เป้าหมายของตน เพื่อให้ประชาชนได้รับองค์ความรู้ที่ถูกต้องเหมาะสม ตลอดจนส่งเสริมสนับสนุนการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้/ แหล่งเรียนรู้ด้านเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่

๑.๒ ควรมีวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้ถึงประโยชน์ของเกษตรผสมผสานเป็นการเฉพาะ และมีการสื่อสารให้เกษตรกรสามารถเข้าใจรูปแบบหรือวิธีการทำเกษตรผสมผสานได้ง่ายและหลากหลาย

๑.๓ มีการประชาสัมพันธ์ให้เกษตรกรที่ประสบปัญหาขาดแคลนที่ดินทำกิน หรือไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง เลือกระบบเกษตรผสมผสานในการทำการเกษตร โดยเฉพาะระบบเกษตรผสมผสานแบบไร่ นาป่าผสมหรือวนเกษตร เพื่อเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกและที่ดินทางการเกษตร เนื่องจากระบบเกษตรผสมผสานแบบไร่ นาป่าผสม เป็นระบบที่มีการจัดการป่าไม้เป็นหลักร่วมกับการเกษตรทุกแขนง

๒. แนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติในระยะกลาง

๒.๑ มีการสร้างระบบสวัสดิการแก่เกษตรกร เช่น การผลักดันให้มีกองทุนสวัสดิการเกษตรกร เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงในอาชีพ และแก้ไขปัญหาหนี้สินและทรัพย์สินของเกษตรกร รวมทั้งเพื่อส่งเสริมการสร้างวินัยทางการเงินเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรในพื้นที่

๒.๒ ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีการสนับสนุนงบประมาณในการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งน้อมนำหลักการทรงงานของรัชกาลที่ ๙ มาปรับใช้ในการแก้ไขปัญหาด้วยความเรียบง่ายและประหยัด ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า “ให้ปลูกป่า โดยไม่ต้องปลูก โดยปล่อยให้ขึ้นเองตามธรรมชาติ จะได้ประหยัดงบประมาณ” ซึ่งถือว่ามีความเหมาะสมกับพื้นที่

๒.๓ ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีการพัฒนาตลาดสินค้าเกษตรปลอดภัยให้เกษตรกร เช่น การจัดหาสถานที่จำหน่ายสินค้าเกษตรปลอดภัยแยกจากตลาดสดทั่วไป เพื่อสร้างความแตกต่างระหว่างสินค้าเกษตรปลอดภัยได้มาตรฐานกับสินค้าเกษตรทั่วไป เพื่อเป็นทางเลือกให้กับผู้บริโภค อันจะช่วยลดความนิยมปลูกพืชเชิงเดี่ยวของเกษตรกรในพื้นที่ รวมทั้งสนับสนุนให้เกษตรกรมีช่องทางการตลาดทั้งตลาดภายในและต่างประเทศ

๓. แนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติในระยะยาว

๓.๑ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการเสริมสร้างความภาคภูมิใจและความมั่นคงในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมให้แก่เกษตรกรรุ่นใหม่ โดยควรมีการถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิตด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่การบริหารธุรกิจและการตลาด การสนับสนุนทุนเพื่อการประกอบธุรกิจเกษตร การจัดสรรที่ดินทำกินให้เกษตรกรรุ่นใหม่ และการสนับสนุนทุนการศึกษาสำหรับเยาวชนรุ่นใหม่หรือลูกหลานเกษตรกรที่ต้องการศึกษาต่อด้านการเกษตรเพื่อสืบทอดอาชีพการเกษตรของครอบครัว

๓.๒ มีการปรับกฎหมายหรือกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเกษตร ในบางประเด็นให้เอื้อต่อสถานการณ์และกระแสโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน เช่น เรื่องของการรับมือกับปัญหาโลกร้อน เป็นต้น

๓.๓ ภาครัฐและเกษตรกรในพื้นที่ควรร่วมกันแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

โดยผู้วิจัยสามารถสรุปต้นแบบ (Model) แนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ ได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๕ – ๑ สรุปต้นแบบ (Model) แนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ

ต้นน้ำ	กลางน้ำ	ปลายน้ำ
๑. การเสริมสร้างความรู้แก่เกษตรกร ๒. วิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญมีการสื่อสารที่ง่าย ๓. การประชาสัมพันธ์ให้เกษตรกรที่ประสบปัญหาขาดแคลนที่ดินทำกินเลือกใช้ระบบเกษตรผสมผสานในการทำการเกษตร	๑. การสร้างระบบสวัสดิการแก่เกษตรกร ๒. การสนับสนุนงบประมาณในการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง ๓. การพัฒนาตลาดสินค้าเกษตรปลอดภัยให้เกษตรกร	๑. การเสริมสร้างความภาคภูมิใจและความมั่นคงในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมให้แก่เกษตรกรรุ่นใหม่ ๒. การปรับกฎหมายหรือกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเกษตร ๓. ร่วมกันแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

ที่มา : ประมวลผลโดยผู้วิจัย, ๒๕๖๕

ซึ่งจะเป็นแนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติในอนาคตได้

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะในระยะสั้น

๑.๑ มีการขยายผลการทำเกษตรผสมผสาน โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เห็นผลในทางปฏิบัติ พร้อมทั้งการสร้างจิตสำนึกให้เกษตรกรน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการทำการเกษตรให้ครอบคลุมทุกครัวเรือน กลุ่มเกษตรกร องค์กร เครือข่ายเกษตรกร และสถาบันเกษตรกร

๑.๒ การพัฒนาองค์ความรู้ให้เกษตรกรจนสามารถปรับตัวสู่เกษตรกรมืออาชีพ (Smart Farmer) ที่มีความพร้อมทั้งในแง่องค์ความรู้ด้านการผลิต การตลาด มีการนำเทคโนโลยีภูมิปัญญาท้องถิ่น และวิธีการปฏิบัติที่ดีมาใช้ผสมผสานกับองค์ความรู้สมัยใหม่ที่เหมาะสมในการพัฒนาการเกษตร

๑.๓ การส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกร การทำเกษตรในรูปแบบของการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกร องค์กรเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร (Smart Group, Smart Enterprise) ซึ่งจะช่วยเพิ่มศักยภาพให้กับเกษตรกร สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

๑.๔ ควรมีการพัฒนาความรู้ด้านเทคโนโลยีชีวภาพในการทำเกษตรผสมผสานให้แก่เกษตรกร เพื่อให้สินค้าเกษตรมีคุณภาพ และเพิ่มมูลค่าของสินค้าเกษตร นอกจากนี้ ยังจำเป็นต้องมีงานวิจัยเพื่อสร้างนวัตกรรมต่อยอดจากสินค้าเกษตร โดยเฉพาะงานวิจัยเชิงนวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรให้กับเกษตรกรในพื้นที่

๒. ข้อเสนอแนะในระยะกลาง

๒.๑ ควรมีการวางแผนความต้องการและการผลิตสินค้าเกษตร (Demand & Supply) ในระดับจังหวัด เพื่อเป็นข้อมูลให้กับส่วนกลางในการบริหารจัดการสินค้าเกษตรในภาพรวม อันจะได้บริหารจัดการสินค้าเกษตรได้ทั้งระบบ

๒.๒ ควรมีการเพิ่มความสามารถในการแข่งขัน การพัฒนาทักษะการบริหารจัดการโลจิสติกส์ในพื้นที่เกษตร การส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมในโซ่คุณค่าของสินค้าเกษตร เพื่อเพิ่มบทบาทในฐานะผู้บริหารจัดการปัจจัยการผลิตและผลผลิตเกษตรรายใหญ่

๓. ข้อเสนอแนะในระยะยาว

๓.๑ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสร้างความมั่นคงทางอาหารและพลังงาน โดยควรร่วมกันวางแผนและคาดการณ์ปริมาณการผลิตและความต้องการใช้พืชอาหารและพลังงานอย่างสมดุลในระยะสั้น ปานกลาง และระยะยาว โดยกำหนดเป้าหมายร่วมระหว่างภาคเกษตร อุตสาหกรรม และพลังงาน เพื่อมุ่งเน้นการผลิตอาหารอย่างเพียงพอ (Food Availability) และการใช้ประโยชน์จากพืชพลังงานอย่างเหมาะสม (Food Utilization)

๓.๒ การมุ่งให้ความรู้การเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะช่วยให้อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจ สามารถสร้างความมั่นคงต่อการดำรงชีวิตของประชาชนได้

๓.๓ มีการบริหารจัดการแรงงานภาคเกษตรและเทคโนโลยี เพื่อทดแทนแรงงาน อย่างเป็นระบบรองรับสังคมเกษตรสูงอายุ พร้อมทั้งสร้างแรงจูงใจและความภาคภูมิใจในการสืบทอดอาชีพ เกษตร ให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่

๓.๔ ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาด้านการเกษตร รวมถึงนวัตกรรมการเกษตร และ เทคโนโลยีการเกษตร ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ ซึ่งมีแนวทางในการดำเนินการศึกษาและวิเคราะห์ กระบวนการทำเกษตรผสมผสาน ที่ดำเนินการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้ประสบความสำเร็จ เช่นเดียวกัน ซึ่งจะเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้า โดยเฉพาะการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการปรับปรุงพันธุ์ เพื่อเพิ่มผลผลิต (Productivity) และการแก้ไข ข้อจำกัดด้านพื้นที่เพาะปลูกและที่ดินทางการเกษตร

๔. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งเน้น (๑) ศึกษาและวิเคราะห์ กระบวนการทำเกษตรผสมผสาน ที่ดำเนินการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้ประสบความสำเร็จ (๒) เพื่อศึกษาปัจจัยที่เป็นปัญหา อุปสรรคต่อการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ และ (๓) เพื่อเสนอแนะ แนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคง ของชาติ รวมทั้งกลไกการดำเนินงานที่จะมาเสริมให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยใน ลักษณะของการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความ มั่นคงของชาติเฉพาะพื้นที่สำนักงานพัฒนาภาค ๑ และ ๒ ของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา มิได้เจาะลึก ในวงกว้างที่เป็นภาพรวมของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา ทั้งหมด ดังนั้นเพื่อให้การขับเคลื่อนเกษตร ผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติเกิดผลอย่างเป็น รูปธรรม จึงควรศึกษาในพื้นที่ที่หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา รับผิดชอบอย่างครอบคลุม นอกจากนี้ เพื่อให้การทำเกษตรแบบผสมผสานมีความยั่งยืนและเกษตรกรมีความสุขกับชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การวิจัยครั้งต่อไปควรมุ่งเน้นประเด็นสำคัญ ดังนี้ (๑) การศึกษาวิจัยถึงความต้องการของตลาดใน พืชผลทางการเกษตร เพื่อให้ภาครัฐ รวมถึงหน่วยบัญชาการทหารพัฒนาสามารถให้คำแนะนำที่แก่ เกษตรกรในการผลิตให้ตรงตามความต้องการของตลาดได้ (๒) การศึกษาวิจัยเรื่องวิธีการที่จะทำให้ ราคาพืชผลทางการเกษตรในแต่ละประเภทมีความมั่นคง เพื่อภาครัฐจะได้กำหนดนโยบายที่เหมาะสม ต่อไป (๓) การศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยสู่ความสำเร็จในการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ในพื้นที่ เพื่อให้เกิดการบูรณาการในการขับเคลื่อนเกษตรแบบผสมผสานในการปฏิบัติอย่างเป็น รูปธรรม และสร้างความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนให้แก่เกษตรกรในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง และ (๔) ควรศึกษา และวิเคราะห์ กระบวนการทำเกษตรผสมผสาน ที่ดำเนินการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่ไม่ประสบความสำเร็จ เพื่อกลไกการดำเนินงานที่จะมาเสริมให้เกิดผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, สำนักงาน. จอมปราชญ์แห่งการพัฒนาผสมผสาน. กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน กปร, ๒๕๕๕.
ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ. บทบาทของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนาเพื่อสนับสนุนงานความมั่นคง. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์, ๒๕๖๑.

วารสารและหนังสือพิมพ์

กীরติพร จูตะวิริยะ และ พัชรินทร์ ลาภานันท์. “เกษตรผสมผสาน : ยุทธศาสตร์การดำรงชีพของเกษตรกรอีสานภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์”, วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง. ปีที่ ๑๐ (ฉบับที่ ๓), กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๗. หน้า ๒๘.

วิทยานิพนธ์ รายงานวิจัย เอกสารวิจัย

ธวัช ทองมณี. “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมเกษตรยั่งยืน : กรณีศึกษาเทคนิคการปลูกผักปลุกสารพิษต่ำบางเหรียญ อ.ควนเนียง จ.สงขลา”. วิทยานิพนธ์, หลักสูตรสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙.
ภุชงค์ โรจน์แสงรัตน์. “การพัฒนารูปแบบการสอนโดยใช้การคิดเชิงออกแบบเป็นฐาน เพื่อสร้างสรรค์ผลงานที่ปรากฏอัตลักษณ์ไทยสำหรับนิสิตนักศึกษาในระดับปริญญาบัณฑิต”. วิทยานิพนธ์, หลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาศิลปศึกษา, ภาควิชาศิลปะ ดนตรีและนาฏศิลป์ศึกษาคณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

เอกสารไม่ตีพิมพ์ เอกสารอัดสำเนา หนังสือราชการ และเอกสารอื่น ๆ

“ระเบียบกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ว่าด้วยการส่งเสริมและการจัดสวัสดิการสำหรับปราชญ์เกษตรของแผ่นดิน พ.ศ.๒๕๕๑”. ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๒๖ ตอนพิเศษ ๔ ง, ๙ มกราคม ๒๕๕๑, หน้า ๑.
“ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการส่งเสริมและพัฒนาระบบเกษตรกรรมยั่งยืน พ.ศ.๒๕๕๔”. ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม ๑๒๘ ตอนพิเศษ ๓๙ ง, ๔ เมษายน ๒๕๕๔. หน้า ๑.
สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. “แผนยุทธศาสตร์สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภาฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔) และแผนปฏิบัติการ ๔ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๔)”. ๒๕๕๙.

ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

- เกษตรและสหกรณ์, กระทรวง. “แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๖๔)”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : https://tarr.arda.or.th/static2/docs/development_plan2559.pdf, ๒๕๖๕.
- ขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ ยุทธศาสตร์ชาติ และการสร้างความสามัคคีปรองดอง (สำนักงาน ป.ย.ป.), สำนักงาน. “ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://sto.go.th/th/about/policy/20-year-strategic-plan>, ๒๕๖๕.
- คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.), สำนักงาน. “หนังสือ ๒๓ หลักการทรงงาน ในหลวงรัชกาลที่ ๙”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : https://datacenter.deqp.go.th/media/images/๕/CC/หนังสือ_๒๓_หลักการทรงงานในหลวงรัชกาลที่_๙.pdf, ๒๕๖๕.
- นิสาชล ณ ระนอง, มหาวิทยาลัยขอนแก่น. “ความต้องการในการจัดตั้งห้องสมุดเพื่อการท่องเที่ยว จังหวัดขอนแก่น”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://mslib.kku.ac.th/elib/multim/books/Economic2554/NISACHOL%20NA%20RANONG/06_ch2.pdf, ๒๕๖๕.
- มหาวิทยาลัยพระจอมเกล้าธนบุรี. “แนวคิดที่นำไปสู่การคิดเชิงออกแบบ”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : [http://www.gmi.kmutt.ac.th/public/upload/บริการวิชาการ/60/คู่มือการจัดการเรียนการสอน%20รายวิชา%20กระบวนการคิดเชิงออกแบบ%20Thinking\).pdf](http://www.gmi.kmutt.ac.th/public/upload/บริการวิชาการ/60/คู่มือการจัดการเรียนการสอน%20รายวิชา%20กระบวนการคิดเชิงออกแบบ%20Thinking).pdf), ๒๕๖๕.
- ศาสตราจารย์ ดร.อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. “แนวคิดการประเมินโครงการ”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.phichsinee.cmru.ac.th/develop/admin/article/file/50413022304.pdf>, ๒๕๖๕.
- ศูนย์ทดสอบและประเมินเพื่อพัฒนาการศึกษาและวิชาชีพ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. “การประเมินโครงการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://km.moi.go.th/km/32_quality_plan/evaluate/evaluate5_2.pdf, ๒๕๖๕.
- เศรษฐกิจการเกษตร, สำนักงาน, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. “ยุทธศาสตร์เกษตรและสหกรณ์ ระยะ ๒๐ ปี. (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๗๙)”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://waa.inter.nstda.or.th/stks/pub/2017/20171121-moac-thailand-4.pdf>, ๒๕๖๕.
- สภาความมั่นคงแห่งชาติ, สำนักงาน. “นโยบายและแผนระดับชาติว่าด้วยด้านความมั่นคงแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๖๒ – ๒๕๖๕)”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.nsc.go.th/wp-content/uploads/๒๐๑๙/๑๑/นโยบายและแผนระดับชาติว่าด้วยด้านความมั่นคงแห่งชาติ-พ.ศ.-๒๕๖๒-๒๕๖๕.pdf>, ๒๕๖๕.
- องค์การบริหารส่วนตำบลหลุบคา, อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ. “เกษตรผสมผสานตามแนวทฤษฎีใหม่”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.lupka.go.th/fileupload/7421.pdf>, ๒๕๖๕.

ภาคผนวก

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

.....

เรื่อง “แนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ”

คำชี้แจง

๑. จุดประสงค์ของการสัมภาษณ์นี้ คือ เพื่อศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการทำเกษตรผสมผสาน ที่ดำเนินการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้ประสบความสำเร็จ รวมถึงศึกษาปัจจัยที่เป็นปัญหาอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ และเพื่อเสนอแนะแนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ รวมทั้งกลไกการดำเนินงานที่จะมาเสริมให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้นจึงขอความร่วมมือจากท่านในการตอบแบบสัมภาษณ์นี้

๒. ในการตอบแบบสัมภาษณ์ผู้ตอบไม่ต้องเขียนชื่อลงในแบบสัมภาษณ์ และกรุณาตอบตามความเป็นจริงให้มากที่สุด เพื่อให้ได้ผลการศึกษาที่เชื่อถือได้และมีประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาองค์กรต่อไป

๓. แบบสัมภาษณ์นี้มีเนื้อหาจำนวนทั้งสิ้น ๓ ส่วน ประกอบด้วย

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ส่วนที่ ๒ ปัจจัยที่เป็นปัญหาอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ

ส่วนที่ ๓ ข้อเสนอแนะการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ

ผู้วิจัยจะนำข้อมูลดิบจากการสัมภาษณ์มาสรุปในภาพรวมและเขียนรายงานการวิจัย โดยไม่มีการอ้างชื่อของท่านแต่อย่างใด ท่านสามารถที่จะไม่ตอบคำถามใด ๆ ที่ทำให้ท่านไม่สะดวกใจ และขอรับรองว่าคำตอบของท่านจะไม่มีผลใด ๆ ต่อการปฏิบัติงานของท่าน

คำตอบที่ได้จากการสัมภาษณ์ในครั้งนี้จะได้รับการเก็บรักษาเป็นความลับตามจรรยาบรรณของการวิจัย ข้อมูลที่ได้ถือเป็นสิทธิ์ส่วนตัวของผู้ตอบ การรายงานผลจะแสดงออกมาในลักษณะกลุ่มและผลรวมของกลุ่มเท่านั้น และขอรับรองว่าคำตอบของท่านจะไม่ส่งผลเสียต่อหน่วยงานหรือตัวท่านเป็นอันเด็ดขาด ผู้วิจัยขอขอบพระคุณในความร่วมมือของทุกท่านมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

พลตรี จตุรภัทร วงศ์ศรีเผือก

รองเสนาธิการหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ตำแหน่ง.....
 การศึกษา.....
 อาชีพ.....
 ประสบการณ์การทำงานในด้านเกษตรผสมผสานตามแนวทางพระราชดำริหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ส่วนที่ ๒ ปัจจัยที่เป็นปัญหาอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ

๑. ท่านคิดว่าอะไร คือ จุดแข็งของการดำเนินการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
๒. ท่านคิดว่าอะไร คือ จุดอ่อนของการดำเนินการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
๓. ท่านคิดว่าปัญหาและอุปสรรคต่อการดำเนินการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้ประสบความสำเร็จ คือ อะไร

ส่วนที่ ๓ ข้อเสนอแนะการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ

๑. ขอให้ท่านเล่าถึงการดำเนินการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้ประสบความสำเร็จ
๒. จากปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขอความกรุณาท่านให้นำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรค เพื่อให้การดำเนินการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงประสบความสำเร็จต่อไป
๓. จากจุดอ่อนในการดำเนินการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขอความกรุณาท่านให้นำเสนอแนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน

ขอขอบคุณที่ท่านให้ความร่วมมือในการตอบแบบสัมภาษณ์

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ** : พลตรี จตุรภัทร วงศ์ศรีเผือก
- วัน เดือน ปีเกิด** : ๒๙ สิงหาคม ๒๕๑๐
- ประวัติการศึกษา** :
- พ.ศ.๒๕๒๙ โรงเรียนดอนเมืองทหารอากาศบำรุง
 - พ.ศ.๒๕๓๔ หลักสูตร ปริญญาตรี วิทยาศาสตร์บัณฑิต
โรงเรียนนายพระจุลจอมเกล้า (เตรียมทหาร ๒๗)
 - พ.ศ.๒๕๓๔ หลักสูตร ชั้นนายร้อย เหล่า ม้า รุ่น ๒
 - พ.ศ.๒๕๓๙ หลักสูตร ชั้นนายพัน เหล่า ม้า รุ่น ๒
 - พ.ศ.๒๕๔๓ หลักสูตร เสนาธิการทหารบก รุ่นที่ ๗๘
 - พ.ศ.๒๕๔๙ หลักสูตร ปริญญาโท รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
การบริหารทั่วไป มหาวิทยาลัยบูรพา
 - พ.ศ.๒๕๖๒ หลักสูตร จิตอาสา ๙๐๔ “หลักสูตรพื้นฐาน” รุ่นที่ ๑/๖๒
โรงเรียนจิตอาสาพระราชทาน
- ประวัติการทำงานโดยย่อ** :
- ๑ ต.ค.๕๔ ผู้อำนวยการกองคลัง สำนักงานสนับสนุน
หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา
 - ๑ ต.ค.๕๖ ผู้บังคับหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ ๓๑ สำนักงานพัฒนา
ภาค ๓ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา
 - ๑ ต.ค.๕๗ ผู้อำนวยการกองซ่อมบำรุง สำนักงานสนับสนุน
หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา
 - ๑ ต.ค.๕๘ ผู้บังคับหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ ๒๔ สำนักงานพัฒนา
ภาค ๒ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา
 - ๑ ต.ค.๖๐ ผู้บังคับหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ ๒๑ สำนักงานพัฒนา
ภาค ๒ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา
 - ๑ ต.ค.๖๒ รองผู้อำนวยการสำนักงานสนับสนุน
หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา
- ตำแหน่งปัจจุบัน** : รองเสนาธิการหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา

สรุปย่อ

ลักษณะวิชา สังคมจิตวิทยา

เรื่อง แนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
เสริมสร้างความมั่นคงของชาติ

ผู้วิจัย พลตรี จตุรภัทร วงศ์ศรีเผือก

ตำแหน่ง รองเสนาธิการหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา

หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ 64

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากนโยบายของรัฐบาล โดยมี พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา เป็นนายกรัฐมนตรี ภายใต้วิสัยทัศน์ “ภาคเกษตรก้าวไกลด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม ตลาดนำการผลิต ชีวิตเกษตรกรมีคุณภาพ ทรัพยากรการเกษตรมีความสมดุลและยั่งยืน” ซึ่งสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา (นทพ.) ที่กล่าวว่า “นทพ. เป็นหน่วยงานหลักชั้นเยี่ยมของกองทัพไทย ในด้านการพัฒนาเพื่อความมั่นคง โดยเตรียมความพร้อมของทรัพยากร บุคคล ชุมชน พื้นที่ เพื่อป้องกันภัยคุกคามทุกรูปแบบ และประชาชนมีความเชื่อมั่น ศรัทธา ต่อกองทัพไทย” ซึ่งตรงกับประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 ของ นทพ. ที่กล่าวว่า “พัฒนาศักยภาพของ คน ชุมชน พื้นที่ ให้เกื้อกูลต่อการผนึกกำลังป้องกันประเทศ ให้มีภูมิคุ้มกันมีความมั่นคงแบบองค์รวม พร้อมทั้งจะเผชิญปัญหาในทุกมิติของความมั่นคง โดยใช้ศักยภาพในรูปแบบของแผนงานพัฒนาที่มีอยู่ ลดเงื่อนไขของปัญหาที่กระทบต่อความมั่นคงในทุกมิติ ส่งผลให้คน ชุมชน มีความสุขอย่างยั่งยืนในการดำเนินชีวิต และพร้อมสนับสนุนการปฏิบัติการของทหารได้”

การพัฒนาภาคการเกษตรของประเทศไทย ในช่วงระยะเวลา 60 ปี หลังจากมีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ในปี พ.ศ.2504 เป็นต้นมานั้น ประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศแห่งเกษตรกรรม แต่ปัญหาที่ผ่านมา พบว่า เกษตรกรยังไม่ได้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ หรือการทำเกษตรที่ยังไม่ตรงจุดอย่างเต็มที่ ประกอบกับการเผชิญสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 (COVID-19) ส่งผลให้เศรษฐกิจทั่วโลกถดถอยอย่างรุนแรง ทำให้คนไทยเกิดความเข้าใจอย่างชัดเจนในแนวพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy)” ซึ่งเป็นหลักการที่สังคมพึงยึดถือปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงภาคการเกษตร ซึ่งการทำเกษตรที่ยั่งยืนนั้น จะประกอบด้วย 5 รูปแบบหลัก คือ การเกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรอินทรีย์ เกษตรธรรมชาติ เกษตรผสมผสาน และวนเกษตร

โดยพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ สำนักงานพัฒนาภาค 1 นทพ. รับผิดชอบพื้นที่ภาคกลาง รวม 28 จังหวัด และสำนักงานพัฒนาภาค 2 นทพ. รับผิดชอบพื้นที่ภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน รวม 10 จังหวัด ซึ่งถือว่าเป็นพื้นที่ทำการเกษตรที่สำคัญของไทย พร้อมทั้งเป็นพื้นที่ที่เกษตรกรมีกระบวนการทำเกษตรผสมผสาน ที่ดำเนินการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี ภาคประชาสังคมในพื้นที่ที่มีกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจากการปฏิบัติจริงในการจัดทำโครงการที่เกี่ยวข้องกับเกษตรผสมผสานบนฐานทรัพยากรชุมชนที่มีอยู่ โดยเฉพาะปราชญ์ชาวบ้านและเกษตรกรต้นแบบ ทำให้การพัฒนาในพื้นที่ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าพื้นที่ของการวิจัยดังกล่าวสามารถเป็นต้นแบบของความสำเร็จให้กับพื้นที่อื่นๆ ในการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของชาติให้สำเร็จได้

ซึ่งงานวิจัยนี้ มุ่งเน้นการใช้ “แนวคิดเกษตรผสมผสาน (Integrated Farming)” ที่มีวัตถุประสงค์หลัก คือ มุ่งแก้ไขปัญหาความแห้งแล้ง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือการแก้ปัญหาเรื่องน้ำในการประกอบอาชีพของเกษตรกร ทั้งนี้ นอกจากการแก้ปัญหาในเรื่องน้ำแล้ว เกษตรผสมผสาน ยังจะช่วยในการแก้ปัญหาการขาดแคลนอาหารและการมีงานทำของเกษตรกร กล่าวคือ หากเกษตรกรทำเกษตรผสมผสานแล้ว จะไม่ขาดแคลนน้ำในการเพาะปลูก ซึ่งจะช่วยให้เกษตรกรสามารถดำรงชีพได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ โดยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ผลการวิจัยที่ได้ผ่านการศึกษาและวิเคราะห์อย่างละเอียด เพื่อหาแนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของชาติฉบับนี้ จะเป็นกลไกหลักที่จะช่วยสนับสนุนและบริหารจัดการให้เกิดความเชื่อมโยงของภารกิจที่มีความคุ้มค่า สนับสนุนการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ของพื้นที่และทิศทางการพัฒนาประเทศ ตลอดจนสามารถตอบสนองต่อความต้องการของเกษตรกรและประชาชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อเพื่อศึกษาและวิเคราะห์ กระบวนการทำเกษตรผสมผสาน ที่ดำเนินการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้ประสบความสำเร็จ
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่เป็นปัญหาอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ รวมทั้งกลไกการดำเนินงานที่จะมาเสริมให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ :

มุ่งศึกษาเฉพาะพื้นที่ที่สำนักงานพัฒนาภาค 1 และ 2 ในพื้นที่ที่ นทพ. รับผิดชอบ

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา :

การวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นปัจจัยอันเป็นโอกาส และ/หรือ อุปสรรคต่อการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานมาเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ หรือทำให้ไม่สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ รวมถึงศึกษาปัจจัยภายในของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่เป็นจุดแข็ง และ/หรือ จุดอ่อน เพื่อนำมาวิเคราะห์และพัฒนาแนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม

3. ขอบเขตด้านประชากร :

กลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บังคับบัญชา ระดับชั้นนายพล (น.6 ขึ้นไป) จำนวน 3 นาย ได้แก่ (1) รองผู้บัญชาการทหารสูงสุด (รอง ผบ.ทสส.) (2) รอง ผู้บัญชาการ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา (รอง ผบ.นทพ.) (3) เสนาธิการ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา (เสธ.นทพ.) และผู้มีส่วนที่เกี่ยวข้อง จำนวน 10 ท่าน ได้แก่ (1) หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ จำนวน 2 ท่าน (2) ประชาชนชาวบ้าน จำนวน 2 ท่าน และ (3) เกษตรกรต้นแบบ จำนวน 6 ท่าน

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา :

ใช้ระยะเวลาในการดำเนินการ ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2564 - กันยายน 2565

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน กล่าวคือ ส่วนแรก ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นข้อมูลที่ได้จากผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ และเกษตรกรในพื้นที่ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการและตรงประเด็นในเรื่อง แนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ จำนวน 13 ท่าน และ ส่วนที่สอง ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ ที่มีผู้ศึกษาค้นคว้าเอาไว้แล้ว จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis) เพื่อสรุปปัจจัยทั้งภายในและภายนอกอย่างรอบด้านที่มีผลกระทบต่อทั้ง จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ในการกำหนดแนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ อย่างยั่งยืนต่อไป

ผลการวิจัย

ตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1

กระบวนการทำเกษตรผสมผสาน ที่ดำเนินการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้ประสบความสำเร็จนั้น มีปัจจัยที่สำคัญไปสู่ความสำเร็จ ดังนี้ ด้านการวางแผนการผลิต ได้แก่ (1) ต้องมีพื้นที่ถือครองของตนเอง เนื่องจากการเช่าที่ดินจากผู้อื่นมาดำเนินการ เกษตรกรจะไม่กล้าที่จะวางแผนลงทุนอย่างถาวร (2) ต้องทราบข้อมูลพื้นฐานภายในพื้นที่เกษตรของตนเองเป็นอย่างดี เพื่อจะสามารถช่วยในการวางแผนภายในพื้นที่เกษตรได้อย่างถูกต้อง (3) ต้องมีความรู้และประสบการณ์ในด้านเทคโนโลยีการผลิตพืชหลายชนิด รวมทั้งเข้ารับการฝึกอบรมจากหน่วยงานที่สามารถให้ความรู้ได้ (4) ต้องมีทุนเริ่มต้นและทุนหมุนเวียนพอสมควร และ (5) ต้องเป็นผู้มีความมานะอดทน ขยันขันแข็ง และมีแรงงานที่พอเพียงเหมาะสมกับกิจกรรมภายในพื้นที่เกษตรผสมผสาน สำหรับ ด้านการบริหารจัดการ ได้แก่ (1) เป็นผู้มีความสามารถจัดการวางแผนการใช้แหล่งน้ำที่มีอยู่ในการผลิตพืชชนิดต่าง ๆ

ได้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ ดิน ทุน แรงงาน รวมทั้งการตลาด (2) เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ จัดการเทคโนโลยีสำหรับการผลิตพืชชนิดต่าง ๆ **ด้านการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการเกษตร** ได้แก่ (1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องเน้นการพัฒนาที่ตัวเกษตรกรให้เป็นผู้ริเริ่มคิดเอง ทำเองจนในที่สุดสามารถพัฒนาไปในทิศทางที่พึงตนเองได้ (2) มีการให้ความรู้ในเรื่องแผนการผลิตของเกษตรกร เพื่อปรับเปลี่ยนจากการผลิตพืชเชิงเดี่ยวมาทำการเกษตรแบบผสมผสาน (3) การให้ความรู้และทางเลือก ในการประกอบอาชีพเพื่อให้เกษตรกรตัดสินใจ ปกษาหาหรือคิดร่วมกับเกษตรกรและให้การสนับสนุน ตามที่จำเป็น และ (4) การให้ความรู้แก่เกษตรกรในการจัดการทรัพยากรการผลิตในระดับไร่นา และการจัดการในด้านเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ทุน แรงงาน และการตลาด **และ ด้าน สังคมและจิตวิทยา** ได้แก่ (1) ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการขับเคลื่อนกระบวนการทำ เกษตรผสมผสาน โดยคำนึงถึงมิติด้านสังคมและจิตวิทยา รวมทั้งวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ และ (2) การ สร้างความไว้วางใจกับประชาชน และชุมชนในพื้นที่

ตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2

ปัญหาและอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ ได้แก่ **1. จุดอ่อนที่สำคัญต่อการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน** ได้แก่ (1.1) เกษตรกรในพื้นที่ยังขาด ความรู้ความเข้าใจในการขยายผลการทำการเกษตรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ใน แนวทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม (1.2) การขาดวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้ถึงประโยชน์ของ เกษตรผสมผสานโดยตรง (1.3) ข้อจำกัดด้านพื้นที่เพาะปลูกและที่ดินทางการเกษตร เกษตรกรใน พื้นที่ส่วนใหญ่ยังเป็นเกษตรกรรายย่อยที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง (1.4) ปัญหาหนี้สินและ ทรัพย์สินของเกษตรกร จากการแพร่ระบาดของ COVID-19 ทำให้ครัวเรือนเกษตรกรมีแนวโน้มเป็นหนี้สิน เพิ่มขึ้น (1.5) งบประมาณในการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงยังไม่ ต่อเนื่องเท่าที่ควร และ (1.6) ความนิยมปลูกพืชเชิงเดี่ยวของเกษตรกรในพื้นที่ สำหรับ **2. อุปสรรคที่ สำคัญต่อการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน** ได้แก่ (2.1) แรงงานภาคการเกษตรมีแนวโน้มลดลงและ การก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ซึ่งส่งผลกระทบต่อแรงงานภาคการเกษตรในพื้นที่ ทำให้พบปัญหา ในการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรไปสู่ภาคการผลิตอื่น ๆ (2.2) การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และภัยคุกคามทางธรรมชาติที่ทวีความรุนแรงขึ้น (2.3) ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และ ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากร และ (2.4) ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประชากรภาคเกษตร

ตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 3

แนวทางการแนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสาน โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ ดังนี้

ระยะสั้น ได้แก่ (1) การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในเกษตรผสมผสานโดยใช้หลัก ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแก่เกษตรกรในพื้นที่ โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเตรียมความพร้อม ของเจ้าหน้าที่ที่จะปฏิบัติงาน ทั้งพื้นฐานความรู้ และพื้นฐานด้านจิตใจให้พร้อมช่วยเหลือประชาชนใน พื้นที่เป้าหมายของตน เพื่อให้ประชาชนได้รับองค์ความรู้ที่ถูกต้องเหมาะสม ตลอดจนส่งเสริม สนับสนุนการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้/ แหล่งเรียนรู้ด้านเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่ (2) ควรมีวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้ถึงประโยชน์ของเกษตร ผสมผสานเป็นการเฉพาะ และมีการสื่อสารให้เกษตรกรสามารถเข้าใจรูปแบบหรือวิธีการทำเกษตร

ผสมผสานได้ง่ายและหลากหลาย และ (3) มีการประชาสัมพันธ์ให้เกษตรกรที่ประสบปัญหาขาดแคลนที่ดินทำกิน หรือไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง เลือกใช้ระบบเกษตรผสมผสานในการทำเกษตร โดยเฉพาะระบบเกษตรผสมผสานแบบไร่นาป่าผสมหรือวนเกษตร เพื่อเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกและที่ดินทางการเกษตร

ระยะกลาง ได้แก่ (1) มีการสร้างระบบสวัสดิการแก่เกษตรกร เช่น การผลักดันให้มีกองทุนสวัสดิการเกษตรกร เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงในอาชีพ และแก้ไขปัญหาหนี้สินและทรัพย์สินของเกษตรกร รวมทั้งเพื่อส่งเสริมการสร้างวินัยทางการเงินเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรในพื้นที่ (2) ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีการสนับสนุนงบประมาณในการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งน้อมนำหลักการทรงงานของรัชกาลที่ 9 มาปรับใช้ในการแก้ไขปัญหาด้วยความเรียบง่ายและประหยัด และ (3) ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีการพัฒนาตลาดสินค้าเกษตรปลอดภัยให้เกษตรกร เช่น การจัดหาสถานที่จำหน่ายสินค้าเกษตรปลอดภัยแยกจากตลาดสดทั่วไป เพื่อสร้างความแตกต่างระหว่างสินค้าเกษตรปลอดภัยได้มาตรฐานกับสินค้าเกษตรทั่วไป เพื่อเป็นทางเลือกให้กับผู้บริโภค อันจะช่วยลดความนิยมปลูกพืชเชิงเดี่ยวของเกษตรกรในพื้นที่ รวมทั้งสนับสนุนให้เกษตรกรมีช่องทางการตลาดทั้งตลาดภายในและต่างประเทศ

ระยะยาว ได้แก่ (1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการเสริมสร้างความภาคภูมิใจและความมั่นคงในการประกอบอาชีพเกษตรกรให้แก่เกษตรกรรุ่นใหม่ โดยควรมีการถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิตด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ การบริหารธุรกิจและการตลาด การสนับสนุนทุนเพื่อการประกอบธุรกิจเกษตร การจัดสรรที่ดินทำกินให้เกษตรกรรุ่นใหม่ และการสนับสนุนทุนการศึกษาสำหรับเยาวชนรุ่นใหม่หรือลูกหลานเกษตรกรที่ต้องการศึกษาต่อด้านการเกษตรเพื่อสืบทอดอาชีพการเกษตรของครอบครัว (2) มีการปรับกฎหมายหรือกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเกษตร ในบางประเด็นให้เอื้อต่อสถานการณ์และกระแสโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน เช่น เรื่องของการรับมือกับปัญหาโลกร้อน เป็นต้น และ (3) ภาครัฐและเกษตรกรในพื้นที่ ควรร่วมกันแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาแนวทางการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติ ผู้วิจัยสามารถสรุปข้อเสนอแนะได้ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ระยะสั้น ได้แก่ (1) มีการขยายผลการทำเกษตรผสมผสาน โดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เห็นผลในทางปฏิบัติ พร้อมทั้งการสร้างจิตสำนึกให้เกษตรกรน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการทำการเกษตรให้ครอบคลุมทุกครัวเรือน กลุ่มเกษตรกร องค์กรเครือข่ายเกษตรกร และสถาบันเกษตรกร (2) การพัฒนาองค์ความรู้ให้เกษตรกรจนสามารถปรับตัวสู่เกษตรกรมืออาชีพ (Smart Farmer) ที่มีความพร้อมทั้งในแง่องค์ความรู้ด้านการผลิต การตลาด มีการนำเทคโนโลยี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวิธีการปฏิบัติที่ดีมาใช้ผสมผสานกับองค์ความรู้สมัยใหม่ที่เหมาะสมในการพัฒนาการเกษตร (3) การส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกร การทำเกษตรในรูปแบบของการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกร องค์กรเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร (Smart Group, Smart

Enterprise) ซึ่งจะช่วยเพิ่มศักยภาพให้กับเกษตรกร สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน และ (4) ควรมีการพัฒนาความรู้ด้านเทคโนโลยีชีวภาพในการทำเกษตรผสมผสานให้แก่เกษตรกร เพื่อให้สินค้าเกษตรมีคุณภาพ และเพิ่มมูลค่าของสินค้าเกษตร

ระยะกลาง ได้แก่ (1) ควรมีการวางแผนความต้องการและการผลิตสินค้าเกษตร (Demand & Supply) ในระดับจังหวัด เพื่อเป็นข้อมูลให้กับส่วนกลางในการบริหารจัดการสินค้าเกษตรในภาพรวม อันจะได้บริหารจัดการสินค้าเกษตรได้ทั้งระบบ และ (2) ควรมีการเพิ่มความสามารถในการแข่งขัน การพัฒนาทักษะการบริหารจัดการโลจิสติกส์ในพื้นที่เกษตร การส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมในโซ่คุณค่าของสินค้าเกษตร เพื่อเพิ่มบทบาทในฐานะผู้บริหารจัดการปัจจัยการผลิตและผลผลิตเกษตรรายใหญ่

ระยะยาว ได้แก่ (1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสร้างความมั่นคงทางอาหารและพลังงาน โดยควรร่วมกันวางแผนและคาดการณ์ปริมาณการผลิตและความต้องการใช้พืชอาหารและพลังงานอย่างสมดุลในระยะสั้น ปานกลาง และระยะยาว โดยกำหนดเป้าหมายร่วมระหว่างภาคเกษตร อุตสาหกรรม และพลังงาน เพื่อมุ่งเน้นการผลิตอาหารอย่างเพียงพอ (Food Availability) และการใช้ประโยชน์จากพืชพลังงานอย่างเหมาะสม (Food Utilization) (2) การมุ่งให้ความรู้การเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะช่วยให้อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจ สามารถสร้างความมั่นคงต่อการดำรงชีวิตของประชาชนได้ (3) มีการบริหารจัดการแรงงานภาคเกษตรและเทคโนโลยี เพื่อทดแทนแรงงานอย่างเป็นระบบรองรับสังคมเกษตรสูงอายุ พร้อมทั้งสร้างแรงจูงใจและความภาคภูมิใจในการสืบทอดอาชีพเกษตร ให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่ และ (4) ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนา ด้านการเกษตร รวมถึงนวัตกรรมและเทคโนโลยีการเกษตร ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ ซึ่งมีแนวทางในการดำเนินการศึกษาและวิเคราะห์ กระบวนการทำเกษตรผสมผสาน ที่ดำเนินการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้ประสบความสำเร็จเช่นเดียวกัน ซึ่งจะเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมให้มีความเจริญก้าวหน้า โดยเฉพาะการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการปรับปรุงพันธุ์ เพื่อเพิ่มผลผลิต (Productivity) และการแก้ไขข้อจำกัดด้านพื้นที่เพาะปลูกและที่ดินทางการเกษตร

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งเน้นศึกษา เฉพาะการขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติเฉพาะพื้นที่สำนักงานพัฒนาภาค 1 และ 2 ของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา มิได้เจาะลึกในวงกว้างที่เป็นภาพรวมของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนาทั้งหมด ดังนั้นเพื่อให้การขับเคลื่อนเกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม จึงควรศึกษาในพื้นที่ที่หน่วยบัญชาการทหารพัฒนารับผิดชอบอย่างครอบคลุม นอกจากนั้น เพื่อให้การทำเกษตรแบบผสมผสานมีความยั่งยืนและเกษตรกรมีความสุขกับชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น การวิจัยครั้งต่อไปควรมุ่งเน้นประเด็นสำคัญ ดังนี้ (1) การศึกษาวิจัยถึงความต้องการของตลาดในพืชผลทางการเกษตร เพื่อให้ภาครัฐ รวมถึงหน่วยบัญชาการทหารพัฒนาสามารถให้คำแนะนำที่ดีแก่เกษตรกรในการผลิตให้ตรงตามความต้องการของตลาดได้ (2) การศึกษาวิจัยเรื่องวิธีการที่จะทำให้ราคาพืชผลทางการเกษตรในแต่ละประเภทมีความมั่นคง เพื่อภาครัฐจะได้

กำหนดนโยบายที่เหมาะสมต่อไป และ (3) การศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยสู่ความสำเร็จในการขับเคลื่อน
เกษตรผสมผสานโดยใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างความมั่นคงของชาติระหว่าง
ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมในพื้นที่ เพื่อให้เกิดการบูรณาการในการขับเคลื่อนเกษตร
แบบผสมผสานในการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม และสร้างความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ให้แก่เกษตรกร
ในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง และ (4) ควรศึกษาและวิเคราะห์ กระบวนการทำเกษตรผสมผสาน ที่
ดำเนินการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ไม่ประสบความสำเร็จ เพื่อกลไกการดำเนินงานที่
จะมาเสริมให้เกิดผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป